Kat. Komp.
7284
Rkp. S. 6
P

7284
I

SPOSOB ŁATWY

Nauczenia i Pamiętania dzieiow Powszechnych, i rozmiaru czasów

czyli

CHRONOLOGII

i

HISTORII POWSZECHNEY

Podany Francuskim ięzykiem

Przez X. Buffiera Soc: JESU.

PRZEŁOZONY

Z przydaniem ciekawszych pytań, i uwag na dzieie święte i świeckie

dla wygody

JCHMOSCIOW PANOW KAWALEROW

Collegii Nobilium Posnanienſis

TOM I.

Zamyka dzieie święte i świeckie aż do CHRYSTUSA PANA.

Xaveri *Nikmojewski*

W POZNANIU
W Drukarni J. K. M. *Soc: JESU.*
1768.
Za przywileiem J. K. M. PANA Naszego Miłościwego.

Neſcire quid antea, quàm natus ſis, acciderit, id eſt: ſemper eſſe puerum. Cicero in Orat.

7284 I

BIBLIOTHECA VNIV. IAGELL CRACOVIENSIS

DO
JJ. WW. JCHMOSC
PANSTWA
WŁADYSŁAWA
i
ANNY
z RADOMICKICH
GUROWSKICH
Marszałkowstwa Nadwornych
Wielkiego Xięstwa Litewskiego

JJ. WW. MARSZAŁKOSTWO

W Poirzòd tak wiele nayżyczliwszego powinszowania, które

przy

przy wstąpieniu, na Marszałkowską W. X. L. godność zewsząd was otaczaią, ia co do winszuiących Osob nayniższy, co do życzliwych chęci naypierwszy, tę podłą daninę w dzięczności moiey wam poświęcam.

Mała w prawdzie, i ani wielkości waszey, ani chęciom moim nie wystarczaiąca ofiara! wam iednak nie może być nie miła przeto sama, że wielkość urzędu, i osob waszych doskonale wyraża.

Jeżeli bowiem J. W. MARSZAŁKU czytać tu będziesz, z iakich początków naywspanialsze Państwa powstały, iak dziwnie wzrosły, po ktorych stopniach do takiey mocy, chwały, i podziwienia przyszły, poznasz iaśnie, co było powodem NAYIASNIEYSZEMU PANU, że cię do boku i rady swoiey przyzwał.

NAYIASNIEYSZY PAN nasz gorliwy o sławę narodu swego, aby go na wymiar nieśmiertelnie sławney osoby swoiey, potomnym wiekom na podziw doskonałego Krolestwa wystawił, wybrawszy ciebie na pomoc rad i zamysłow swoich; dał całemu światu poznać wielkość ducha, i umysłu twego, dziwne przeniknienie

rze-

rzeczy przyszłych, prętkie ułatwienie przytomnych, rostropność w zamysłach, mądrość w radach, rozsądność w zdaniach, wierność w usługach, miłość Oyczyzny, którey się cały poświęciłeś.

Jeżeli czytać tu będziesz o mężach wysokich bez wyniosłości, ostrożnych w szczęściu, wspaniałych w nieszczęściu, ożywisz, nieśmiertelną pamięć Przodków twoich, chwalebnych u Boga przez świątobliwe cnoty, pożytecznych Oyczyznie przez szacowne usługi. sławnych u świata przez wysokie urzędy. Otrzesz z popiołu śmiertelności nieśmiertelney pamięci Oyca twego Kasztelana Poznańskiego pełnego drogich dni i zasług męża, ztąd niemniey chwalebnego, że z pomiędzy godnych braci twoich zostawił i ciebie Wielkiego Syna, który Przodków twoich zasług twoiemi dopełniasz zasługami, iuż to w Oyczyznie, gdzie po wielorakich Poselstwach, po sprawowanym Pisarza W. K. urzędzie, godność MARSZAŁKA W. X. L. piastuiesz teraz: iuż w zagranicznych Państwach, do których sławę imienia i narodu twoiego nosiłeś: a z nich z sła-

wą Króleſtwa oraz i Oſoby twoiey powracałeś. *

Ty zaś J. W. MARSZAŁKOWA, ieżeli czytać tu będzieſz o Panach i Paniach przed Bogiem równie iak światem ſławnych przy ſkromności przyiemnych, przy powadze ludzkich, przy weſołości ſtatecznych, przy roſtropności ſzczerych, przy świątobliwości towarzyſkich, poznaſz natychmiaſt w ich chwale obraz twoiego życia; w dzieiach świętych świątobliwego przed Bogiem, w dzieiach świeckich, ſzacownego przed światem. Poznaſz w dzieiach świętych twoią wierność w Sarze, męſtwo w Judithcie, twoią ſzczerość w Ruthcie, twoie nabożeńſtwo w ANNIE Samuela Matce, twoie pobożne wychowanie dzieci w ANNIE Tobiaſza Matce.

Jeżeli czytać tu będzieſz dzieie świeckie pełne nayiaśnieyſzych przed światem mężów, przerazi natychmiaſt twe oczy niepoięty chwały blaſk RADOMICKICH domu z Nayiaśnieyſzym Ceſarzow Chrześciańſkich domem Rakuſkim złączonego.

do-

* J. W. MARSZAŁEK ieſt Kawalerem Orderu S. Alexandra Newſkiego, i S. Anny.

domu: na cały świat sławnego, chwalonego od wielu, niewychwalonego od nikogo dosyć, domu: ktorego chwała i pamięć przez naypierwsze krzesła w Senacie, przez swiętey choyności wieczne nadania w Kościołach, przez nieśmiertelność wielkiego imienia i sławy w świecie dotych czas słynie, i słynąć zawsze będzie.

Gdy tedy i urzędu Waszego, i osob waszych wysokości bierzecie miarę z powszechnych dzieiów przyimieycie ie proszę łaskawie, niech wam miła rzecz będzie, czytać sławne wielkich mężów dzieła, iak miła rzecz będzie potomnym, czytać chwalebne zasługi wasze, ktore ia z głębokim szacunkiem poważaiąc, mam sobie za cześć być na zawsze.

JJ. WW. PANSTWA

DOBRODZIEYSTWA

Nayniższy Sługa

Xiądz Michał Kociełkowski

Soc: JESU.

STANISLAUS AUGUSTUS

DEI Gratiâ REX Poloniæ, Magnus Dux Lithvaniæ, Russiæ, Masoviæ, Samogitiæ, Kioviæ, Volhyniæ, Podoliæ, Podlachiæ, Livoniæ, Smoleńsciæ, Severiæ, Czerniechoviæque.

SIgnificamus præsentibus Literis Nostris quorum interest Universis & Singulis Relatum Nobis est: quod Collegium Societatis JESU, Posnanienſe in sua Tipographia non modico sumptu Librum per Michaélem Kocielkowski Soc: JESU, Præsbiterum polonico idiomate confectum sub Titulo: *Sposob łatwy nauczenia i pamiętania dzieiów powszechnych świata*: in duo divisum Volumina luci publicæ edidit; ac ideo supplicatum Nobis est per certos Consiliarios Nostros Lateri Nostro assidentes Nomine & proparte præfati Collegii Posnanienſis Soc: JESU, ut impressionem seu reimpressionem hujus Libri inhibere dignaremur, Nos præfatæ supplicationi benignè annuentes: omnibus & Singulis in Regno & Dominiis Nostris ubique locorum existentibus Tipographis mandamus; inhibentes; ne huncce Librum superiùs expressum absque;

abſque conſenſu dicti Collegii ad annos decem ſub quocunque prætextu imprimere, vel reimprimere audeant, idque ſub confiſcatione omnium exemplarium & pœnis contra Convulſores Mandatorum Noſtrorum Legibus Regni ſancitis. In quorum fidem præſentes Manu Noſtra ſubſcriptas, Sigillo Regni communiri juſſimus. Datum Varſaviæ Die XXV. Menſis Januarii. Anno Domini MDCCLXVIII. Regni verò Noſtri IV.

STANISLAUS
AUGUSTUS REX (L.S.)

APPROBATIO DIÆCESANA

LIber ſub Titulo: *Sposob łatwy nauczenia i pamiętania dzieiów powſzechnych Swiętych i świeckich*, è Gallico idiomate in Patrium, per Admodum Reverendum Patrem Michàélem Kocielkowſki Soc: JESU, ad commodum Polonorum Adoleſcentum laboriosè tranſpoſitus, ut mediante prælo in publicam prodeat lucem, facultatem do. Datt: in Collegio Lubranſciano Academiæ Poſnanienſis. Die 15. Menſis Octobris. Anno Domini 1767.

M. STANISLAUS FICZKIEWICZ, U. J. Præſentatus & Pfr: Eccleſiæ Collegiatæ S. Annæ Cracoviæ Præpoſitus. Librorum per Diœceſim Poſnanienſem Cenſor. Studii Academiæ Poſnanienſis RECTOR.

ADAMUS CHRZANOWSKI

PRÆPOSITUS PROVINCIALIS SOCIETATIS JESU. per POLONIAM Majorem.

CUm Opus quod inscribitur: *Sposob nauczenia dzieiów i Chronologii powszechney* &c. è Gallico in Polonicum opera P. Michàélis Kociełkowski traductum aliquot ejusdem Societatis Theologi recognoverint, & in lucem edi posse probaverint, potestate mihi facta ab A. R. P. Nostro LAURENTIO RICCI Societatis Nostræ Præposito Generali, facultatem concedo, ut typis mandetur, si iis ad quos pertinet ita videbitur. In cujus fidem, has Literas manu meâ firmas & sigillo munitas dedi.

Posnaniæ. die 20. Januarii 1768.

ADAMUS
CHRZANOWSKI S. J.

mpp.

PRZEMOWA

Tłumacząca sposòb pisania, i używania tey Kśiążki

WSzyſtkie czaſy, i kraie świata wydały wiele kśiąg o Chronologii i Hiſtorii powſzechney, z kąd iawna ieſt tych umieiętności potrzeba, mało iednak ieſt kśiąg; któreby podawały łatwy ſpoſób do poięcia, dopieroż do pamięci dzieiòw tym porządkiem; ktorym po ſobie naſtępuią. Otoż ten ieſt teraźnieyſzey kśiąſzki zamyſł, ktòrego pomyślnym ſkutkiem nieśmieiąc ſobie podchlebiać, nie odważyłem ſię, pierwey iey do druku podać, aż po publicznych doświadczeniach powtorzonych mianowicie *w Collegium* LUDWIKA WIELKIEGO w przytomności godnych oſob.

Sposób naſz ieſt prawie ten ſam, ktorego zażywali dway naymędrſi naſzych czaſów mężowie XX. Petawiuſz, i Labbe Jezuici, zwykli oni wſpomagać pamięć wierſzami, po-

nieważ te przez związek słów dobranych ożywiaią w myśli wielką liczbę dzieiów, i czasów, á przez iednakowy spadek łatwo ich czynią poięcie, i pamięć, iako się doświadczyło na wielu dzieiach aż do podziwienia ich pamieci.

Może kto mówić, że przykład niektórych, nie iest prawidłem dla wszystkich, i wiersze tym kształtem ułożone nie sprawiłyby równego pożytku w pamięci słabszey. Nie przeczę temu, lecz i to prawda, że tym sposobem przy krótszey pamięci mogą się nauczyć więcey, i pamiętać doskonaley, niżeli inni w dłuższym czasie przy teyże pamięci podobnego sposobu niemaiąc.

Na dowód tey prawdy, dosyć iest rzucić okiem na porządek wierszy rozłożonych, i widzieć, że każdy wiersz iedno álbo dwa dzieła zamyka, á wszystkie razem składaią nie iakąś tablice Chronologii i Historii. Nie masz żadnego z mądrych, żeby nie żądał mieć przed oczyma, takowych tablic, ktorych się ustawicznie radzić trzeba, iak wielkąż więc pomoc z tey kśiąszki mieć będzie!

Nie

Nie maſz żadnego, ktoryby podług porządku czasów mógł zazaz na pamięć opowiadać naſtępowania dzieiów, á przecie tym ſpoſobem łatwo tego dokazać mogą, i dokazuią w trzynaſtym, álbo czternaſtym roku dzieci, bez większey pracy, iak gdy ſię ktore ſto wierſzy uczą, co ieſt ich zabawką codzienną.

Jeżeliby z trudnością, ktoremu przyſzło pamiętać porządkiem wſzyſtkie wiérſze, może to nadgrodzić ſpoſobem innym nie mniey ſkutecznym. Niech ie czytuie wolnego czaſu, á tak łatwo ſię nauczy i dzieiów, i rozmiaru czaſu, kto żadney w dzieiach wiadomości niema; ten czytaiąc naprzód wierſze, niech zaraz czyta ich tłumaczenie.

Niemożna było złożyć większey liczby wierſzy bez obciążenia pamięci, ktorey owſzem ulegać potrzeba. Dla czego myślałem w ſtu wierſzach wſzyſtko zamknąć, iako w łacińſkich uczynił X. Labbe: atoli doświadczenie nauczyło, że ta zbyteczna krótkość była tylko zbiorem imion nie maiących z ſobą żadnego

związku, nie trwaiących w pamięci, nie wyznaczaiących przeciągu czasów, i dzieiów.

Nie ſtarałem ſię o wytworność tych wierſzy ſłużących iedynie dla pożytku, nie dla próżney rozrywki, dla czego każdy łatwo wybaczy, 1. że dla uniknienia długich określeń wierſza czaſem od mowy nie wiązaney nierozeznać. 2. Że niektóre mieyſca zoſtawiłem przyciemne aby dzieci chcąc ie dobrze przeniknąć, pilniey ſię do nich przyłożyli, á tak lepiey ie pamiętali, ile że iakążkolwiek wierſzów ciemność obiaśnia zupełnie ich tłumaczenie.

Nie zatrudniam ſię opiſaniem dzieiów ſzczegulnych każdego kraiu, gdyż w krótkie zebranie powſzechnych w chodzić tylko maią rzeczy godne wiadomości wſzyſtkich czasów i kraiów świata. Prócz tego uniknienie wſzelkiego zamięſzania wyciąga, aby o naypotrzebnieyſzych mówić wyłuſzczaiąc iaśnie iſtotę dzieiów, i obyczaſé osób. Luboć nauczyć ſię tu można i ſzczegulnych Państw dzieiów. Prócz powſtania, trwałości, odmian, i upadków Państw

doczy-

doczytasz się tu o tych dziełach mężów znakomitych czyli na woynie w męstwie, czyli w pokoiu w naukach; o których nie zdarzyło mi się czytać w innych dzieiopisach powszechnych.

Lubo powstania, odmiany, przypadki, i osobliwości Państw żebrałem razem dla łatwieyszego ich poięcia, powtarzaią się iednak tu i owdzie niektore dla trwalszey ich pamięci, czas zaś ich powstania, i odmian wyrażaią liczby na brzegach położone.

Imiona Wodzów ludu Bożego z przydaniem w iednym álbo dwóch słowach osobliwszych spraw życia ułożyłem w wierszach. Tak łatwo będzie pamiętać dzieie święte, w ktorych rzadko można się ustrzec zamięszania osobliwie co należy do dzieiow Królów, Kapłanów wkrótce przed Chrystusem żyiących. Machabeyczyków á nadewszystko Królów Judzkich pomięszanych z dzieiami Królów Izraelskich, tę ułatwiaiąc trudność, osobno opisałem dzieła Królów Judzkich, osobno Izraelskich.

Stosuiąc się do woli, i określoney

w młodych pamięci podałem te dzieie przez pytania i odpowiedzi, ten ſpoſob ieżeli ma mieć mieyſce w ktorych dzieiach, to oſobliwie w powſzechnych, gdyż te dla ſwoiey rozmaitości, i wielości, tak zwięzle z ſobą ſię łączyć niemogą.

Prócz tego upatrowałem w tym poczynaiących pożytek, i podałem pytaiącym i odpowiadaiącym ſpoſób pożyteczny, i łatwy, ſame pytania ſą ułożone w takich ſłowach, ktòre łatwo odpowiedź nadtracaią. W powtórzonym druku odpowiedzi podałem krótſze dla ulżenia pamięci młodych. Pytania bez żadney liczby ſą proſtym wierſza tłumaczeniem, i naybardziey potrzebne. Pytania z liczbą tą (II.) zawieraią dzieie pożyteczne, álbo ciekawſze dla rozerwania umyſłu tą różnością. Pytania pod liczbą (III.) ſłużą oſobliwie dla tych, ktòrzy większą poiętność, i wiadomość dzieiów maią. Liczby. IV. V. VI. oznaczaią dzieie niemniey pożyteczne, lubo nie tak potrzebne, dla czego poczynaiący może naprzòd nauczyć ſię pytań i odpowiedzi, ktòre

ſą

są bez liczby, á potym z większą łatwością posłąpi do innych.

Rozmiar czasów, iest zabrany z Chronologii X. Saliana, i X. Labbe powszechnie od wszystkich wzięty, gdyż inny układać, byłoby trudności powiększyć, dzieie naydawnieysze, á przeto ciemnie, różnie, i oboietnie opisane wolałem wyrazić tym sposobem, któryby się różnych dzieiopisów zdaniom nie sprzeciwiał, niżeli ie niepewne wypisać.

Co zaś należy do sposobu uczenia się z tey kśiążki, potrzeba naprzód nauczyć się wierszów, potym mówiąc, álbo czytaiąc dzieie iakiego Państwa, przypomnieć sobie wiersz, w którym się też dzieie zamykaią, przypominaiąc zaś sobie kilka niższych álbo wyższych wierszy trafi się na pewny czas, którego te dzieie przypadły, gdyż prawie każdego wieku rozmiar wierszami się wyznacza, tym sposobem łatwo poznać w którey części wieku sławnieysze dzieła przypadły. Pożyteczna by też wielce rzecz była, nauczyć się porządkiem imion Królów, lub Kśiążąt każdego Państwa.

Tak

Tak tedy ułatwiwszy Chronologią czasów i Kròlòw wierszem położonych, udać się do czytania pytań i odpowiedzi przypominaiąc sobie wiersz, którego są tłumaczeniem.

Dwa nadto są środki do łatwego nauczenia dziwnie pomocne. Pierwszy; áby co się w osobności czyta, przemówić z drugim, ten sposób iest tym pożyteczniejszy, że bez przykrey pracy w zwyczaynym z ludźmi towarzystwie przychodzi, iednakże kto z poczynaiącym rozmawia, niech nie przytacza inszego czasów rozmiaru, ani dzieiów inaczey opisanych, iak się tu znayduią, nie dla tego, iakoby nie można nauczyć go rzeczy równie potrzebnych; ále żeby rozmaitością rzeczy młodey pamięci nie pomięszać. dosyćby nawet było, czytaiąc im pytania, odpowiedzi się na nie dopominać, tak i pytaiący, i odpowiadaiący równy pożytek odnieszą.

Drugi sposób z doświadczenia moiego nie mniey skuteczny dla młodych, áby im pewną cząstkę do nauczenia wyznaczyć, i w czasie wyznaczonym popis odprawić w przy-

tomno-

tomności godnego zgromadzenia, ponieważ iak tym sposobem chęć w młodych, i przytomność się nabiera, pamięć doskonali, porządek czasów i dzieiów utwierdza: tak bez tego sposobu ochota w młodych ustaie, i stygnie. Jeden miesiąc dostateczny iest dla nauczenia się Chronologii od Adama aż do Chrystusa Pana nawet dla tych, którzy pomierney są pamięci, ieżeli dla iey się nauczenia dwie, albo trzy godziny co dzień odłożą.

Ci zaś, którzy pragną być doskonali w Chronologii niech się pytaią albo siebie, albo tych, którzy się uczą, o naycelnieyszych czasach i Państwach, od których się zaczynaią rachować lata, iakowe są. 1. Od narodzenia Jezusa Chrystusa. 2. Od założenia Rzymu, 3. Od pierwszey Olimpiady, te trzy są nayosobliwsze, ponieważ od nich cała prawie Chronologia zawisła, wiedząc ábowiem, ktorego roku świata, Rzymu, Olimpiady, przed narodzeniem Chrystusa Pana dzieło każde przypadło, iest to mieć zupełną dzieiów razem i czasów umieiętność, ty zaś łatwo można nabrać za pomocą tey kśiąszki.

Na-

Naprzykład wiedząc, że niewola Babilońska przypada na rok Rzymu 146. wiedząc znowu z wiérsza, że założenie Rzymu przypada na rok świata, 3300; dodać tylko lat 146. do lat świata 3300. á znaydziemy, że niewola Babilońska przypadaiąca na rok Rzymu 146. przypadnie na rok świata 3446. ieżeli zaś chcę wiedzić, na który rok przed narodzeniem Chryſtuſa Pana taż niewola przypadła, wiedząc że narodzenie Chryſtuſa przypada na rok świata 4053. więc odiąć lata 3447. a zoſtanie ſię rok niewoli Babilońſkiey przed Chryſtuſem Panem 607. Toż mówić o Olimpiadach, których piérwſza przypada na rok świata 3278. rachuiąc na każdą Olimpiadę po lat cztery, á 25. Olimpiad na każdy wiek; poznamy za iednym ſpoyrzeniem, że założenie Rzymu przypadaiące na rok świata 3300. przypada na rok drugi, Olimpiady ſzóſtey, ponieważ od roku 3278. wychodzi Olimpiad zupełnych 5. na każdą po 4. lata rachuiąc, i nadto wychodzą dwa lata na ſzóſtą Olimpiadę. Wreſzcie nie potrzeba czynić wſzyſtkich rachunków, lecz do-

syć iest mieć sposób, iak ie czynić, gdy się potrzeba, álbo sposobność poda.

Nie iest od rzeczy odpowiedzić na mnieyszey wagi zarzut choćże od ludzi dowcipnych uczyniony, że tym sposobem iak się łatwo nauczyć, tak nie mniey łatwo zapomnieć, lecz cóż waży ten zarzut? możnaż się tak czego nauczyć, żeby o tym nigdy niepomnieć? zaniechać że iuż czytania trzeba, że się nie pamięta wszystko, co się czyta? poprzestać uczyć dzieci, że, czego się nauczą, zapomną? zawsze pożyteczne iest to, co się kiedy umiało, gdyż nie może tak wypaść z myśli, żeby się nie łatwiey przypomniało. Ja zaś z doświadczenia X. Petawiusza, X. Labbe, i z mego własnego to twierdzę, że áni łatwiey, áni bespieczniey dzieiów i czasów nauczyć się nie można, iako przez chronologiczne wierszów ułożenie.

Tey bym się raczey miał obawiać przymówki, że niewiele się ieszcze umie, choć się cała ta kśiąszka umie, na cobym odpowiedział z doświadczenia, że widziałem w Paryżu

żu wielu, ktorzy z tey kſiąſzki nabrali umieiętności aż do zazdrości innym. Tak o tey kſiąſzce mówił JMCi X. Fleuri Piſarz Kościelnych dzieiów, X. Longrue podziw pamięci, i mądrości.

Nie maſz potrzeby przy końcu tey przemowy okazać ſzacunek Chronologii i Hiſtorii powſzechney, aż nadto o tym wſzyſcy dzieiopiſowie piſali, i świat go cały uznaie JMCi X. Boſſuet Biſkup Meldeńſki mówi rzecz bardzo prawdziwą, *że to wſtyd ieſt ſzlachetnie urodzonemu, niewiedzić o ludziach, i odmianach pamięci godnych, ktore naſtępuiące po ſobie czaſy uczyniły.*

Okazuie potym nieprzyzwoitości, ktore nieumieiętność dzieiów ſprowadza, ktora iak wielkiey pogardy ieſt godna, kilka ſłów Cycerona doſtatecznie znać daią. *Neſcire, quid antea, quàm natus ſis, acciderit, id eſt, ſemper eſſe puerum*, niewiedzić co ſię przed nami na świecie działo, ieſt to być zawſze dziecięciem. Mówiąc zaś o tym, co umieć ma ten, kto, chce ſię do czego dobrego na świecie przydać; Niech umie, mówi, dzieiów i

pamię-

pamięci dawnych porządek osobliwiey w prawdzie Rzeczypospolitey naszey, ale też i sławnych Królestw, i ludzi panuiących. *Cognoscat rerum gestarum, & memoriæ veteris ordinem maxime scilicet nostræ civitatis, sed & imperiosorum populorum, & regnorum illustrium.*

Cóż na to rzeką owi, ktorzy słowa Cicerona za tyleż wyroków maią, á przecie z nich żadney korzyści nie odnoszą? możeż być większey wagi umieiętność która? czyliż tłumaczenie ksiąg, zwyczayna młodych nauka nie zawisło naywięcey na wiadomości Państw, i wielkich w starożytności mężów? Nie wiem, czy się nie mylę, zda mi się iednak, że ktorzy się udaią na czytanie Pisarzów różnych, pierwsza by ich nauka być powiana Chronologia i Geografia, bez ktorych przy ustawicznych czytaniach nie doszliby umieiętności zupełney. Prócz tego nie każdemu potrzebna Greckiego i łacińskiego ięzyka, zawisłości Filozofii umieiętność, lecz w ktorymże wieku, w ktorym stanie, w ktorym sposobie życia nie mniey pożyteczna, iak miła umieię-

tność

tność świętych i świeckich dzieiów? możeż się w którym posiedzeniu odezwać, i o iakim dziele pomowić, ktorego żadney niema wiadomości? Możeż się iakowych dzieiów nauczyć z gruntu, do ktorych żadney łatwości i początków nie zabrał? álbo raczey możeż, ktore dzieie doskonale umieć kto niewie, na ktore mieysce w zebraniu historii i chronologii powszechney przypadaią? iako mowi ieden z mądrych (Bodin.) *Ut plena sit & facilis historiarum scientia, principio adhibeatur præstans illa artium magistra analysis. . Non minus errant, qui singulas historias priùs intelligere se putant, quàm universam.*

Końca bym mówie dosyć przedłużoney nie uczynił, gdybym iak nayiaśniey wyłożyć chciał tę prawdę o ktorey chiba ten powątpiwać może, ktory żadnego smaku nie ma w tey nauce szacowney powszechnie u wszystkich.

SPOSOB

SPOSOB ŁATWY

Nauczenia i Pamiętania

DZIEIOW POWSZECHNYCH

i

rozmiaru czaſu

czyli

CHRONOLOGII

i

HISTORYI

POWSZECHNEY.

PYTANIE. CO znaczy to ſłowo *Chronologia?*

ODPOWIEDZ. *Chronologia* znaczy wiadomość czasów, których przypadły niektóre ſprawy godne pamięci.

P. Jak ſię nazywa czas wſławiony iakową ſprawą godną pamięci?

O. Nazywa ſię *Epocha*, kiedy zaś

rachuiemy lata od ustanowienia iakiego Państwa, nazywa się niekiedy *Era*.

P. Jako się dzieli cały przeciąg czasow od stworzenia świata aż do naszych czasow?

O. Dzieli się na czas przed Narodzeniem Jezusa Chrystusa, który można nazwać *Chronologią*, albo rozmiarem czasu starym, i na czas po narodzeniu Jezusa Chrystusa, który można nazwać *Chronologią* nową.

II. P. Około wiele lat zamyka w sobie przeciąg czasu w *Chronologii* nowey i starey?

O. *Chronologia* stara zamyka w sobie lat cztery tysiące pięćdziesiąt i trzy: nowa zaś *Chronologia* tysiąc siedemset sześćdziesiąt i siedem.

IV. Podług różnych Pisarzow różne są zdania około liczby lat w *Chronologii* starey: atoli dziejopisowie nayspawnieysi zgodnie naznaczaią około cztèrech tysięcy lat od stworzenia świata, aż do przyiścia Chrystusa Pana.

P. Czas przed narodzeniem Chrystusa Pana na wiele się dzieli znakomitszych części, które pospolicie nazywaią się wiekami świata?

O. Dzie-

O. Dzieli się na sześć części według rozmiaru dzieiòw świętych, i rządów Zydow, które są lepiey nam wiadome i wzięte.

III. P. Ktòreż to są te części?

O. Pierwsza część zamyka w sobie czas Patryarchow przed potopem. Druga: czas Patryarchòw pod czas rozeyścia się ludzi w różne strony świata: trzecia: czas Patryarchòw, którym dziwne obietnice BOG uczynił. Czwarta: rząd Sędziów Izraelskich: Piąta: rząd Kròlow. Szosta: rząd naywyższych Kapłanòw.

IV. P. Opowiedz mi przeciąg czasu każdey z tych części?

O. Czas Patryarchów przed potopem zaczyna się od pierwszego roku świata, aż do roku. 1656, którego świat potopem zalany iest. Czas Patryarchów żyiących pod czas rozeyścia się ludzi w różne strony świata zaczyna się od potopu w roku 1656. aż do narodzenia Abrahama w roku 2039. Czas Patryarchòw, którym Bóg dziwne taiemnice uczynił, rościąga się od narodzenia Abrahama w roku 2039. aż do rządu Sędziow zapoczętym w roku 2584. Rząd Sędziow po-

czyna się od śmierci Moyżesza, á roku pierwszego panowania Sędziów przypadaiącego na rok świata 2584. aż do panowania Królow poczynaiącego się w roku 2962. Rząd Kròlów poczyna się od Saula pierwszego Krola, od roku 2962, aż do roku 3446. (który był rok Rzymu 146.) kiedy Sedecyasz ostatni Król był zaprowadzony w niewolą do Babilonii, do tych lat przydaie się siedemdziesiąt lat niewoli Babilońskiey, iako należących ieszcze do rządów Kròlow. Nakoniec rząd naywyższych Kapłanów poczyna się od powrotu Zydòw z Babilonii do Jerozolimy w roku świata 3516. (á od założenia Rzymu roku 216.) aż do narodzenia Jezusa Chrystusa w roku świata 4053. od założenia Rzymu roku 753. *.

IV.

IV. * Ktòrzy nie tak usilnie się starają o dokładny rachunek, co też nie iest rzeczą zbyt potrzebną w używaniu zwyczaynym, łatwiey pamiętać będą lata tych 6. części świata przez liczby same tylo tysiączne i setne, i tak: można mówić: że pierwsza część zamyka prawie tysiąc siedemset lat, druga blisko 400. trzecia blisko sześćset. Czwarta iak druga, blisko 400. piąta iak szòsta blisko sześćset lat.

IV. P. Dla iakiey przyczyny łączysz lata świata z laty od założenia Rzymu?

O. Ponieważto uważanie i znoszenie lat świata z laty od założenia Rzymu wielce pomaga do dobrego zrozumienia *Chronologii* starey, łatwo bowiem można znosić z sobą lata Rzymu, i lata świata, pamiętaiąc zawsze na to, że założenie Rzymu przypada na rok świata 3300. Zeby tedy wiedzieć, wiele iest lat od stworzenia świata, przyłożyć tylo trzeba do lat od założenia Rzymu lata świata 3300, albo odiąć 3300 lat od lat świata, ażeby mieć lata od założenia Rzymu. *Czytay przemowę.*

DZIEIE SWIĘTE
CZĘSC PIERWSZA

Od roku pierwszego świata, aż do roku 1656.

Adam z raiu wygnany iest dla swoiey winy.
Kaim Abla zabiia, Abla Seth miał czyny
Henochią naypierwsze miasto stawia Kaim.
Wynalescy pierwszych sztuk Jubal, Tubalkaim.
Cnot Enocha zazdrościć Niebo zda się ziemi.
Mathuzal między ludźmi żył dłużey wszystkiemi.
Tysiąc sześćset pięćdziesiąt sześć lat świat dochodzi.
Złość Olbrzymów ściągnęła potopu powodzi.

Adam z raiu wygnany iest dla swoiey winy.

P. JAko Adam naypierwszy człowiek, wygnany iest z raiu ziemskiego dla swoiey winy?

O. Adam wygnany iest z raiu, w którym go Bóg stworzył, ponieważ za podmową Ewy żony swoiey skosztował owocu zakazanego od Boga.

II. P.

II. P. Jakiey procz tego karze podpadł?

O. Stał się podległy śmierci, i innym skutkom grzechu ze wszystkiemi swoiemi potomkami.

P. Dla iakiey nienawiści i zawziętości Kaim Syn starszy Adama, zabiia Abla młodszego brata swego? *Kaim Abla zabiia.*

O. Dla zazdrości: którey przyczyną była, niewinność i pobożność Abla czyniąca ofiary iegoż przyiemnieysze Bogu nad ofiary Kaima.

III. P. Jakiego życia byli następcy Kaima, gdy ten z dopuszczenia Bożego stał się zbiegiem i tułaczem po ziemi?

O. Równie bezbożni, iak i on, i dla tego Synami ludzkiemi są nazwani. Przeciwnym sposobem Potomkowie Setha trzeciego Syna Adama Synami Boskiemi, gdyż Bóg tylo dobrych ludzi za Synów swoich uznaie.

P. Po zabiciu Abla, którego świątobliwości, i cnót Seth naśladował, kto był trzeci Syn Adama? *Abla Seth miał czyny.*

O. Seth naśladuiący w pobożności Abla następił na godność Patryarchow po Adamie, i był Przodkiem innych Patryarchow Wodzow ludu Bożego.

P. Kto

Henochią naypierwsze miasto stawia Kaim.

P. Kto wystawił miasto Henochią pierwsze ze wszystkich miast na świecie?

O. Kaim, który ie nazwał od Enocha iednego z Synów swoich.

P. Które były pierwsze na świecie sztuki, i którzy ich wynalescy?

Wynalescy pierwszych sztuk Jubal, Tubalkaim.

O. Jubal wynalazł muzykę: Tubalkaim sztukę obrabiana miedzi, i żelaza.

IV. Ci obydway byli Synowie Lamecha, á potomkowie Kaima w szóstym stopniu. Ten Lamech różny iest od Lamecha Oyca Noego.

Cnót Enocha zazdrościć niebo zdała się ziemi.

P. Jakim sposobem ma się to rozumieć, *że niebo zazdrościć się zdało ziemi cnót Enocha* Patryarchy, który, iak twierdzą, postanowił powierzchowne obrządki czci Boga?

O. Tak się ma rozumieć: że go Bóg wziął do siebie, wyrwawszy go z ziemi, na którą ma się powrócić przy dokończeniu świata.

IV. Ten Enoch był z pokolenia Setha w piątym stopniu, daleko różny od Enocha Syna Kaima.

IV. W cztèrech wièrszach następuiących można łatwo pamiętać imiona Patryarchów od Adama, aż do Noe-

go,

go, za którego życia świat potopem zalany iest.

Tysiąc sześćset, pięćdziesiąt lat ludzie liczyli,
W których Adam, Seth, Enos, i Kainan żyli.
Malaleel, toż Jared. Enoch, Matuzalem,
Lamech, Noe, tego Syn Sem drugi przed Salem.

P. Który z pierwszych Patryarchów, żył naydłużey na świecie?

O. Matuzalem: który żył dziewięćset sześćdziesiąt i dziewięć lat, Adam żył tylo lat dziewięćset trzydzieści.

Matuzal między ludźmi żył dłużey wszystkiemi.

* P. Jako Bòg zesłanym na ziemię potopem ukarał grzechy Olbrzymów narodzonych z małżeństwa Synów Bożych z Synami ludźkiemi?

* O. Olbrzymi sławni dla swoiey srogiey wielkości, i dla szkaradnych nie cnót, ściągnęli na ziemię straszliwą karę powszechnego potopu: który Bóg zesłał roku świata. 1656.

** Tysiąc sześćset pięćdziesiąt sześć lat świat dochodzi*

** Złość Olbrzymòw ściągneła potopu powodz*

II. P. Jakim sposobem Noe statecznie wierny Bogu uszedł powszechnego potopu?

O. Bòg przestrzegł go, aby zbudował Korab, i zamknął się w nim z całym domem swoim, wziąwszy po

dwoie zwierząt z każdego rodzaiu.

III. P. Wiele miesięcy pływał Korab, gdy wody na piętnaście łokci przeniosły naywyższe góry?

O. Korab pływał blisko sześć miesięcy, aż odpoczął na górach Armeńskich. Których wierzchołki naypierwey okazywać się zaczęły.

CZĘSC DRUGA

Od potopu w roku 1656. aż do narodzenia Abrahama w roku 2039.

Noe winnice szczepi; z Oyca Cham złe plemie
Szydzi, Noego Syny biorą w podział ziemie.
Europa Japetowi, Affryka Chamowi,
Azya wschodnia poszła w podziale Semowi,
Od Hebera Hebrayski ięzyk ma nazwisko.
Po zmieszaniu mów, Babel poszła w pośmiewisko.

Noe winnice szczepi.

P. NOe po potopie ofiarowawszy całopalenie Bogu iaki pożytek od-

odniòsł z winnicy, którą pierwszy wszczepił, i uprawił?

O. Urodziła mu wino, ktòrego mocy ieszcze niewiedząc, gdy go się nad miarę napił; zasnął niedobrze nakryty.

P. Jaką w ten czas krzywdę odniósł od Chama iednego z trzech Synów swoich?

Z Oyca Cham złe plemie szydzi.

O. Cham naśmiewał się z niedobrze okrytego Oyca, ale Sem i Jafet dway drudzy Synowie przykryli go własnym płaszczem, za co ich Ociec pobłogosławił, na Chama zaś przeklęctwo rzucił, ktòre też na iego potomstwo padło.

** Noego Syny w podział biorą ziemie.*

P. Gdy następcy Noego rozmnożyli się wielce, iakim podziałem dostała się ziemia trzem Synóm Noego?

** Europa Jafetowi, Affryka Chamowi, Azya wschodnia poszła w podziale Semowi.*

* O Europa z Azyą mnieyszą dostała się Jafetowi, Affryka Chamowi, Azya wschodnia Semowi.

P. Który ięzyk zabrał imie swoie od Patryarchy Hebera?

** Od Hebera Hebrayska mowa ma nazwisko*

* O. Język Hebrayski, ktòry był Oyczysty ludu Bożego, i naydawnieyszy na świecie, gdyż mòwiono nim ieszcze przed pomieszaniem ięzyków, które za czasow Hebera nastąpiło.

III.

III. P. Jak znacznie po śmierci Hebera życie ludzkie skróciło się, niżeli dawnieyszych ludzi było?

II. O. Phaleg Syn iego żył tylko dwieście czterdzieści lat, i inni podobnież ludzie.

P. Jako się za życia Phalega budowanie wieży, i pomieszanie języków stało?

Zazmieszaniem mów Babel poszła w pośmiewisko.

O. Ludzie przed rozeyściem się w różne kraie, umyślili wystawić wieżą tak wysoką, iżby się do nieba zbliżała, ale z dopuszczenia Bożego, gdy pomieszanemi językami mówić zaczęli, zrozumieć się niemogli; i przeto musieli poniechać tak zuchwałych zamysłów swoich.

III. P. Czyliż tylo dla utrzymania nieśmiertelnego imienia swego pamiątkę tę wystawić zamyślali?

O. Zamyślali prócz tego, iak twierdzą, mieć dla siebie ucieczkę na wierzchołku tey wieży, w któreyby się w przypadku drugiego potopu zamknąć mogli. Pycha ta obraziła Boga.

CZĘSC TRZECIA

Od narodzenia Abrahama w roku 2039. aż do śmierci Moyżesza, i rządu Sędziów w roku 2584.

Dwòch tyſiączny trzydzieſty dziewiąty rok ſchodził,
W którym Abraham Ociec wiernych ſię narodził.
Izaak wſto lat potym: Syn Jakòb z naſienia
Swego dwunaſtu liczy Wodzòw pokolenia.
Za czaſu Joba Kaath miał Oyca Lewiego.
Amrama Syn był Moyżeſz Wòdz ludu Bożego.

P. KTòry ſławny Patryarcha narodził ſię z pokolenia Noego roku od ſtworzenia świata 2039.

*Dwoch tyſiączny trzydzieſty dziewiąty rok zſchodził. * 2039.*

O. Abraham nazwany Ociec wiernych, ponieważ ón przeciw wſzyſtkiemu podobieńſtwu uwierzył obietnicom, które Bòg dla niego, i iego potomſtwa uczynił.

W ktòrym Abraham Ociec wiernych ſię narodził.

IV. Można łatwo pamiętać imiona wſzyſtkich Patryarchów od Noego, i Syna iego Sema, aż do Abrahama, któ-

ry

ry miał Oyca Thare, umiawszy następuiące wiersze.

Patryarchow wszystkich wiersz ten w sobie zawiera.

Sem, Arphaxad, Kainan, Sale, Syn Hebera
Phaleg, Rew, Sareg, Nachor, z tego Syn był Thare
Ociec wiernych Abraham, przedziwną miał wiarę.

II. P. Dlaczego Abraham maiący lat siedemdziesiąt, wyszedł z miasta Ur położonego w Chaldei Oyczyznie swoiey?

O. Aby był uszedł bałwochwalstwa kraiu owego, i wypełnił roskaz Boga, który przyrzekł potomstwu iego wyborną ziemię Kanaan, czyli Palestynę.

III P. Z iakiey opatrzności Boga Sara żona Abrahama zachowaną była od napaści Króla Faraona w Egipcie, gdzie ią głód iść przymusił?

O. Dla strasznych i groźnych snow, które miał Farao z tey przyczyny, dla czego za złe miał Abrahamowi, że go nie upewnił, iż Sara żona iego była, którą siostrą swoią być mienił.

IV. Obydwie te rzeczy były prawdzi-

wdziwe, ale Abraham zamilczał pierwszey dla sprawiedliwey boiaźni.

IV. P. Jakie zwycięstwo odniósł Abraham na Kodorlachomorze Królu Elamitów, który był wziął w niewolą Lotha Synowca Abrahama?

O. Abraham poraził na głowę Kodorlachomora, i uwolnił Lotha za pomocą Boga, któremu wdzięczność swoią oświadczaiąc, podzielił się zdobyczą z Melchizedechem naywyższym Boga Kapłanem wyrażaiącym Jezusa Chrystusa.

P. W czym mianowicie Abraham dał dowód wielkiey wiary swoiey, dla którey Oycem wierzących na wybor nazwany iest?

O. W tym, że przeciw wszelkiemu do wiary podobieństwu uwierzył temu; co mu Bóg obiecał, iż blisko sto lat maiący, będzie Oycem niezliczonego potomstwa, z którego miał przyść Messyasz.

II. P. Gdy Anioł upewnił Lotha o spaleniu Sodomy, i przymusił go do wyiścia z miasta z potomstwem swoim, za co i iakim sposobem skarana była żona iego? 2138.

O. Że przeciw zakazowi Bożemu w uciecz-

w ucieczce owey obeyrzała się w tył, natychmiast się obròciła w słup soli.

IV. Dwie corki Lotha porodziły Przodkòw dwoiakiego ludu: iedna porodziła Ammona Przodka Ammonitòw: druga Moaba Przodka Moabitów.

2139. Izaak w sto lat potym.

P. Abraham dopełniwszy sto lat życia swego, iakiego miał Syna z Sary tyleż niemal lat maiącey?

O. Izaaka: w którym spełniły się obietnice Boże, i przez którego wylały się błogosławieństwa Boskie na pokolenie Abrahama.

III. P. Czyliż Abraham w piętnaście lat przed narodzeniem Izaaka nie miał Syna Izmaela?

O. Miał; ale z Agary służebnicy Sary, która że pyszniła się z swego płodu, wygnana iest z domu, do którego iednak za napomnieniem Anioła powròciła, i porodziła Izmaela.

III. P. Wiele lat liczył Abraham, kiedy na rok przed narodzeniem Izaaka Bòg dał mu znak przymierza uszczęśliwiaiącego całe iego pokolenie (2138.)

O. Dziewięćdziesiąt i dziewięć lat, á Izmael Syn iego trzynaście.

IV. P.

IV. P. Do iakiey oſtatniey prawie zguby przyſzła Agara z Synem ſwoim Izmaelem, kiedy Sara porodziwſzy Izaaka wypędziła ią powtornie z domu ſwego? 2144.

O. Już przyſzłoby im było umierać w nędzy na puſzczy, gdyby nie byli cudownie wſpomożeni przez Anioła.

II. P. Kto zatrzymał Abrahama, gdy na górze Moria iuż iuż miał ofiarować na całopalenie Syna ſwoiego według roſkazu Bożego? 2163.

O. Anioł wyciągnioną iuż Abrahama rękę ſtrzymał, i zakazał mu więcey iey na Syna ściągnąć, mieniąc: że przeſtał Bóg na ſamym iego poſłuſzeńſtwie.

V. Abraham miał ieſzcze z trzeciey żony ſwoiey imieniem Cethura ſześci Synow, potym ſto ſiedemdzieſiąt i pięć lat dopełniwſzy, umarł.

VI. P. W iakim ſtopniu pokrewieńſtwa był Izaak z Rebeką żoną ſwoią?

O. Obydway byli w trzecim ſtopniu pokrewieńſtwa, gdyż Rebeka miała Oyca Bathuela, Syna Nachora, który był bratem Abrahama.

II. P. Których Synow miał Izaak z Rebeki żony swoiey?

O. Ezawa i Jakóba bliźnięta.

Syn Jakòb. II. P. Jakòb Syn Izaaka kupiwszy od Ezawa pierworodztwo za trochę szoczewicy; iakim sposobem otrzymał błogosławieństwo od Oyca?

O. Obwinął skorkami Kozłęcemi ręce swoie, aby tym sposobem udał się za kosmatego Ezawa przed Oycem małoco iuż dla starości widzącym. I tak uprzedził tą sztuką Ezawa do błogosławieństwa, ktore się iemu iako pierworodnemu Synowi należało.

2276. III. P. Jaką drabinę uyrzał we śnie Jakób, gdy uchodząc przed zawziętością Ezawa, schronił się do Labana Wuia swego.

O. Widział we śnie drabinę cudowną, po ktòrey Aniołowie wstępowali, i zstępowali, co znaczyło towarzystwo, które zachodzi między Bogiem i ludźmi, między ziemią i niebem.

2283. III. P. Gdy Jakób przez siedem lat pasł trzodę u Labana w nadzieię dostania w małżeństwo córki iego młodszey Racheli przyobiecaney, ktòrą mu żonę dał Laban?

O. Dał mu Liią còrkę ſtarſzą zamiaſt Racheli obiecaney, za którą ſiedem drugie lat ſłużyć muſiał

P. Wiele miał Synów Jakób?

O. Dwanaście: którzy byli Przodkami tyleż pokoleń, á ktorzy potym poddali ſię Jozefowi bratu ſwemu Przodkowi także ſwoiego pokolenia. *Z naſienia ſwego dwunaſtu liczy Wodzow pokolenia.*

II. P. Z ktòrych czterech żon Jakòb miał tych dwanaście Synow?

O. Z Lyi ſpłodził Rubena, Symeona, Lewi, Judę, Iſachara, Zabulona, i iednę còrkę. Dynę, 20. z Racheli ſpłodził Jozefa i Beniamina. 30. z Bali ſłużebnicy Lyi ſpłodził Dana i Nephtali. 40. z Zelphy z ſłużebnicy Racheli ſpłodził Gada, i Azera.

IV. Tych imiona dla łatwieyſzey pamięci zamykaią ſię w naſtępuiących cztèrech wièrſzach.

Jakòb z Lii miał Lewi, Judę, Simeona,
Rubena, Iſachara, Dynę, Zabulona.
Jozef i Beniamin, Racheli, a Bali.
(Jak Gad i Azer Zelphy,) ſyn Dan i
Nephtali.

III. P. Z iakiey przyczyny Jakòb nazwany był Izraelem?

O. Aniołowi z nim ſię mocuiące-

mu niedał się przemoc Jakòb wsparty pomocą Bożą, dla czego Anioł dał mu imie Izraela, co znaczy *moc Bozą*.

II. P. Jakim sposobem Symeon i Lewi zemścili się krzywdy wyrządzóney siostrze swoiey Dynie, przez Sichema Syna Kròla Sichimitow?

O. Poiednawszy się na pozor, i zdradliwę zawarszy przymierzę, z Sichimczykami, w pień ich wycieli.

IV. P. Pod iakim obowiązkiem zawarli przymierze z Sichimczykami?

O. Obowiązali ich do przyięcia obrządku,* ktory Bóg na znak wiecznego z sobą przymierza dał był Abrahamowi, po ktorym dnia trzeciego weszli do miasta, i wyrzneli Sichimczykow. *Gen: 17.*

II. P. Jak się zemścili na Jozefie maiącym dziewiętnaście lat bracia iego nienawidzący go dla tego, że zbrodnie ich przed Oycem opowiadał?

O. Zgodziwszy się naprzod na iego zgubę, przedali go w niewolą Ismaelitom, á ci Putipharowi Hetmanowi Woysk Kròla Egiptu. *2306.*

P. Za iakim fałszywym oskarżeniem Putiphar do więzienia wtrącił ka-

kazał Jozefa maiącego lat dwadzieścia siedem?

O. Zona Putiphara nie mogąc namowić na grzech Jozefa; niewinnego przed mężem obwiniła.

II. P. Jakim sposobem z więzienia wyszedł Jozef wyłożywszy sen piwnicznego Krolewskiego, ktory z nim wespoł był więźniem? 2319.

O. Piwniczny opowiedział Królowi, iaki miał dar do wykładania snow Jozef, dla czego Król uwolnić go z więzienia kazał dla wytłumaczenia snow swoich.

II. Co za wykład dał Jozef snu Króla, ktory widział siedem krów tłustych, pożartych od siedem krów chudych?

O. Jozef tak sen ten wytłumaczył, że po siedem lat zyznych, miało nastąpić siedem lat nieurodzaynych, ten wykład tak się zdał być mądry Królowi; że zdał Jozefowi rządy całego Egiptu.

II. P. Jakim sercem przyiął Jozef braci swoich, ktorych głod przymusił udać się z prożbą do Egiptu na kupienie zboża? 2327.

O. Z początku obszedł się z niemi

iakoby z szpiegami, zatrzymawszy Symeona w zakładzie, aż gdy w rok potym przyprowadzili Beniamina, którego się domagał Józef, dopiero im się dał poznać.

P. Po wielu podobnych przykrościach, przez które sprawdziło się, co przepowiedział Iozef o swoim przodkowaniu nad braćmi, co się stało z iego krewnemi?

O. Iakób z tey nowiny niezmiernie się rozradowawszy, poiechał sam do Egiptu oglądać Iozefa, Syna swego, w którym na końcu siedemnastego roku mięszkania swego umarł.

IV. P. W którey części Egiptu mięszkał Iakób z potomstwem swoim?

O. W ziemi Gessen bardzo zyzney, którą mu darował Farao w nadgrodę zasług Iozefowych.

IV. P. Wiele Synów zrodziła Iozefowi żona iego Córka Putiphara wielkiego Kapłana Heliopolskiego?

O. Dwóch: Manasses, i Ephraima: którzy po tym przysposobieni za Synów od Dziada swoiego Iakóba; byli Przodkami pokoleń od imienia swego nazwanych.

IV. P. Iakób umieraiąc upokorzywszy

szy Rubena, ktory zmazał łoże Oyca swego, potym Symeona i Lewi, ktorzy prawo obrzezania przez zabicie Sichimczykow znieważyli, iakie błogosławieństwo zostawił Bratu ich Judzie?

O. Pobłogosławił go, i przeniosł nad innych braci, i dla tego Krolestwo Judy od niego imie swoie zabrało, i z iego pokolenia przyszedł Messyasz Jezus Chrystus Zbawiciel ludzi.

P. Jakim porządkiem pokolenie Jakóba i Lewi doszło aż do Moyżesza?

Za czasu Joba Kaath miał Oyca Lewiego Amrama Syn byt Moyżesz Wodz ludu Bożego. 2464.

O. Za czasu świętego człowieka Joba Kaath Syn Lewi spłodził Amrama, á Amram Moyżesza roku świata dwóch tysiącznego cztèrechsetnego sześćdziesiątego czwartego.

II. P. Jak wiele wycierpiał święty człowiek Job. Pan w Idumei straciwszy o ieden raz Synów i maiętność swoią.

O. Dopuścił Bóg, że szatan zaraził go wrzodami od wierzchu głowy, aż do stóp nóg iego, wycierpiał niesprawiedliwe urągania od żony i przyiacioł swoich, powtarzaiąc bez przestanku w pośrzód boleści swoich te słowa:

Bòg wszystko dał, Bóg wszystko odebrał, niech będzie imie Pańskie błogosławione.

II. P. Gdy po śmierci Jozefa z Izraelitami iako z niewolnikami w Egipcie się obchodzono; dla czego Moyżesz w rzekę Nil wrzucony był w krotce po swoim narodzeniu?

O. Ponieważ Farao niemaiąc dosyć, że srodze uciemiężał Izraelitow; roskazał nad to zabiiać wszystkie ich Syny.

II. P. Jako Moyżesz zachowany iest od śmierci przez Termutę Còrkę Królewską kąpaiącą się pod ow czas w Nilu, ktòra go potym za Syna swego przysposobiła?

O. Thermutis uięta pięknością dziecięcia, oddała go na wychowanie własney Moyżesza matce chodzącey nad brzegiem, i upatruiącey pory dla zachowania dziecięcia.

II. P. Dla czego Moyżesz czterdzieści lat maiący, wyszedł z pałacu Krò-la, na ktorym się wychował?

O. Zabiwszy Egipczyka, ktory się nad iednym Izraelczykiem pastwił, uciekł do ziemi Madyiańskiey, w niey cztèrdzieści lat mieszkał, aż gdy mu się Bòg pokazał. II.

II. P. Jaki roſkaz Bòg dał Moyżeſzowi, pokazawſzy ſię mu na gorze Sinai we krzu goreiącym?

O. Roſkazał mu powrócić do Egiptu dla wyprowadzenia z niewoli ludu Bożego, i zaprowadzenia go na puſzczą, gdzieby ofiary Bogu czynił.

II. P. Jakie cuda czynił Moyżeſz dla zmiękczenia Faraona niechcącego wypuścić z Egiptu Izraelitow?

O. Laſkę obrócił w węża, wody Nilu w krew, dzień w trzydniowe grube ciemności, to iednak wſzyſtko nie zmiękczyło Faraona.

III. Moyżeſz uderzył innemi karami Egipt: pokrył ziemię niezliczonym mnoſtwem żab, toż potym much, ſprowadził wrzody na ludzie, i na bydlęta, grad wielki iak kamienie, i niezrachowane mnòſtwo ſzarańczy &c.

II. P. Co nareſcie przymuſiło Faraona niezmiękczonego temi wſzyſtkiemi cudami do wypuſzczenia Izraelitow? 2544.

O. To: że Anioł Boży o iednę noc pobił wſzyſtkie pierworodne w ziemi Egipſkiey, aż do pierworodnego Syna Faraona, miiaiąc domy Synòw

Izrael-

Izraelskich w Egipcie, ponieważ te naznaczone były krwią baranka ofiarowanego, i ztąd imie zabiera *Phase*, albo przeyście.

IV. Izraelici byli w przòd przestrzeżeni, aby ofiarowali baranka, i krwią iego namazali podwoie domów swoich z temi obrządkami, ktòre ponawiali co rok, aby nie zapomnieli nigdy o tak wielkim dobrodzieystwie.

III. P. Dla czego Izraelici zabrali z sobą tak wiele naczynia złotego i srèbnego, ktore pożyczyli od Egipcyanow?

O. Bóg im to pozwolił, nadgradzaiąc ich prace; które w Egipcie podeymowali bez żadney zapłaty.

II. P. Jakim sposobem Izraelici ufzli rąk Faraona, kiedy ten rozgniewany z ich odeyścia; ścigał ich aż do morza czerwonego?

O. Moyżesz uderzył laską w morze, i przeyście sobie wolne otworzył, á gdy Izraelici prześli, Egipcyanie wszyscy potonęli w wodach, ktore się złączywszy, ich pochłonęły.

II. P. Jaki mieli pokarm Izraelici prowadzeni na puszczy w dzień przez

słup

ſłup obłoczny, á w nocy przez ſłup ogniſty?

O. Mieli za pokarm mannę cudowną, ktora codzień padała, á pſuła ſię ku wieczorowi, wyiąwſzy dzień poprzedzaiący ſzabat, bo iey na ten czas na dwa dni wyſtarczało, ponieważ w dzień Szabatu nie padała.

III. P. Na ktorym mieyſcu Bóg dał Izraelitom przykazanie ſwoie?

O. Na gòrze Sinai dał Bóg tablice zakonu ſwoiego Moyżeſzowi.

IV. P. Dla czego Bòg roſkazał zbudować przybytek, albo Kościoł noſicielny?

O. Aby był iego przybytkiem, i złożone tam były tablice przykazania Bożego z Arką przymierza.

IV. Arka ta była na podobieńſtwo ſkrzyni obleczona złotem, w ktorey chowano Mannę, gózgę Aarona, i tablice przykazania Bożego.

III. P. Jakie bałwochwalſtwo popełnili Izraelici, gdy Moyżeſz cztèrdzieści dni na gorze Synai z Bogiem obcował?

O. Przemogli na Aaronie Bracie Moyżeſza, że im uczynił cielca odlanego z złota, ktoremu ſię w niebytności Moyżeſza kłaniali.

III. Moyżesz powrociwszy z gory wsparty pomocą gorliwych Lewitow wyciął dwadzieścia i trzy tysiące bóntownikow.

IV. Moyżesz zapalony sprawiedliwym gniewem, stłukł tablice przykazania, ktore Bóg raczył na drugich znowu tablicach napisać.

IV. Słup, ktory prowadził Izraelitow na puszczy, z idącemi posłępował, z stawaiącemi się zastanawiał.

IV. Gdy Izraelici przyszli na mieyscę, gdzie słone wody były, Moyżesz uczynił ie słodkie, wpuściwszy w nie drzewo: innego czasu, uderzywszy w skałę Horeb rozgą swoią, wyprowadził z niey wodę dla nasycenia spragnionego ludu.

1545. II. P. Dla czego Synowie Aarona Nadab i Abiud ogniem spaleni są tegoż samego dnia, ktorego byli poświęceni na cześć Ołtarzow?

O. Dla tego, że włożyli w swoie kadzielnice ogień obcy niepoświęcony zamiast poświęconego, ktory do ofiar był wyznaczony.

IV. Bóg okazał inne ieszcze przykłady oczywiste surowey swoiey sprawiedliwości. Jeden Izraelita za blu-

bluźnierſtwo, drugi, za zbieranie drew w dzień Sobotni, ukamienowani ſą. Marya rodzona ſioſtra Moyżeſza była obſypana trądem, że przeciw Moyżeſzowi ſzemrała.

IV. P. Jak ſobie poſtąpił Moyżeſz w ſądzeniu mnieyſzych ſpraw, niemogąc ſam wſzyſtkim wydołać?

O. Moyżeſz z rady Jetra Teścia ſwego wybrał na ſprawowanie Sędziackiego urzędu ſiedemdzieſiąt ſtarſzych w Izraelu.

III. P. Co przynieśli Moyżeſzowi dwanaście śpiegów po iednemu z każdego pokolenia wybrani, i wyprawieni na przeyrzenie obiecaney ziemi Chananeyſkiey?

O. Przynieśli mu grono winne oſobliwey wielkości, przydaiąc: że w ziemi tey mięſzkali Olbrzymi, ktora nowina choćże tylo zmyſłona, nowe zaburzenie ludu ſprawiła.

II. P. Jak byli ſkarani Kore, Dathan, i Abiron, że chcieli ſobie przywłaſzczać Kapłańſką godność, i wynoſili ſię nad Aarona krewnego ſwego?

O. Rozſtąpiwſzy ſię ziemia pożarła ich z żonami i namiotami, ogień też ſpalił ich towarzyſzow. 2548.

III.

III. P. Jakim cudem utwierdzony iest na Kapłaństwie Aaron?

O. Bóg cudownie sprawił, że rozczka sucha Aarona zakwitneła.

IV. P. Dla czego chciał Bòg, że z sześć kroć sto tysięcy wyszłego z Egiptu ludu, tylko Kaleb i Jozue do ziemi obiecaney weszli?

O. Na ukaranie częstego niepostuszeństwa, i szemrania przeciwko Bogu przez cztèrdzieści lat, których się po puszczy błąkali.

II. P. Ktore kary pomorzyły lud Izraelski, że do ziemi obiecaney nie wszedł?

O. Na rok, niżeli do ziemi obiecaney przyszedł, spuścił Bóg wężow, od ktorych wiele pomarło, á inni uzdrowieni nie byli, aż patrząc na węża miedzianego, ktòrego zawiesił Moyżesz ku zabieżeniu tak wielkiey pladze.

II. P. Co dziwnego stało się z oślicą, gdy Balam Prorok posłany był od Krola Moabitow dla złorzeczenia ludowi Izraelskiemu?

O. Oślica cudownie przemówiła, skarżąc się na niego, á Bòg nowym cudem złorzeczenia Balaama nad Izra-

elem

elem w błogosławieństwo zamienił.

IV. P. Jakim sposobem kazał Bóg ukarać z ludu Izraelskiego tych, którzy zgrzeszyli z córkami Madyańskiemi zesłanemi na ten koniec od Balaka Króla Moabitow?

O. Więcey niż dwadzieścia i cztery tysięcy Izraelitow z rozkazu Bożego zabitych legło.

III. P. Jaką nadgrodę odebrał Lewita Phinees, że zapalony gorliwością zabił Zambrego z nierządnicą iego Moabitką?

O. W nadgrodę gorliwości swoiey odebrał od Boga Kapłaństwo maiące trwać w domu iego.

III. P. Wiele lat miał Moyżesz, gdy mianowawszy po sobie Jozuego następcę, umarł na gorze Nebo?

O. Sto dwadzieścia lat, przeżywszy czterdzieści w Egipcie, czterdzieści w ziemi Madyanitow, czterdzieści na puszczy, gdzie ludu Bożego był wodzem.

CZĘSC

CZĘSC CZWARTA

Od początku Sędziów Izraelskich roku 2584. aż do panowania Królów w roku 2962.

W dwa tysiące pięćset lat Jozue dobywa
Miasta Jerycho, słońce w swym biegu strzymywa.
Othoniel wyrwał lud z rąk Króla Chuzana,
Aod z rąk Moabitów, Barak z Chanaana.
Z nim Debora lud rządzi: siedemset lat mina,
Kiedy Jahel Zyzarę śpiącego przebiia.
Gedeon krzykiem, ogniem zwycięża dość braci
Abimelech; dla ślubu Jephte Córę traci.
Pięć Sędziow miia. Samson czyni mocy dziwy,
W swych Heli i Samuel Synach nieszczęśliwy.

2584. P. KTo nastąpił po Moyżeszu na rządzenie ludu Bożego?

W dwa tysiące pięćset lat O. Jozue Syn Nuna roku od stworzenia świata dwóch tysiącznego pięćsetnego osiemdziesiątego czwartego.

II. P. Gdy Jozue prowadził lud Boży do ziemi obiecaney, nie byłaż im na przeszko-

szkodzie do przeyścia rzeka Jordan?

O. Bynaymniey, albowiem wody Jordanu rozdwoione stanęły, i dały wolne przeyście ludowi Bożemu.

Jozue dobywa miasta Jerycho

P. Kto dobył cudownie miasta Jerycho leżącego za Jordanem w Palestynie?

O. Iozue: za którego roskazem, gdy woysko siedem razy obeszło miasto; mury na odgłos trąb upadły, á woysko Izraelskie do miasta bez przeszkody weszło.

IV. Wszystkich Obywatelow miasta wycięto, oprócz iedney niewiasty imieniem Rachaby, która była przyięła, i przechowała śpiegów Izraela.

III. P. Z iakiey przyczyny dopuścił Bòg, że zbito trzy tysiące Izraelitow dobywaiących miasta Hay?

O. Ponieważ ieden Izraelita imieniem Achan przeciw woli Bożey zachował sobie część korzyści zabraney w Ierycho, za co z dziećmi swemi ukamienowany był.

IV. Wszystkie sprzęty iego ogniem spalono, á potym miasta Hay dobyto, i w perzynę ie obrocono.

Słońce w swym biegu strzymywa.

P. Iako zastanowił słońce Iozue przybywszy na pomoc Gabaonitom

narodowi leżącemu w kraiu nieprzyiacielskim, którzy udaiąc się za przychodnich z dalekiey ziemi, przymierze z Iozuem uczynili?

O. Iozue maiąc woiować z Adonibezekiem Królem Ierozolimskim, i z innemi mnieyszemi Królami, którzy oblegli miasto Gabaon, roskazał słońcu i księżycowi stanąć, i stało się. Usłuchał w ten czas Bóg głosu człowieka, iako mówi Pismo: *Obediente Deo voci hominis.*

IV. P. Iaki podział uczynił Iozue ziemi, którą po zawoiowaniu nieprzyiaciół swoich podbił?

O. Podzielił Palestynę między dwanaście pokolenia Izraela.

II. P. Co się stało z Adonibezekiem okrutnym Królem po śmierci Iozuego?

O. Temu Izraelici obcieli końce nóg i rąk, co on też przedtym siedemdziesiąt Królom uczynił.

IV. P. Dla iakiey przyczyny Bóg podał Izraelitow dotychczas zwycięscòw w niewolą przez dziesięć lat w Mezopotanii?

O. Ponieważ Izraelici maiąc roskaz Boży, áby wygładzili do szczętu

tu Chananeyczyków, iednak wielu z nich chołdownikami tylo swemi uczynili.

IV. Bóg chciał zatracić lud ten bałwochwalski i nieczysty, aby lud Boży szkodliwych iego przykładow nie naśladował. 2601.

P. Iakim sposobem Othoniel Wodzem ludu Bożego uczyniony, wyrwał go z rąk Chuzana Króla Mezopotańskiego? *Othoniel wyrwał lud z rąk Króla Chuzana.*

O. Othoniel zbił na głowę Chuzana, i przywrócił zupełną wolność ludowi swemu, który rządził przez lat czterdzieści.

III. P. Iakim sposobem ieden Lewita pobudził wszystkich Izraelitow do zemsty nad pokoleniem Beniamina mieszkaiącym w mieście Gabaa, ktore mu żonę sprośnie i okrutnie umorzyło?

O. Lewita na dwanaście części rozsiekał ciało żony swoiey, posyłaiąc po iedney sztuce do każdego pokolenia, ktorzy przyszli walczyć na pokolenie Beniamina.

III. P. Co uczyniły z pokoleniem Beniamitow pokolenia Izraelskie, dobywszy po dwoiakiey przegrany miasta Gabaa?

O. Wytracili wszystkich, prócz sześćset mężow, którym pozwolono w małżeństwo brać z czterysta Panien, aby wcale pokolenie Beniamitow nie zaginęło.

P. Gdy na ukaranie bałwochwalstwa podał Bóg Izraelitow w niewolą u Moabitow przez dwadzieścia i dwa lat; kto ich z tey niewoli wyswobodził?

2641.

Aod z rąk Moabitów.

O. Aod wybawił lud Boży z niewoli Eglona Króla Moabitów, iako przedtym Othoniel z niewoli Chuzana Króla.

III. P. Z iakiey przyczyny Aod nazwany iest oboręczny?

O. Ponieważ on obódwu rąk z równą zręcznością używał, czego dał dowód, kiedy iedną ręką dary oddaiąc Królowi Eglonowi, drugą go zabił.

P. Gdy przez osiemdziesiąt lat cieszyli się pokoiem Izraelici, i przez Samgara niekiedy bronieni byli, na iakie nareście nieszczęście przyszli?

Barak z Chananana.

O. Jak tylo Izraelici do bałwochwalstwa się skłonili podał ię Bóg w niewolą Jabina Króla Chananieyskiego, ale Barak Izraelita iarzmo to z ich karku zrzucił. p. Ia-

P. Jako Bóg dla Izraelitow zbudził świętą i mądrą Prorokinią Deborę o koło roku dwóch tyſiącznego ſiedem ſetnego? *2721.*

O. Ta razem z ſławnym Wodzem Barakiem rządziła, i ſądziła lud Boży. *Z nim lud rządzi Debora ſiedemſet lat miia.*

II. P. Z czego oſobliwie chwalebne było zwycięſtwo Baraka nad Zyzarą Hetmanem Jabina Króla Chananieyſkiego?

O. Z tego: że woyſko Jabina doſyć liczne ſparte prócz tego było ſiedemſet wozami koſiſtemi.

P. Co ſię ſtało z Zyzarą, gdy w ucieczce ſchroniwſzy ſię do domu Hebery zaſnął? *Kiedy Jachel Zyzarę śpiącego przebiła.*

O. Gdy zaſypiał Zyzara, niewiaſta Izraelſka imieniem Jahel przebiła gwoździem głowę iego, i tak go umarłego i do ziemi gwoździem przybitego zoſtawiła.

III. P. Kto wybawił lud Izraelſki z czwartey niewoli pod Madianitami? *2798.*

O. Gedeon wzbudzony od Boga na wybawienie ludu.

II. P. Jaki znak woli i powołania Bożego odebrał Gedeon na runie cudownym?

O. Runo całe zmoczone było, á

ziemia w koło niego sucha, i znowu: ziemia w koło od rosy zmokła, á runo suche.

III. P. Co się stało z trzydziestu i dwiema tysiącami woyska, gdy Bòg roskazał Gedeonowi uwolnić od służby boiaźliwych?

O. Więcey niż dwadzieścia tysięcy mężów od woyska odeszło, á z dziesięć tysięcy pozostałych żołnierzy Gedeon wybrał, i zostawił tylo tych; ktòrzy nachyliwszy się na brzeg, wodę czerpali i pili z ręku, oddzieliwszy ie od owych; którzy uklęknąwszy na kolana pili, i niezostało się tylo trzysta mężów.

P. Jak uzbroił Gedeon trzysta żołnierzy swoich, którzy tak wielki strach na Madyanitów rzucili, że sami się między sobą zabiiali?

Gedeon krzykiem, ogniem zwycięża

O. Dał im w ręce trąby, i pochodnie w pośrzòku słasz, które potłukli iedne o drugie, i tak odgłosem trąb, i blaskiem pochodni strwożywszy oboz nieprzyiacielski, zwyciężył Gedeon.

2801. dość braci Abimeleck.

P. Jakie okrucieństwo wywierał iego Syn i następca Abimelech prawy okrutnik?

O.

O. Zabił siedemdziesiąt braci swoich.

III. P. Z iakim okrucieństwem pokarał Sichimitòw, ktorzy dla nieznośney srogości iego bunt przeciw niemu podnieśli?

O. Zrównał z ziemią ich miasto, i sól na nim posiał, á dwa tysiące kazał spalić tych, którzy się zamkneli w wieży.

II. P. Jako umarł Abimelech, gdy iedna niewiasta ugodziwszy w głowę ułomkiem kamienia, śmiertelnie go raniła?

O. Rozkazał słudze swoiemu, á żeby go dobił, żeby tak uszedł tey ochydy, że z ręki niewieściey umiera.

IV. P. Kto po nim nastąpił?

O. Thola, á potym Iair, pod ktorych rządem, że nic się pamiętnego niestało; dla tego też imiona ich w wierszach położone nie są.

P. Jakim sposobem Jephte wybawił lud Izraelski z piątey niewoli, w ktorey w ten czas pod Ammonitami przez osiemnaście lat byli?

O. Slubował ofiárować Bogu to; coby mu naypierwey powracaiącemu po zwycięstwie dròg zaszło, sta- *2849. dla ślubu Jephte córę traci.*

ło się, że wybiegła przeciw niemu naypierwsza córka iego, na ktorey ślub swoy spełnił, poświęcaiąc córkę swoią.

IV. Są, ktorzy powątpiwaią, czyli ta ofiara krwawa była, czyli tylo duchowna skończyła się na tym, że poświęcił córkę swoią ku czci Ołtarzów z obowiązkiem zachowania czystości wieczney.

Pięć Sędziow miia.

IV. P. Co znaczą te słowa w wierszach położone? *Pięć Sędziów miia.*

O. To: żeśmy opuścili spomnieć dwóch Sędziow przed Iephtem: Tholę, i Jaira; á trzech po Iephtcie, to iest: Abesana, Achialona, i Abdona, gdyż nic pamiętnego nieuczynili, prócz tego, że Abdon miał czterdzieści Synow, á trzydzieści wnukow.

V. Pospolicie na tym mieyscu kładzie się historya Ruthy, o ktorey niemamy pewności, kiedy się stała, lubo ią na ten czas odsyłaią.

IV. P. Co iest godnego wiadomości o Rucie niewieście Moabitce iedney z prababek Messyasza?

O. Ruth miała męża iednego z Synow Elimelecha Izraelitę, ktorego głód przymusił udać się do kraiu Moabitow,

tow. Ruth po śmierci męża swego niechciała odstąpić Noemi matki swoiey powracaiącey do Izraelitow, Boos krewny Ebimelecha uyrzawszy Ruth na polu swoim, á wiedząc o stanie iey, postanowił ią wziąć za żonę: z tego małżeństwa urodził się Obed Dziad Króla Dawida, i tak Ruth choćże cudzoziemka, stała się prababką Messyasza.

P. Kto wybawił lud Izraelski z iarzma Filistyńczykòw; które dźwigali przez lat cztèrdzieści i dwa?

O. Samson około roku dwóch tysiącznego dziewięćsetnego sławny dla swoiey dziwney mocy, którą Bóg przyłączył do włosow iego. *2900. Samson czyni mocy dziwy*

II. P. Samson rozdarszy własnemi rękami lwa, mszcząc się nad Filistyńczykami, iaką sztuką popalił ich zboża?

O. Poimał pięć set liszek, i do ogonów ich przywiązane pochodnie zapalił.

Zabił nadto pięć set Filistyńczykow szczęką oślą, z ktorey wyprowadził wodę na ugaszenie pragnienia swego.

II. P. Iakim sposobem uszedł zdrowo z miasta Gazy, w ktorym go nieprzyiaciele obtoczyli?

O.

O. Wziął na ramiona swoie bramy miasta wpół nocy, i zaniosł ie na wierzch góry, na ktorą się schronił.

III. P. Niebyłże zdradzony Samson od Dalili niewiasty, przed ktorą wyznał, w czym tię taiła moc iego?

O. Tak iest: albowiem uciąwszy mu włosy, wydała go Filistynom, ktorzy mu oczy wyłupili.

III. P. Iaka była śmierć iego około roku dwóch tysiącznego dziewięćsetnego, gdy iuż włosy iego podrastać poczynały?

O. Zatrząsnął mocno słupami domu, do ktorego zeszli się Filistynowie dla naśmiewania się z niego, i tak obalinami domu Filistynowie przyciśnieni trupem legli, iż więcey ich zabił umieraiąc, niżeli żyiąc.

P. Ktory był Wodzem ludu Bożego po śmierci Samsona?

O. Heli naywyższy Kapłan, ktory ieszcze za życia Samsona rządził.

IV. Za czasu Sędziow Izraelici miewali często wiele przełożonych, z ktorych każdy miał swóy osobny urząd, czyli na woynie, czyli w sądach, iako to widzieć za czasu Baraka i Debory.

p. Ia-

P. Jako Heli i naſtępca iego Samuel nieſzczęśliwi byli na Synach ſwoich? *w ſwych Heli i Samuel Synach nieſzczęśliwy.*

O. Obydway ci lubo pobożni Oycowie mieli Synow roſpuſtnych, którzy ściągneli przeklęctwo Boſkie.

II. P. Czyliż Heli patrzał przez ſzpary na wyſtępki Synow ſwoich?

O. Nie: tylko, że łagodnie ſtrofował dwóch Synow ſwoich Ophni i Phinees, ktorzy grzeſzyli z niewiaſtami ſtrzegącemi u drzwi Kościoła, i ktorzy brali dla ſiebie ofiary z całopalenia.

II. P. Jakim umyſłem przyiął tę nowinę Heli, że wygrali Filiſtynowie bitwę, na ktorey Ophni i Phinees zabici legli? 2939.

O. Heli dowiedziawſzy ſię, że prócz ſmierci Synow iego, Arkę przymierza Filiſtynowie wzieli, tchnięty żalem i przeſtrachem, zemglał, ſpadł z krzeſła, i złamawſzy ſzyię, umarł.

III. P. Dla czego Filiſtynowie odeſłali Arkę przymierza za rządow Samuela oſtatniego Sędziego, ktorą byli wzięli? 2940.

O. Ponieważ przez ſiedem mieſięcy ſprowadzała nieſzczęśliwości wiel-

wielkie na tych, ktorzy iey pilnowali, á bożyſczę ich Dagon przed Arką wywròcony i ſkruſzony był.

IV. P. Dokąd przywiozły Arkę dwie krowy zaprzężone do wozu, na ktorym ią Filiſtynowie poſławili?

O. Przywiozły Arkę do ziemi Izraelſkiey do Betſamitow, z ktorych pięćdziesiąt tyſięcy nagle trupem legło, przeto, że ciekawie ią widzieli, dla czego odeſłali ią do Obywatelow Karyathiarym do Lewity Aminadaba, w ktorego dòm ſprowadziła wſzyſtkie błogoſławieńſtwa.

2960. III. P. Dla czego Izraelici tak ſzczęśliwi za rządow Samuela Sędziego, nalegali, aby im uczynił Króla przeciw wſzyſtkim odradzaniom Samuela?

O. Miłeć im w prawdzie były rządy Samuela, ale ſprzykrzyło im ſię uciemiężenie od Synow Samuela, ktorzy podſtarzałego Oyca zaſtępowali w ſprawowaniu urzędu, ktorego na złe zażywali.

CZĘSC PIĄTA

Od początku panowania Królow Izraelskich w roku 2962. aż do końca niewoli w roku 3516. á od założenia Rzymu w Roku 216.

W dwa tyfiące dziewięćset lat Zydow powstaie
Krolestwo, Saul po Synach śmierć sobie zadaie,
Dawid Olbrzyma ściele, za grzech pokutuie.
Król naymędrszy Salomon boszkom ofiaruie.
Potym na Roboama moc spływa rządzenia.
Dwu tylo ze dwunastu Króla pokolenia.
Aza przed trzy tysiącm lat Syn Abiama
Jozafat dobry Ociec Król złego Iorama,
Ochoziasz gdy trupem z Atalią pada,
W siodmym roku niewdzięczny Ioas, tron posiada.
Amazyasz w swym własnym mieście zwyciężony,
Azaryasz dla pychy trądem zarażony.
Joathan dobry, Achaz dał Syna w Ofierze
Bożyszczu. Król Syryi w niewolą go bierze.
W trzech tysiącznym trzechsetnym roku
Romul słynie,

Olim

Olimpickich dwudziesty drugi igrzysk płynie.
Sennacheryba woysko liczne Anioł bije,
Manasses pokutuie, pod nim Judith żyie.
Amon ginie od swoich, Joziasz umiera
Walcząc, Joachazowi Nechos tron odbiera.
Sedecyasz, Joachim Syn z Oycem, trzech Króli
Judzkich, do Babilońskiey przychodzi niewoli.
Które przed siem lat głosił Amos, Izaiasz
Nieszczęścia, na tych skutek patrzał Jeremiasz.
Zuzanna ma obrońcę swego Daniela
Król iak zwierz stał się, wielu czci bałwana Bela.

2962. W dwa tysiące dziewięćset lat Zydów powstaie Królestwo.

P. JAko zaczęło się Panowanie Królów Zydowskich w roku dwóch tysiącznym dziewięćsetnym sześćdziesiątym drugim?

O. Gdy lud Izraelski naśiawał na Samuela Proroka, aby im uczynił Króla, przysłał poniewolnie na ich żądze, i z roskazu Bożego namazał na Królestwo Saula, którego też potym lud obrał.

III. P. Co szczegulnego uczynił Saul za panowania swego?

O. Saul za pomocą Syna swoiego Jonathy, rzucił postrach na oboz Filistyń-

ſtyńſki, (2968.) ſam zaś zwyciężył Ammonitów, Moabitów, i Amalecitow. (2960.)

II. P. Dla iakiey przyczyny Saul od Boga odrzucony ieſt?

O. Że nie uſłuchał woli Bożey opowiedzianey przez Samuela Proroka, nadewſzyſtko, gdy zachował przy życiu Agaga Króla Amalecitow, ktorego za pomocą niebieſką zwyciężył.

P. Kto namaszał na Króleſtwo Dawida młodego paſtuſzkę naſtępcę Saula?

O. Samuel: ale gdy ieſzcze Królować 2969.
nie zaczął Dawid, wezwany był na pałac Królewſki, aby graiąc na arfie rozrywał ducha złego, i gruby ſmutek, ktory Saula trapił.

II. P. Jak chwalebne zwycięſtwo odnioſł Dawid nad Goliathem ſtraſzliwym Olbrzymem Filiſtyńſkim?

O. Goliatha urągaiącego i grożącego całemu Izraelowi uderzył o ziemię Dawid, ugodziwſzy go w czoło kamieniem z procy wypuſzczonym, potym uciął głowę iego, którą pokazawſzy w tryumfie Filiſtynom zatrwożył ich.

III. P. Ta tak wielka przyſługa nie 2971.
zie-

ziednałaż u Saula łaſki Dawidowi (2938.) znoſzącemu z niezwyciężonym podleganiem wſzyſtkie natarczywości, i nieſprawiedliwe obchodzenia ſię z nim Saula?

O. Uiął ſobie w prawdzie Saula: ale iak tylo Dawid zawarł ściſłą przyiaźń z Ionatą, i gdy Saul wydał córkę ſwoią Michól za Dawida, zazdrość iego coraz bardziey roziątrzać ſię poczeła, tak dalece: że go chciał zabić, co przymuſiło Dawida do ucieczki.

2973. III. P. Co uczynił Dóég z roſkazu Saula wielkiemu Kapłanowi Abimelechowi przechowuiącemu w domu ſwoim Dawida?

O. Dóég zamordował Abimelecha, i oſiemdzieſiąt pięć Kapłanow, nadto w pień wyciął mieſzkańcow miaſta Nobe, w ktorym ci Kapłani mieſzkali.

2976. III. P. Co uczynił potym Dawid z Saulem napadłſzy go śpiącego ſamego tylo w iedney iaſkini, maiąc dobrą porę do zemſzczenia ſię nad nim?

O. Dawid dość miał na tym, iż urżnął kray płaſzcza Saulowego we śnie nie czuiącego, á to na okazanie, że go mógł zabić.

II. P.

II. P. Saul udawszy się do czarnoksiężnicy, aby mu Samuela wskrzesiła na wybadanie się od niego skutku woyny z Filistynami, iaką odpowiedź odebrał od Samuela?

O. Opowiedział mu Samuel, że zginie: iakoż woysko w rozsypkę poszło, á gdy trzey iego Synowie trupem padli; on też sam siebie zabił. *2979. Saul po Synach śmierć sobie zadaie.*

P. Jaka była śmierć Saula; gdy go zranionego sługa iego dobić niechciał?

O. Upadł sam na swoy miecz, á z resztą ieden Amalecita ostatecznie go dobił.

P. Kto Krolował po Saulu nad Zydami?

O. Dawid: ktory zwyciężył Olbrzyma Goliatha, iako się rzekło, á ktory potym był Królem łaskawym, i według serca Bożego. *Dawid Olbrzyma ściele*

IV. P. Gdy pokolenie Judy namazało na nowo w mieście Hebron i wykrzykneło Królem Dawida, czyliż miały go za Króla inne pokolenia?

O. Nie: iedenaście inne pokolenia za podmową Abnera miały za Króla Izbozetha Syna Saula, ále Izbozeth na końcu siodmego roku zabity iest, iego *2975.*

zabòycy zamiaſt nadgrody z roſkazu Dawida trupem legli.

IV. P. Gdzie uderzył na Jebuzeyczykow Dawid?

2986. O. W mieście Jeruzalem; ktore też ſobie podbił.

III. P. Co za przyczyna była przerwania uroczyſtości, ktòrą poſtanowił Dawid na przenieſienie Arki przymierza do Jeruzalem?

O. Oza Kapłan ſkarany był śmiercią, że dotknął ſię śmiele Arki, chcąc ią wſtrzymać, dla tego zoſtawiono Arkę w domu Obededoma przez trzy mieſiące.

II. P. Dla czego Michòl żona Dawida ſkarana ieſt niepłodnością?

O. Ponieważ naśmiewała ſię z męża ſwego, że tańcował przed Arką dla iey uſzanowania.

V. Dawid potym zwyciężył Filiſtynòw, Moabitów, Syryiczykòw, Idumeyczykòw, i Ammonitów &c.

2998. za grzech pokutuie P. Jaki grzech popełnił Dawid przeciw czyſtości i ſprawiedliwości, za ktòry potym czynił pokutę?

O. Upadł w grzech z Berſabeą, ktorey męża Uryaſza kazał przy oblężeniu miaſta na tym mieyſcu poſtawić;

wić; gdzie wiedział, że miał być zabity od nieprzyiaciela.

III. P. Jako Bóg ukarał Dawida zbrodnią, wyrzucaiąc mu obrzydliwość iey przez Nathana Proroka? 3002.

O. Bóg opowiedział mu, że nie odeydzie miecz z domu iego, á żony iego iawnie znieważone zostaną.

III. P. Jak się spełniło to przepowiedzenie na osobie Absalona, Ammona, i Thamar, potomstwie Dawida? 3009.

O. Absalon Syn naybardziey kochany od Dawida kazał zabić na pewney uczcie brata swego Ammona, ktory był znieważył siostrę swoią Thamar.

III. P. Jaka była śmierć Absalona, gdy woiuiąc przeciwko własnemu Oycu, zwyciężony uciekał przed Joabem?

O. W ucieczce włosy iego gęste wplątały się między gałęzie drzewa, i zawisł: Joab nadiechał, i przebił Absalona włócznią: na tę nowinę potoki łez wylewał Dawid. 3107.

II. P. Jako skarany iest Dawid, że z próżney chwały niepodobaiącey się Bogu rachował lud swóy?

O. Bóg na ukaranie próżney chlu-

by iego; trzy mu kary obierać kazał, albo powietrze, albo głód, albo woynę. Dawid obrał powietrze, którym przez trzy dni umarło 70000. ludu iego.

P. Dla czego Salomon narodzony z Bersabei, i nazwany mądry, dziedziczył po Oycu koronę? (3020.)

O. Bo Dawid był to obiecał Bersabei, ale Adoniasz starszy Syn Dawida urażony tym przeniesieniem, nad siebie Salomona, kazał się ogłosić Krolem za pomocą wielkiego Kapłana Abiathara, i Joaba Hetmana woysk, lecz ten związek się nieutrzymał. Po śmierci Dawida Salomon roskazał zabić Adoniasza, i Joaba.

3025. III. P. W czym naypierwey dał dowod Salomon wdzięczności swoiey ku Bogu, ktory go Krolem uczynił?

O. Wystawił na cześć prawego Boga Kościół w Jeruzalem, do którego Dawid uczynił wszystkie przygotowania potrzebne, gdyż Bóg tego tylo po nim wyciągał.

P. Jak chwalebnie osądził Salomon kłotnią dwoch niewiast w pieraiących się w iedno dziecie?

O. Przysądził ie tey, ktora niepo-

zwa-

zwalała na rożcięcie dziecięcia, i podzielenie się nim z drugą, czego się druga niewiasta domagała.

P. Ta tak wielka mądrość iak wielką mu cześć ziednała u pogranicznych Książąt? *3047.*

O. Wszyscy starali się z nim przymierze zawierać, á mianowicie Krolowa Saba przyiachała umyślnie do Jeruzalem dla widzenia się z Salomonem.

IV. Zachował zawsze ściślą przyiaźń Salomon z Hiramem Krolem Tirskim przyiacielem Dawida Oyca swego, ten Hiram dodawał mu wszystkiego na zbudowanie Kościoła. *Krol naymądrszy Salomon Bożkom ofiaruie.*

P. Jako Salomon, ktory nazwany był mądry, utracił ten dar mądrości, i przyszedł aż do tak wielkiego nierozumu, że palił kadzidła bałwanom? *3054.*

O. Wylał się na niepomiarkowaną rospustę, tysiąc blisko nałożnic obcego narodu chowaiąc, ktore odwrociły serce iego do bałwochwalstwa, tak dalece; że ofiarował bałwanom.

IV. Bóg ukarawszy Salomona na iego Synie, niewiedzieć czyli miłosierdzie uczynił z Oycem. ** Potym na Roboama moc spływa rządzenia.*

P. * Dla czego Roboam Syn i następca

dwóch ty lo ze dwunaſtu Krò la poko lenia.

pca na tròn Salomona, nie panował tylo nad dwiema ze dwunaſtu pokoleniami, które przedtym wſzyſtkie były mu poddane?

3060. O. Ponieważ, że niechciał ulżyć nieznośnych podatków, ktore Ociec iego na lud włożył: pokolenia wſzyſtkie opròcz Judy i Beniamina zbuntowały ſię, i obrali ſobie Kròla Jeroboama.

III. P. Jakie imie miały te dwa Króleſtwa z tey przyczyny podzielone?

O. Dawne Kròleſtwo nazywało ſię Judzkie imieniem wziętym od przednieyſzego pokolenia Judy, ktore ſię przy dawnym Króleſtwie zoſtało, nowe zaś Kròleſtwo zachowało imie Króleſtwa Izraelſkiego.

IV. P. Byłże od Boga ſkarany Roboam naſladuiący w bałwochwalſtwie Króleſtwa Izraelſkiego?

3064. O. Tak ieſt: albowiem Król Egiptu, ktorego Piſmo nazywa Sezakiem, obległ go w mieście Jerozolimie, i Kościół złupił.

3077. P. Jakim ſpoſobem Abiam zwyciężył Ieroboama?

O. Abiam wezwawſzy na pomoc

Bo-

Boga w czterykroć ſtotyſięcy ludzi, oſiemkroć ſto tyſięcy woyſka Ieroboama zwyciężył, ale za taką łaſkę nie był wdzięczny Bogu.

P. Iakie zwycięſtwo w nadgrodę pobożności ſwoiey odebrał Król Aza naſtępca na tròn Judzki po Oycu ſwoim Abiamie około roku trzech tyſiącznego ſetnego? *3079. Aza przed trzy tyſiącem lat Syn Abiama.*

O. Aza przywròciwſzy cześć Bożą w Państwie ſwoim, zbił do ſzczętu Zarę Króla Egipcyanòw, ktory był przyciągnął nieſpodzianie do Państwa Iudzkiego. *3094.*

P. W iákiey okoliczności wydała ſię oſobliwie gorliwość Króla Iozafata, naſtępcy po Azie na Króleſtwo Iudy?

O. W dwòch oſobliwie rzeczach: naprzód ſtaraiąc ſię o zbawienie ludu ſwego, poſłał Kapłanów, ktorzyby go nauczali.

P. W czym ieſzcze Iozafat dał dowód pobożności ſwoiey; wyprawiwſzy ſię na woynę razem z Ioramem Królem Izraelſkim, i z Królem Idumeyſkim? *3140.*

O. Gdy Krol Moabitów ściśniony był obleżeniem w mieście Meza, a

z ostatniey rospaczy ofiarował na całopalenie bożyszczu swemuMoloch własnego swego Syna na murach miasta w oczach wszystkich, Iozafat tym straszliwym widokiem pobożnie tchnięty,niemogąc patrzyć na te bezbożność, od obleżenia odstąpił.

3143. IV. P. Na wiele lat Iozafat przybrał za współ-rządcę Królestwa Syna swoiego Iorama?

Iozafat dobry przodek Krol złego Iorama.

O. Na dwa lata przed śmiercią swoią świętą, i tak było dwòch Iorammòw Królow dwóch Krolestw Izraelskich?

3145. P. Iako ten nowy Król Iudy Ioram stał się pamiętnym dla swoiego okrucieństwa, i dla swoiey bezbożności?

O. Iego okrucieństwo przywiedło go do zamordowania sześci braci swoich, á iego bezbożność, do wystawienia Ołtarzy fałszywym Bogóm, á to dla przypodobania się żonie swoiey Attalii.

IV. Attalia była còrka Achaba, i Iezabeli, ktòrzy Krolowali nad Izraelem, i ktorzy udali się cali na bałwochwalstwo, i zbrodnie.

IV. P. Nieodebrałże Krol Ioram listu od Eliasza w osiem lat po iego z ziemi przeniesieniu? O.

O. Tak iest: ále bez żadnego pożytku, tak dalece, że umarł w swoiey bezbożności przyciśniony okrutną chorobą, w rok przed śmiercią ogłosiwszy Krolem Ochozyasza Syna swego.

III. P. Dla czego Ochozyasz zabity był od Iechu namazanego na Krolestwo Izraelskie?

O. Ponieważ Iechu według rospo-rządzenia Bożego był wybrany na wygubienie imienia i potomkòw Achaba, ktorego Ochozyasz Krol Judzki był Wnukiem z Matki swoiey Attalii, còrki Achaba.

P. Jakie morderstwa wywierała Attalia, wdarwszy się na trón po śmierci Ochozyasza Syna swego?

O. Attalia zamordowała wszystkie pozostałe Xiążęta Krwi Krolewskiey, ieden tylo z Synów Ochozyasza Joas taiemnie od śmierci wybawiony iest za sprawą ciotki swoiey Jozaby, á żony wielkiego Kapłana Joiady.

II. P. Co uknował przez sześć lat Joiadas, aby był wyzwolił lud z okrutnych rządów Attalii?

O.* Za iego staraniem Attalia wzięta,

* 3150. *Ochozyasz gdy trupem z Attalią pada.*

W siodmym roku nieuwzięczny Joas tron posiada.

ta, przytrzymana w samym Kościele, á potym i zabita iest, i tym sposobem Joas ogłoszony Królem w szostym roku życia swego.

III. P. Co się przydało (2168.) Prorokowi Jonaszowi, około tego czasu posłanemu na opowiadanie pokuty Niniwitom, i Królowi ich, którą oni dziwnie ostrą czynili?

O. Że zbraniał się płynąć do Niniwe według woli Bożey, nawałność powstała, i przymusiła żeglarzy, iż go wrzucili w morze, ktorego natych miast wieloryb połknął, i na końcu trzeciego dnia na brzeg morski wyrzucił.

V. Niektórzy Pisarze na inny czas odkładaią historyą Jonasza.

3184.

IV. P. Co za nieszczęśliwość spotkała Króla Joasa, kiedy Hazael Król Syryiski przeciw niemu z woyskiem przyciągnął po śmierci wielkiego Kapłana Joiady?

O. Joas zapomniawszy zbawiennych rad, ktore mu dawał Joiadas, zaniedbał powinności swoiey, za co utracił posiłki z nieba, i przyszło aż do zubożenia Kościoła, z ktorego zabrane skarby na okupienie się Królowi Hazael posłał. P. Ia-

P. Jaką oſtatnią niewdzięcznością Joas Zapłacił Joiadzie wſzyſtkie dobrodzieyſtwa, ktore mu świadczył? 3192.

O. Aż tak wielką: że zabić kazał między Kościołem i Ołtarzem Zacharyaſza Syna tegoż ſamego wielkiego Kapłana Joiady: ktory poſadził Joaſa na tronie, i ktory go z tak wielkim ſtaraniem wychował.

IV. P. Jak nieſzczęśliwie życię ſwoię zakończył Joas w rok potym; gdy woyſko iego na głowę zbił Benadad Syn Hazaela?

O. Wpadł w ciężką niemoc, w ktorey właśni iego ſłudzy zabili go, Amazyaſz Syn iego naſtąpił na państwo.

P. Jak ſkarany był Amazyaſz przez Joaſa Króla Izraelſkiego, za to, że palił kadzidło bożyſzczom zabranym w korzyści po zwyciężonych nieprzyiaciołach?

O. Dopuścił Bóg, że nierozmyślnie porwał ſię Amazyaſz na Joaſa Króla Izraelſkiego, od ktorego zwyciężony, i w tryumfie zaprowadzony do Jeruzalem ſwego właſnego miaſta, ktore zrabowano, á Amazyaſz nakoniec przez ſpiknionych na ſiebie zabity poległ. 3210. *Amazyaſz w ſwym właſnym mieście zwyciężony.*

IV.

3225. IV. P. Jakie zwycięstwo odniosł Azaryasz Syn Amazyasza, nazwany także Oziaszem?

O. Zwyciężył za pomocą Bożą Idumeyczyków, Filistynów, i Ammonitów.

Azaryasz dla pychy trądem zarażony.

P. Na kogo spadło Państwo Judzkie, gdy Azaryasz Syn Amazyasza trądem obsypany, i od towarzystwa z ludźmi oddalony został dla tego; że się w urząd i powinność Kapłanom własną wdzierał?

O. Gdy Azaryasz niesposobnym do rządów został, musiał sprawowanie państwa zlecić Synowi swemu Joathanowi.

P. Ktora pierwsza *Epocha* przypadła na pierwszy rok panowania Króla Judzkiego Joathana po śmierci Oyca iego?

O. Pierwsza *Olimpias*, czyli odnowienie igrzysk Olimpiackich, ktore w ten czas zaczęły się w Grecyi, roku trzech tysiącznego dwóch setnego siedemdziesiątego osmego.

V. Ta *Epocha* czyli rozmiar czasów, ktorego zażywali, i spominali wszędzie Pisarze Greccy naypotrzebnieyszy iest do historyi dawney.

P. Kto

P. Kto Królował po Joathanie pobożnym i mądrym Królu? *Joathan dobry.*

O. Achaz Syn iego bezbożny, ktory prawie przeszedł w bezbożności wszystkich swoich przodków. *3293.*

P. Achaz dawszy naprzód dowòd bezbożności swoiey, gdy kazał zamknąć Kościół prawego Boga; iaką nadto bezbożną ofiarę uczynił?

O. Poświęcił Syna swoiego Bożyszczu Moloch przenosząc go przez ogień według zwyczaiow pogańskich *Achaz dał Syna w ofierze bożyszczu.*

P. Jako Bóg skarał Achaza na woynach, ktore toczył z Królem Syryiskim i z Krolem Izraelskim?

O. Król Syryiski wziął go, i zaprowadził w niewolą do Damaszku, strasił prócz tego dwadzieścia i sześć tysięcy ludzi na woynie przeciw Królowi Izraelskiemu. *w niewolą go Król Syrii bierze.*

P. Jak sobie poradził Achaz, kiedy Razin Król Syryiski, i Phacees Krol Izraelski oblegli miasto Jerozolimę? *3295.*

O. Zamiast coby miał ufać w pomocy Bożey, ktorą mu obiecywał Izaiasz, posłał wielkie pieniądze do Assyrii na kupienie od Krola Theglatphalazara posiłkow przeciw swoim nieprzyiaciołom.

P. Jak

P. Jak mu się powiodło to kupno?

O. Theglatphalazar poszedł na Syriiczyków, dobył stołecznego ich miasta Damaszku, obywatelow w niewolą pobrał, zabiwszy Króla ich Razina, ale wyprawa ta drogo kosztowała Achaza.

V. P. Co prorokował Izaiasz bezbożnemu Achazowi Królowi Judzkiemu?

O. Prorokował, że Messyasz miał się narodzić z Matki Panny, przepowiadaiąc razem upadek Królestwa Assyryiskiego i Izraelskiego.

V. Nowe coraz niecnoty Króla Achaza karał Bóg przez wtargnienie Idumeyczykow, i Filistynów w ziemię iego.

3300. W trzech tysiącznym trzydziestym roku Romul płynie.

P. Jakiego Państwa postanowieniem w roku trzech tysiącznym trzech setnym świata stał się sławnym całey potomności Romulus siodmego roku Królestwa Achazowego?

O. Przez założenie miasta Rzymu, które przypadło na rok dwudziesty drugi od ustanowienia igrzysk Olimpiackich.

Olimpickich dwudziesty drugi igrzysk płynie.

III. Był to rok drugi szosty Olimpiady, á siedemsetny pięćdziesiąty trze-

trzeci przed narodzeniem Jezusa Chrystusa.

II. P. Jakiego życia był Ezechiasz Syn i Następca Achaza. *Lata Rzymu 9.*

O. Ezechiasz był Król pobożny, ktory przywrócił cześć Boską do swego państwa. *Ezechiasz Król Judzki, 22.*

P. Jak osobliwą opieką swoią Bóg wsparł Ezechiasza w ten czas; kiedy Sennacheryb Król Assyriiski z sto oziemdziesiąt i pięć tysięcy woyska stracił, i potym zginął?

O. Sennacheryb rozgniewany, że Król Ezechiasz płacić mu podatku niechciał, ktory był wypłacał Achaz, wtargnął z woyskiem na spustoszenie Królestwa Judy, ale Anioł pobił sto osiemdziesiąt i pięć tysięcy ludzi w obozie Sennacheryba, ktory też sam powróciwszy z woyny od dwóch własnych Synów zabity iest. *Sennacheryba liczne woyska Anioł bije.*

III. P. Jakiego świętokradzkiego zabóystwa dopuścił się Manasses Syn, i następca Ezechiasza? *38.*

O. Powiadaią, że za roskazem Manassesa Izaiasz Prorok piłą drewnianą w pół przetarty był, za to że sprawiedliwie tego Króla strofował.

P. Jako udał się do pokuty Manasses, *Manasses pokutuie.*

ses, gdy go Krol Merodak obciążonego kaydany w niewolą do Babilonii zaprowadził?

O. Prosił odpuszczenia od Boga, á po uczynioney pokucie, powrócił go Bóg do wolności i Krolestwa swego.

pod nim Judith żyie.

IV. P. Czyliż za panowania Manasses żyła sławna Wdowa Judith?

O. Tak pospolicie twierdzą, wszakże pewności zupełney niemasz.

III. P. Jakim sposobem mężna Judith uwolniła od oblężenia miasto Betulią Oyczyznę swoią?

O. Gdy Holofernes Hetman woysk Assyriiskich obległ miasto Betulią; Judith pobożna Wdowa uprosiła przez szczegulne modlitwy osobliwą pomoc od Boga, potym uroda iey przystęp sobie ziednała do Holofernesa, któremu upoionemu w namiocie swoim iedney nocy głowę ucięła, do Betulii przyniosła, ktorą gdy na murach Miasta w oczach Assyriiczykow zawiesili, wielki nieporządek i strach na nieprzyiaciół uciekaiących przypadł.

91. Amon ginie od swoich.

P. Około ktorego roku Amon Syn, i następca Manasses będąc w nienawiści u swoich, zabity od nichże iest?

O. O koło roku setnego od założenia

nia Rzymu, (to iest dziewięćdziesiątego pierwszego) w ten sam czas kiedy obrali Krolem Jozyasza maiącego tylo osiem lat, ktory był Królem pobożnym.

IV. P. Co prorokował Zydóm Prorok Jeremiasz za panowania Króla Jozyasza? *94.*

O. Jeremiasz przepowiadał Zydom nieszczęśliwe kary, ktore na siebie ściągali ustawicznemi niecnotami.

P. Iaka była śmierć Krola Iozyasza, gdy wyszedł z woyskiem przeciw Nechao czyli Nekos Królowi Egiptu ciągnącemu przeciw Chaldeyczykom i Babilończykom?

O. Iozyasz w potyczce z Nechaonem zwyciężony, z rany od strzały zadaney umarł, Państwo iego stało się chołdownicze Egipcyanów Królowi. *Iozyasz umiera walcząc. 125.*

IV. Po Iozyaszu Królu nastąpił Ioachas Syn iego, ktorego też zwano Sellum.

P. Dla iakiego znowu nieupodobania Nechao złożył z Państwa Króla Ioachaza? *128. Ioachazowi Nechos tron odbiera.*

O. Ioachaz po trzech lat panowa-

nia swego idąc przykładem swoiego Oyca, chciał się wybić z pod mocy Nechaona, ktory go zaprowadził do Egiptu, zostawiwszy na iego mieyscu Królem Iudzkim Brata Iego Eliacima, i nazwał go Joakimem.

P. Ponieważ dwóch było tego imienia Ioahimów, ieden Ociec, i poprzednik drugiego Króla Ioachima, czyli Joakina, ktory z nich był wzięty w niewolą?

Sedeciasz, Joachim Syn z Oycem dwóch Króli Judzkich do Babilońskiey przychodzi niewoli.

O. Obydwóch Królow Ioachima Oyca, i Ioachima Syna iego, Król Nabuchodonozor w kaydanach do Babilonii odesłał, co się też potym roku od założenia Rzymu setnego czterdziestego szóstego z Sedecyaszem bratem Ioachima Oyca stało.

IV. P. Ktora naypierwsza przyczyna rozgniewała Nabuchodonozora na Ioachima Oyca?

O. Ponieważ Ioachim posiłkował Nechaona Króla Egiptu, z ktorym Nabuchodonozor woiował, zemścił się tedy Nabuchodonozor na samym Ioachimie, á obległszy o ieden raz Ierozolimę, wziął go w niewolą, i do Babilonii odesłał.

IV. P. Ktorych zakładnikow zostawił Ioachim Ociec, gdy mu Na-

buchodonozor pozwolił powrócić do Ieruſalem?

O. Ioachim zoſtawił w zakład w Babilonii wiele Panòw dworu ſwego, między ktoremi młodego też Daniela, i to było pierwſze przeście Zydów do Babilonii.

III. P. Iak okrutnie był ſkarany Ioachim po ośmiu lat, że pogardzał napomnieniami Proroków, i niedotrzymał wiary daney Królowi Babilońſkiemu?

O. Nabuchodonozor znowu obległ Ierozolimę, zabić go kazał, i ciało iego za miaſto wyrzucić, poſadziwſzy na tronie Ioachima Syna, ktory tylo trzy mieſiące panował.

II. P. Co uczynił z Ioachimem Synem nie lepiey ſię niż Ociec zachowuiącym Nabuchodonozor przyciągnąwſzy znowu pod Ierozolimę?

O. Nabuchodonor doſtał Ioachima, i odeſłał w niewolą do Babilonii, w ktorey też był pierwey Ociec iego.

IV. P. Dla czego znacznieyſze było to drugie przeprowadzenie Zydòw do Babilonii?

O. Ponieważ w tę niewolą po-

szedł Ioachim, (nazwany także Iechoniaszem) matka iego, i na dziesięć tysięcy Panów Iudzkich, tak dalece, że prócz troche pospolstwa nikt się w Ierozolimie nie ostał.

II. P. Czyliż Sedecyasz uczyniony Krolem Ierozolimskim od Nabuchodonozora, pożytkował cokolwiek z przykładu swego stryia, i Synowca swoiego?

O. Bynaymniey: przyszedł na toż
146. samo nieszczęście roku setnego czterdziestego szostego.

III. P. Co uczynił Nabuchodonozor z miastem Ierozolimą, gdy po trzecim obleżeniu dobył go na końcu drugiego roku?

O. Ogniem wszystko i mieczem zniszczył, Syny Sedecyasza przed oczyma Oyca pobił, samemu Oycu oczy wyłupił, i nadto do Babilonii go zaprowadził, gdzie stroskany w rok umarł.

IV. P. To trzecie przeprowadzenie Zydów do Babilonii czyliż iuż ostatnie było?

O. Tak iest: po nim albowiem nastąpiła niewola przez siedemdziesiąt lat trwaiąca, a iako wiele twierdzi, za-

czę-

ezęła fię od przeprowadzenia drugiego?

V. Nabuſardan Hetman Nabuchodonozora ſpuſtoſzył do ſzczętu Ierozolimę, i reſztę Obywatelow odeſłał do Babilonii, zoſtawiwſzy małą garztkę poſpolitego gminu pod rządem Godoliaſza.

P. Z iakim żalem patrzał Ieremiaſz Prorok na ſkutek tych nieſzczęśliwości przepowiedzianych na ſto i więcey lat przez Prorokòw Amoſa, i Izaiaſza?

Ktore przed ſtem lat głoſił, Amos, Izaiaſz nieſzczęścia; na tych ſkutek patrzał Jeremiaſz.

O. Lud lekce ſobie ważący wſzyſtkie pogrôſzki Proroków, nawet i ſamego Ieremiaſza (ktory ſkutek tych proroctw opowiadał) dopełnił miary nieſzczęścia ſwego.

IV. Gdy pewny Obywatel nazwiſkiem Izmael zabił Godoliaſza, wſzyſcy Izraelici poſzli do Egiptu, gdzie ukamienowali Ieremiaſza Proroka, co było powodem Baruchowi iego uczniowi, iż uſzedł do Babilonii.

P. Iakim ſpoſobem młody Daniel obronił niewinną Zuzannę?

Zuzanna ma obrońcę ſwego Daniela.

O. Daniel wziął z oſobna każdego z dwóch owych nieczyſtych ſtarcow, pytaiąc ſię po iednemu o to,

w czym potwarzali Zuzannę, ci niezgodzili się z sobą, i tak uwolniona iest Zuzanna, gdy ią iuż na ukamienowanie prowadzono.

156. III. P. Z iakiey przyczyny trzey młodzieńcy Izraelscy wrzuceni byli w piec ogniſty?

O. Przeto, że niekłaniali się bałwanowi Bela i posągowi Nabuchodonozora, wszakże ogień nietylo ich niepalił, ale i owszem ochładzał.

IV. Iaki dał wykład snów Nabuchodonozora Prorok Daniel, gdy ten Król widział we śnie posąg, z rożnych kruszow złożony, i drzewo wielkie, ktore iuż miano podcinać?

163. O. Wyłożył te sny o Państwie Nabuchodonozora, po ktorym miały nastąpić inne Krolestwa: i o nadzwyczaynym rosporządzeniu Bożym o tym Krolu, ktory miał być wyrzucony od ludzi, i żyć w lesie iako zwierz dziki.

Krol iak zwierz stał się. P. Iako się ma rozumieć, że Nabuchodonozor stał się zwierzem, i poniżony iest aż do stanu zwierząt?

O. Ponieważ on żył w lesie: nie używaiąc ani towarzystwa, ani pokarmu, ani rozumu właściwego ludziom.

III. P.

III. P. Dla czego Bòg tak ſtraſzne upokorzenie zeſłał na Nabuchodonozora?

O. Na ukaranie bezbożności iego, gdyż on kazał ſię kłaniać bałwanowi Bela, i poſągowi ſwemu, atoli Krol Nabuchodonozor przyſzedł do pierwſzego ſtanu na końcu ſiodmego roku, i umarł w pokucie. *Kazałże czcić bożka Bela*

IV. P. Iak ſię obſzedł Ewilmerodach naſtępca Nabuchodonozora z Ioachinem inaczey nazwanym Iechoniaſzem Krolem Iudzkim zoſtaiącym w niewoli i więzieniu w Babilonii? *172.*

O. Wyprowadził go z więzienia, i świadczył mu cześć przyzwoitą iego Krolewſkiey godności, atoli iednak ten Krol mięſzkał w Babilonii, gdzie w trzy lata potym umarł.

II. P. Co ſię ſtało z Danielem za panowania Króla Babilońſkiego Baltazara naſtępcę po Ewilmerodachu, że przeciw zakazowi Królewſkiemu czcił iawnie prawdziwego Boga?

O. Daniel wrzucony był w dół między ſiedmiu lwów, ktorzy mu nic nieſzkodzili.

II. P. Co uczynił Krol nieprzyiaciołom Daniela, twierdzącym: że go

lwy dla tego nienaruszyły, iż iuż niegłodne były?

O. Kazał ich wrzucić w ten sam dół, w ktorym był Daniel, i w mgnieniu oka lwy ich pożarły, co ziednało głośną sławę Danielowi.

III. P. Iako wyłożył Daniel widzenie Baltazara, ktory na uczcie pewney widział rękę piszącą te słowa: *Mane, Thecel, Phares?*

O. Wyłożył, że Krolestwo Baltazara będzie podzielone, i przeniesie się do Medów, i Persów, iakoż zabity od swoich Baltazar, á Dariusz Medus po nim Królował, potym przeniosło się państwo do Cyrusa Perskiego Krola.

IV. P. Iako Cyrus uczynił koniec niewoli Zydowskiey w Babilonii?

O. Pozwolił im powrócić do swego Państwa, i miał ich w swoiey obronie.

Krolowie Izraelscy od Jeroboama roku 3060.

Jeroboam w Izrael pierwszy tron posiada,
Gdy rok po trzytysiącznym sześćdziesiąty spada. Na-

Nadabie Baza, Ely, Zambry śmierć zadali.
Zambry w Terśie od Amry obleżon się pali.
W rok trzytyśiączny śetny żył Prorok Eliaśz:
Samaryi Krol Achab, Joram, Ochazyaśz.
Jechu poświęcon, plemie Achaba wygładza,
Przy Joathie, Joaśie potym Krolow władza.
Jeroboam zmarł drugi: rząd Krolow ustaie.
Smierć Zacharyaśzowi Sellum Krol zadaie.
Manachema Phul podbił, Phaceiaśz połyka
Smierć od Phacego; tegoż toż śamo śpotyka.
Salmanazar Ozee Krola Samaryi
Z Tobiaśzem w niewolą wziął do Aśśyryi.

Królowie Izraelscy

Ieroboam pierwszy tron w Izrael posiada.

P. OD ktorego Króla zaczyna się Królow Izraelskich panowanie nad pokoleniami dziesięć?

O. Od Ieroboama, ktorego w roku trzechtyśiącznym śześćdzieśiątym obrały sobie za Króla dziesięć pokolenia, wybiwszy się z pod panowania Roboama. IV.

Gdy rok po trzy tyśiącznym śześć dzieśiąty śpada.

IV. Dwa tylo pokolenia Iudy i Beniamina zostały się przy Królu Iudzkim, ktory sam ieden był prawym Królem wszystkiego ludu Bożego.

III. P. Co uczynił Ieroboam na odrażenie ludu swego, iżby nie chodził do Ieruzalem, i tam nie kłaniał się według prawa Bogu w Kościele iego?

O. Ieroboam uczynił dwa cielce złote w Krolestwie swoim, i kłaniać im się iako Bogóm roskazał, ztąd wynikła bezbożność i bałwochwalstwo Krolestwa Izraelskiego.

III. P. Pewny Prorok nierozwalił że Ołtarza, na ktorym bezbożne ofiary czynił lud Izraelski?

O. Tak iest: ręka nadto Króla Ieroboama, ktorą był na Proroka ściągnął, natychmiast uschła.

IV. Tenże sam Prorok zleczył w krótce rękę iego, ale Król ten bynaymniey się nienawrócił.

Nadabie Baza

III. P. Jakie zaboie były między pierwszemi Królami Izraelskiemi Nadabem i Elą?

3081. Eli Zambry śmierć zadali.

O. Nadaba Króla, Syna Jeroboamowego zabił Baza, ktory też nastąpiwszy na iego mieysce, wyciął w pień całę

całe pokrewieństwo Ieroboamowe, iako też Elę Syna Bazy upoionego winem zabił Zambry Hetman nad iezdnemi (3196.)

III. P. Iako ten zaboyca ośmnego potym dnia Zginął?

Zambry w Terśie od Amry oblężon się pali. 3112

O. Zambry zwątpiwszy o obronieniu swoim, oblężony od Amrego w mieście swoim stołecznym Thersie, zapalił sam swoy pałac, i spalił się.

IV. Amry przenioszy mieszkanie Krolewskie z Thersy do Samaryi, miasta potym stołecznego, umarł.

P. Kto Królował po Amrym za życia Eliasza Proroka po roku trzech tysiącznym setnym?

W rok trzżytysiączny setny żył Prorok Eliasz. Samaryi Król Achab, Ioram, Ochozyasz

O. Achab Syn iego: po Achabie, Synowie iego Ochozyasz i Ioram następowali po sobie na Krolestwo Izraelskie, ktore się też nazywało Samaryiskie od tego czasu, gdy Samarya stała się miasto stołeczne całego Krolestwa Izraelskiego.

III. P. Iakie bałwochwalstwo popełnił Achab, poiąwszy żonę Iezabelę, córkę Ethbaala Króla Sydonu, i Tyru?

O. Wystawił Kościoł Baalowi bałwanowi, ktorego ta Królowa cudzoziemka czciła.

IV.

3126. IV. P. Jaką bezbożność popełniał Achab względem Eliasza Proroka?

O. Opierał się zawsze upornie wszystkim uwagom i napominaniom Proroka tego, i cudóm, ktore przed oczyma iego ten Prorok czynił.

IV. P. Dla czego Eliasz Prorok uszedł na puszczą?

3131. O. Dla schronienia się przed zemstą okrutney Iezabeli, ponieważ on sprowadził ogień z nieba na całopalenie ofiarowane bałwanowi Baal, ktoremu się ta Królowa kłaniała, i wygładził czterysta pięćdziesiąt fałszywych Proroków.

3137. IV. Achab posiadszy niesprawiedliwie winnicę Nabotha, (ktorego Iezabel za fałszywym świadectwem dwóch naprawionych mężów ukamienować kazała) niepokutowałże potym za strofowaniem Eliasza?

O. Tak iest: ukorzył się przed Bogiem, i pozyskał dwa sławne zwycięstwa nad Benadabem Królem Syryiskim.

III. P. Iako był zabity Achab wyprawiwszy się z Krolem Iudzkim Iozafatem na woynę przeciw Banadabie Krolowi Syriiskiemu, i obległszy miasto Rhamoth Galaad?

O. Achab raniony postrzałem na wozie swoim umarł, zostawiwszy następcę Syna swego Ochozyasza.

III. P. Co uczynił Eliasz zasiedłszy drógę posłom Ochozyasza Króla, ktory wypadłszy z okna, wyprawił Posły swoie na wybadanie się Belzebuba, czyli wyúdzie zdrów z choroby swoiey?

O. Zakazał im iść daley, i sprowadziwszy trzy razy ogień na tych, ktorzy go porwać do Króla przyszli, poszedł sam, i opowiedział Królowi, że umrze, co się spełniło.

III. P. Czyliż lepszy był Joram Brat, i następca Ochozyasza? 3139.

O. Czynił i on złość przed oczyma Boga, i był też zabity od Jechu, ktory porzucić kazał ciało iego, nędznie na roli bez pogrzebu. (3150.)

III. Po przeniesieniu z ziemi Eliasza na wozie ognistym, iakie cuda czynił Elizeusz iego uczeń z wodą Iordanu, i w Ierycho mięszkaiąc?

O. Prorok Elizeusz rozdzielił wody Iordanu uderzywszy w nie płaszczem Eliasza dwa razy. 2o. mięszkaiąc w Jerychu, gorzkie wody osłodził, wpuściwszy w nię soli.

III.

III. P. Z iakiey przyczyny za złorzeczeniem Elizeuſza, dwa niedźwiedzie rozdrapały czterdzieści i dwoie dzieci?

O. Ponieważ nieſzanuiąc Elizeuſza iako męża i Proroka Bożego, naśmiewali ſię z niego, nazywaiąc go z pośmiewiſkiem łyſku.

3150. III. P. Co ſię przydało w Izraelu Syryiczykom, ktorzy przyſzli poimać Proroka Elizeuſza?

O. Zaraził ie o ieden raz ślepotą, i zaprowadził ieh do Samaryi, gdzie odebrawſzy wzrok, uyrzeli ſię bydź, niewiedząc iakim ſpoſobem, w pośrzodku nieprzyiaciół ſwoich.

III. P. Jakim cudem wybawieni byli z głodu ciężkiego obywatele miaſta Samaryi, ktore obleżeniem ścisnął Król Syryiſki Benadab? (3148.)

O. Syryiczykowie, ktorzy w obleżeniu trzymali miaſto, dziwnym iakimſiś ſtrachem zatrwożeni, od wſzyſtkiego uciekli, zoſtawiwſzy w obozie podoſtatek żywności według tego, iako był przepowiedział Elizeuſz dniem przedtym.

III. P. Iaki ieſzcze cud uczynił Elizeuſz na zleczenie trędu Naamana

He-

Hetmana Króla Syryiſkiego, ktory na uleczenie do tego Proroka z prożbą ſię udał?

O. Kazał mu powiedzieć, iżby ſię ſiedem razy w Iordanie obmył, i z roſkazu iego przeſzedł trąd Naamanow na Giezego ſługę Proroka, dla tego: że odebrał dary od Naamana.

III. *P.* Iak ſię ſpełniła mowa Proroka na potomkach bezbożnego Achaba, ktorzy mieli bydź wygubieni? *Jehu poświęcon.*

O. Iehu pomazany z roſkazu Bożego od iednego z uczniow Elizeuſza (3150.) wygubił cały dom Achaba, Oyców, Synów, wnukow, i całe zatracił pokolenie. *Plemie Achaba wybite.*

IV. Iechu zabił naprzòd Iorama Kròla Izraelſkiego Syna Achaba: potym Ochozyaſza Króla Iudy, wnuka Achaba, á Syna Attalii, to ſię ſtało po powrocie z woyny, ktorą Ioram i Ochozyaſz razem wiedli przeciwko Królowi Syryiſkiemu Hazaelowi.

III. P. Iakim mianowicie ſpoſobem Iehu zgładził z życia nieſzczęśliwą Iezabelę żonę Achaba?

O. Iehu roſkazał zrzucić z okna nadół Iezabelę, z ktorego patrzała na wiezdzaiącego w bramę Jehuſa, ciało

lo iey stretowały konie zwycięscy tego.

3178. Joachas Joas Król, rok trzytysiączny mila

IV. Tenże Jechu zamordował wszystkich siedemdziesiąt Synów Achaba, i Kapłanów bałwana Baala.

P. Ktorego po sobie następcę na Królestwo Izraelskie zostawił Ioachas Syn, i następca po Iechu?

3195.

O. Ioasa Syna swego, ktory Królował blisko roku trzech tysiącznego dwóchsetnego.

Ieroboam zmarł drugi, rząd Królow ustaie. 3211.

P. Iaki był rząd Izraela po śmierci Ieroboama drugiego Syna Ioasa, á wnuka Iechu, swoich poprzedników na Królestwie Izraelskim?

O. Wielu trzyma (3251.) że po śmierci Ieroboama drugiego było bez Królewie na lat dwanaście ale pismo święte o tym nic nie wspomina.

IV. Za panowania Ieroboama drugiego żył Prorok Ionas, ktory przepowiedział zwycięstwo Królowi temu nad Syryiczykami, około tegoż samego czasu Prorocy, Ozeasz, Ioel, Amos, Abdias, prorokowali w Iudzkim państwie.

P. Ktorego Króla kładzie pismo święte po Ieroboamie drugim?

O. Za-

O. Zacharyasza, ktorego zabił Sellum szostego miesiąca panowania, w miesiąc potym tegoż samego Sellum zamordował podobną śmiercią Manachem.

śmierć Zacharyaszowi Sellum Krol zadaie.

P. Jak się ma rozumieć, że Manachem podlegał Phulowi Królowi Assyryiskiemu?

3264. Manachema Phul podbił.

O. Ponieważ musiał wypłacać podatki Królowi temu, ktory poczynał podbiiać Krolestwo Izraelskie.

P. Kto zamordował Phaceia Syna i następcę Manachema na schyłku dziesiątego roku panowania iego? (3275.)

Phaceiasz potyka śmierć od Phacego tegoż toż samo spotyka.

O. Phacee: ktory napadł na Państwo iego, i ktory też przyszedł na też samę śmierć, ktorą swoiemu poprzednikowi Phacei zadał.

IV. P. Jak wiele kraiu Izraelskiego zawoiował Theglathphalazar następca po Phulu na Krolestwo Assyryiskie za panowania Phaceasza Króla Izraelskiego?

O. Theglathphalazar podbił wiele kraiu w Krolestwie Izraelskim leżącego za Jordanem, z kąd przeprowadził wielką część Obywatelow do swoiego *Państwa*.

V. Micheasz Prorok przepowiedział bliską niewolą reszcie Obywatelom Izraelskim.

P. Jaka była śmierć Phaceasza Króla Izraelskiego?

3266. O. Phacee powróciwszy do swego Państwa, i będąc pod iarzmem Króla Assyryiskiego, zabity iest od Ozee, iako też i on zabił poprzednika na Państwie swego Phaceia.

P. Iak się powiodło Salmanazarowi Królowi Assyryiskiemu obleżenie miasta Samaryi, gdy mu Ozee Król Daniny wypłacać niechciał?

Lata Rzymu 1 4. *Salmanazar Ozeę Króla Samaryi, z Tobiaszem w niewolą wziął do Assyryi.*

O. Salmanazar dobył miasta Samaryi, na końcu drugiego roku obleżenia, á czterdziestego od założenia Rzymu, i przeniosł w niewolą do Niniwe miasta Assyryiskiego Ozeę, z Swiętym mężem Tobiaszem i ze wszystkim ludem.

II. P. Iako Pan Bóg doświadczył cnoty Tobiasza wielkiego iałmużnika?

O. Dopuścił na niego ślepotę, potym przyszedł na urągania u żony swoiey, i gotował się na śmierć, roskazawszy Synowi swoiemu iść do miasta Rages na odebranie dziesięć talen-

talentow śrebra, ktore mu był Gabelus winien.

II. P. W tey dròdze maiąc za towarzyſza cudownie Anioła Rafała pod poſtacią człowieka ukrytego, ktorą poiął żonę?

O. Młody Tobiaſz z rady Anioła ſwego towarzyſza poiął iednę z krewnych ſwoich, ktorey ſiedem pierwſzych mężòw czart zadusił, ale wątroba z ryby, którą Anioł roſkazał wziąć młodemu Tobiaſzowi, zachowała tego młodego Oblubieńca od podobnego nieſzczęścia; na ktore ſiedem pierwſzych mężow przyſzło.

II. P. Tobiaſz powròciwſzy do Oyca ſwego, oprócz odebrania dzieſięć talentow, iaką inną przyſługę uczynił Oycu?

O. Tobiaſz przywrócił wzrok Oycu ſwoiemu za ſprawą Anioła Rafała towarzyſza ſwego, ktory nareſzcie wyznawſzy ſię bydź Aniołem, zniknął, gdy mu Ociec i Syn dawali połowicę dóbr ſwoich dla oświadczenia wdzięczności ſwoiey za łaſki iego.

IV. P. Około czaſu Tobiaſza iakowe ſpuſtoſzenie ſtało ſię w Samaryi?

O. Cały kray Samaryi pełny był

Assyryiczyków, na ktorych zesłał Bóg drapieżne zwierze, a to na ukaranie ich świętokradztwa.

CZĘSC SZOSTA

Od zakończenia niewoli Babilońskiey w roku 216. od założenia Rzymu, aż do narodzenia JEZUSA CHRYSTUSA w roku 753.

Cyrus Król Perski, Zydów z niewoli wybawia,
Ich rządców, Zorobabel, Ezdrasz, urząd sprawia.
Nehemiasz w lat trzysta, po nim w sto lat włada
Jaddus, Alexandrowi zwycięstwa powiada.
Oniasz, Symon pierwszy, wiele cierpią Zydzi.
Eleazar ksiąg świętych tłumaczenie widzi.
Manasses, toż Oniasz drugi, po Symonie
Symon drugi; gdy zetrzeć Zydów miały słonie.
Oniasz trzeci mocna Kościoła obrona.
Jazon go podszedł, a zaś Menalas Jazona.
Jazon walczy: Antyoch zbroyną nadszedł ręką:

Sie-

Siedem Synòw z swą matką srogą giną męką,
Matatyasz Judasza następcę zostawia.
Machabeyczyk ten: sławne zwycięstwa odprawia
Przemogł na Nikanorze; Jonath na Bachidzie
Toż zdradzon od Tryfona, zmarł w Ptolemaidzie.
Wsześć set lat Simon trzeci z Tryfonem woiuie.
Hirkanus po Symonie Oycu następuie.
Aristobul Hirkana Syn w krwi własney brodzi,
Tego brat w okrucieństwie Janneusz przechodzi.
Salome wielkim czyni Kapłanem Hirkana,
Temu przez brata Państwa władza odebrana.
Antypatr Pompeiusz tròn mu znowu wraca,
Brat iego z Synowcami więzieniem przypłaca,
Antigon z Rzymu uszedł: Pakorus go wspiera.
Jerozolimę miasto zwycięsca odbiera.
Heròd nad nim przemogłszy, na śmierć iego czuwa.
Toż potym Antoniusz z życia go wyzuwa:
Podczas rządòw Heroda Zbawiciel się rodzi.
Siedem set pięćdziesiąt trzy lat Rzymu uchodzi.

216. Cyrus Król Perski Zydów z niewoli wybawia.

P. ZA ktorego Króla Zydzi odesłani byli do ziemi swoiey roku dwóch setnego od założenia Rzymu?

O. Zydzi byli wyprowadzeni z niewoli roku dwóchsetnego szesnastego z łaski nowego Króla Perskiego Cyrusa, ktory im sprzyiał, i wyświadczał znakomite łaski, powracaiąc im wszystkie naczynia złote i srebrne zabrane z Kościoła Jerozolimskiego.

Ich rządców urząd Ezdrasz, Zorobabel sprawia.

P. Kto rządził ludem Bożym powracaiącym do Jerozolimy?

O. Naprzód Zorobabel Wódz ich, i Jozue wielki Kapłan, potym Ezdrasz Nauczyciel prawa.

IV. P. Jaki był stan Zydów? i gdzie mięszkali po śmierci Cyrusa?

O. Jedna część Zydów powròciwszy do Jeruzalem, pracowała o koło przywròcenia chwały Boskiey do pierwszey pory, druga część daleko licznieysza pozostała się w Państwie Perskiego Króla za rzeką Eufrates.

V. Kiedy Izraelici starali się skarbić sobie różnych Królow łaskę, za ktorąby do pierwszego stanu przyprowadzili Jerozolimę, nieprzyiaciele ich, á nadewszystko Samarytanie byli wie-

wiele razy na przeszkodzie do ich zamysłów.

IV. Za czasu, ktorego Zydzi rozeszli się po Persyi, mieli Proroków Aggeusza, Zacharyasza &c.

IV. P. Na ktory czas przypadła sławna historya Estery, ktorą wziął za żonę Krol Assverus?

O. Nie można zapewne postanowić, ani ktory był czas, ani ktory był ten Krol Assverus mąż Estery. Iedni twierdzą: że to był Daryusz Syn Daryusza Histaspa trzeciego następcy po Cyrusie, drudzy: że to był Artaxerxes *Longimanus*, albo długoręki, piąty następca po Cyrusie.

V. Temu drugiemu zdaniu trudno dać wiarę, ponieważ Mardocheusz Stryi Estery przeniesiony iest do Babilonii za czasu drugiego przeprowadzenia z Iechoniaszem, więcey niż na sto pięćdziesiąt lat przed panowaniem Artaxerxesa.

V. P. Co sądzą o tym zdaniu Pisarze; ułatwiaiąc to powierzchowne przeciwieństwo?

O. Jedni twierdzą: że Mardocheusz był przeprowadzony do Babilonii w osobie swoich przodków;

drudzy twierdzą z większym do prawdy podobieństwem: że Asswerus nie był ieden z następców Cyrusa, ale albo Astyagesa Dziada Cyrusowego, albo innego ktorego Xiążęcia, do ktorego iaka część Persyi należała, pierwey niżeli w niey Cyrus Krolował.

III. P. Jakim sposobem Mardocheusz Stryi Estery, ktorą wychował, był przyczyną prześladowania wszczętego na Zydòw?

O. Ponieważ niechciał się pokłonić Amanowi kochankowi Krola Asswera, więc Aman otrzymał od Króla wyrok na wytracenie wszystkich Zydów: Ale Mardocheusz za sprawą Estery, uwiadomiwszy dokładniey o wszystkim Krola; sprawił: że Król kazał obiesić Amana na szubienicy wysokiey na pięćdziesiąt łokci, ktorą on sam zgotował był Mardocheuszowi.

III. P. Co za łaskę pozyskali Zydzi od Króla Artaxerxesa Długoręki za sprawą Ezdrasza urzędnika woysk Królewskich?

294. O. Ezdrasz otrzymał nowe na piśmie pozwolenie powrócić do Jerozoli-

zolimy z wielką liczbą swoich ziomków, aby tam do dawney pory przyprowadził Rzeczpospolitą, i wiarę Zydowską.

P. Ktoryż to z Zydów przyszedł do Jeruzalem na budowanie tam murów, za wyraźną powagą Artaxerxesa w roku trzechsetnym od założenia Rzymu?

Nechemiasz w lat trzysta.

O. Nehemiasz Podczaszy tegoż samego Króla: i ten iest czas, od ktorego wielu zaczyna rachować siedemdziesiąt tygodni rocznych wspomnionych u Daniela Proroka, na ktorych dokończeniu miał się narodzić Messyasz.

V. Od tego roku, przypadaiącego na rok trzechsetny Rzymu, ktorego zaczęto znowu budować Jerozolimę: *ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Jerusalem*, aż do trzydziestego roku Chrystusa Jezusa, ktorego zaczął obiawiać się ludziom i nauczać (około roku 782. Rzymu) wyszło sześćdziesiąt i dziewięć tygodni rocznych, to iest lat 443. i Jezus Chrystus umarł przed dokończeniem siedemdziesiątego tygodnia: *septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt.*

P. Z

ponim w sto lat wzdą Jaddus 422.

P. Z iakiey przyczyny Alexander wielki Woiownik Azyi przyszedł do Kościoła Jerozolimskiego za czasu Jadda wielkiego Kapłana Zydowskiego w sto lat blisko po śmierci Nehemiasza ?

O. Alexander dobywszy miasto Tyr, przyszedł do Jerozolimy, i tam chciał nawiedzić prawego Boga Kościół, do ktorego wszedł z poszanowaniem.

Alexandrowi zwycięstwa powiada.

P. Czym się pobudził do większego uszanowania mieysca owego świętego Alexander?

O. Upewnieniem owym, ktore mu uczynił Jaddus, twierdząc: że iego woyny, i powodzenia były przepowiedziane w księgach Pisma świętego.

III. P. Pod czyiemi rządami byli Zydzi, gdy Alexander wielki zwyciężył, i w niewolą wziął Daryusza Kodomana ostatniego Króla Perskiego?

O. Zydzi poczęli podlegać Grekom, iako pierwey począwszy od Cyrusa podlegali Persom, ale to Greckie panowanie było dla nich daleko cięższe.

IV.

IV. Czyliż Alexander nieobchodził się łaskawie z Zydami?

O. Tak iest: ale gdy Wodzowie Alexandra podzielili między siebie iego Państwo, Królestwo Judzkie graniczyło z dwiema Krolestwami, ktore powstały z części rozerwanego Państwa Alexandrowego, to iest: z Egipskim, w ktorym krolowali Ptolemeuszowie, i z Syryiskim Krolestwem, gdzie panowali Seleukowie. Królestwo Judzkie miało co cierpieć równie z obydwóch tych stron.

Oniasz Symon pierwszy wiele cierpią Zydzi.

P. Jak okrutnie Ptolemeusz Lagus obchodził się z Zydami niby z niewolnikami za czasu Oniasza, i następcę iego Symona, naywyższych Kapłanow?

O. Ptolemeusz Lagus Krol Egiptu pierwszy po Alexandrze wielkim zdradliwie wziąwszy Ierozolimę, wielką liczbę Zydow w niewolą zabrał, ten nieszczęśliwy Zydow stan trwał za czasu naywyższych Kapłanow Oniasza, i Symona, którego zwali sprawiedliwym.

III. P. Jak się obchodził z Zydami Ptolemeusz Filadelphes Syn Ptole-

meu-

meusza Laga, ktoremu ieszcze za życia swego usiąpił tronu?

O. Król Ptolemeusz Filadelphes sprzyiał Zydom, i chciał mieć w swoiey kśięgarni naypięknieyszey między wszystkiemi starożytnemi kśięgarniami historyą Zydowską, i Pismo święte.

P. Za czasu Eleazara naywyższego Kapłana, czyliż było wytłumaczone Pismo święte z hebrayskiego na grecki ięzyk z woli Króla *P*hiladelfa maiącego upodobanie w kśięgach świętych?

466. Eleazar kśiąg świętych tłumaczenie widzi.

O. Wielu twierdzi, że Pismo święte z Hebrayskiego na Grecki ięzyk przełożyli siedemdziesiąt nauczycielów prawa, ktorych naywyższy Kapłan Eleazar posłał *P*tolemeuszowi Philadelfowi, ale o tym wiele uczonych powątpiwanie czynią.

Manasses toż Onias drugi.

P. Kto nastąpił po śmierci Manasses i Oniasza drugiego naywyższych Kapłanow około roku pięćsetnego Rzymu?

522. po Symonie Symon drugi, gdy zetrzeć Zydow miały słonie.

O. Symon drugi, za ktorego rządów Zydzi byli osądzeni, aby ich słonie starły na igrzyskach Alexandryiskich,

III. Z iakiey przyczyny *P*tolemeuſz *P*hilopator wydał ten wyrok?

O. *P*onieważ był urażony tym, że mu naywyżſzy Kapłan niedozwolił wnić do świątyni Bożey.

P. Byłże do ſkutku przywiedziony ten wyrok?

O. Nie był, albowiem gdy iuż do wykonania wyroku tego przychodziło, Bòg nagle przemienił ſerce Krola tego, że wyrok ten odmienił.

V. *P*tolemeuſz *P*hilopator był Synem *P*tolemeuſza Ewergeta, á wnukiem *P*hiladelfa, obydwóch poprzednikow ſwoich na Krolеſtwie Egipſkim, ci wſzyſcy Królowie po Alexandrze Wielkim noſili iedno imie *P*tolemeuſzow, á każdy ſwóy właſny miał przydomek.

IV. *P*. Dla czego Zydzi z pod panowania Królow Egipſkich doſtali ſię pod rządy Krolow Syryiſkich?

O. *P*onieważ Antyochus wielki Król Syrii zwyciężywſzy *P*tolemeuſzow, pod mocą ich zoſtaiące Judzkie *P*aństwo wziął, i zoſtawił ie Seleukowi Synowi ſwemu. *546.* *568.*

P. Jakim cudem Kościoł Jerozolimſki zachowany był od łakomſtwa Krò- *Oniaſz trzeci mocna Kościoła obrona.*

Króla Seleuka, ktory na zabranie skarbow iego wyprawił Heliodora, przełożonego nad sprawami Krolewskiemi?

O. Heliodorus przyiachawszy do Kościoła Jerozolimskiego, roskazow Królewskich wypełnić niemógł; gdyż dway Aniołowie zsiekli go rozgami tak srodze; iż wszelką nadzieię życia utracił.

III. *P.* Jako Heliodor przyszedł do zdrowia pierwszego: kiedy przyiaciele iego przyniosszy go do Swiętego naywyższego Kapłana Oniasza III. uprasali o uleczenie iegoż.

O. Oniasz III. uczyniwszy ofiary, uprosił od Boga uleczenie Heliodorowi, ktoremu pokazawszy się ciż dway Aniołowie rzekli, że uzdrowienie swoie winien Swiętemu Kapłanowi Oniaszowi.

578. *P.* Jakim sposobem podszedł, i z Kapłaństwa naywyższego złożył Oniasza własny iego brat Jazon?

Jazon go podszedł a zaś Menelas Jazona.

O. Jazon za pieniądze otrzymał naywyższe Kapłaństwo od Króla Antyocha Epiphanesa brata i następcę Seleuka.

581. *P.* Iako Menelaus złożył z Kapłań-

płaństwa naywyższego, Iazona na końcu roku trzeciego?

O. Ponieważ Menelaus przyiaciel Iazona otrzymał naywyższe Kapłaństwo, podkupiwszy Iazona u Króla Antyocha Epiphanesa.

IV. Gdzie się znaydował w ten czas Oniasz III, ktory sam ieden był prawdziwym naywyższym Kapłanem?

O. W więzieniu: z ktorego nie wyszedł, aż na śmierć uknowaną przez namowę Menelausa, ktory też sam potym zginął nieszczęśliwie.

Iazon walczy.

P. Za iaką fałszywą powieścią wszedł do Ierozolimy Iazon przywodzca buntownikow?

Antyoch zbroyną nadszedł ręką. 586.

O. Powziął fałszywą wieść o śmierci Króla Antyocha Epifanesa, ktory wyprawił się do Egiptu, i nagle powrócił.

P. Antyochus Epiphanes przybywszy zbroyną ręką do Ierozolimy, iak się pomścił radości owey, ktorą z pogłoski o śmierci iego oświadczali?

O. Osiemdziesiąt tysięcy ludu wyciął, tyleż w niewolą zabrał, i w Kościele prawego Boga bożyszcze Iowisza wystawił.

IV. *P.* Czyliż okrutny i bezbożny ten Król przestał na tym prześladowaniu, ktore uczynił w mieście Ierozolimie na ow czas spustoszoney?

O. Wywierał toż samo prześladowanie na wszystkie sobie podległe Państwa, á osobliwie na Antyochią stołeczne miasto swoie, usiłuiąc przymusić Zydow do wyrzeczenia się zakonu Moyżeszowego.

III. *P.* Na iakie okrucieństwo przyszła iedna matka Zydowska, że przeciw zakazowi Króla Epiphanesa Syny swoie obrzezała?

O. Że niezważała na żadne pogróżki, od przedsięwzięcia ią odwodzące; była zrzucona z muru z Synami swemi zawieszonemi u iey szyi.

siedem Synow z swą matką drogą giną ręką.

P. Niebyłaż równego podziwienia godna matka siedmiu Synow, nazwanych na wybor Machabeyczykami, to iest mężnemi, gdy razem z siedmiu Synami swemi umarła?

O. Okazała się bydź daleko ieszcze mężnieyszego i odważnieyszego serca, albowiem ona patrzała na okrutne męczeństwo iednego po drugim z Synow swoich, zachęcaiąc każdego z nich

z nich do cierpienia dla nadziei i względu nieba: á nakoniec ofiary życia ich, swoiego życia ofiarą dopełniła.

P. Co znacznego uczynił wielki Mathathiasz w tym straszliwym prześladowaniu, zabiwszy iednego Zyda, ktory fałszywym bałwanom ofiarował?

O. Mathathiasz naywyższy Kapłan Pański zapalony świętą gorliwością, zabił iednego Zyda odstępcę prawey wiary. Tegoż samego czasu zabił Urzędnikow Króla Epiphanesa, ktorzy przynaglali Zydów do odstępstwa wiary: potym obrał się wodzem ludu swoiego na woiowanie z prześladowcami swemi.

Matatyasz Judasza na stępcę zastawia.

IV. Trzey iego Synowie, ktorzy po śmierci iego ieden po drugim następowali, czynili dzieła godne pamięci nieśmiertelney.

P. Po śmierci Matatiasza; kto nastąpił na Hetmaństwo ludu Bożego?

Machabeyczyk ten stanowne zwycięstwa od prawia.

O. Judas Syn Matatyasza starszy, nazwany osobliwie Machabeyczykiem dla swego ogromnego męstwa, i że on był zwycięzcą nieprzyiaciół ludu Bożego.

IV. Dway iego bracia Jonatas i Symon ieden po drugim naſtępowali po Judaſie.

III. P. Jakie były pierwſze zabawy Iudaſa, ktory wznowił cześć Boga w Jeruzalem?

O. Zwyciężył chwalebnie Królow Syryi, i ich Hetmanów Apolloniuſza, Lizyaſza, i Nikanora.

III. P. Jaka była śmierć Antiocha Epiphaneſa Króla Syryi, ktory poiachał do Perſyi na złupienie bogatego zboru w mieście Elimai, od ktorego ſromotnie odciągnąć muſiał?

O. Dowiedziawſzy ſię z gniewem o zbiciu woyſka ſwoiego przez Zydów, wypadł z woza, i umarł z ran i wrzodów, ktore mu ſię z ſłuczenia ciała iego przydały, nie otrzymawſzy miłoſierdzia Bożego, o ktore proſił.

IV. Czyliż lepiey ſię powiodło przeciwko Judaſowi, Antiochowi Eupatorowi Synowi i naſtępcy Epiphaneſa, ktory był pod opieką Lizyaſza?

O. Judas zbił ſto dwadzieścia tyſięcy woyſka, niemaiąc z ſwoiey ſtrony tylo dzieſięć tyſięcy, potym zwyciężywſzy Syryiczyków, przymuſił. ich do zawarcia pokoiu.

IV. P. W iakiey nowey okoliczności okazał nieustraszone męstwo Judas starszy, i znioszszy zupełnie Nikanora Hetmana Demetryusza Sotera siedzącego na tronie Syryi?

Przemógł na Nikanorze.

O. Demetryusz chcąc utrzymać fałszywego Kapłana Alcima, ktory pomocy Króla tego zasięgał, wyprawił przeciwko Zydom świeże woysko pod rządem Hetmana Nikanora.

IV. Dwadzieścia i pięć tysięcy woyska pod rządem Nikanora Hetmana Syryiskiego zbił Judas, trzy tysiące tylo woyska maiąc.

P. Co się stało z trupem Nikanora zabitego na tey woynie?

O. Język iego dano na pożarcie ptakom, mszcząc się tym sposobem tych bluźnierstw; ktore przeciw Bogu wyzionął.

V. Potym zwycięstwie Judas zawarł przymierze z Rzymianami.

III. P. Na iaki koniec życia swoiego przyszedł sławny Judas, gdy Hetman Bachides powtore z Alcymem bezbożnym Kapłanem przyciągnął w piętnaście tysięcy woyska?

O. Judas nie maiąc tylo osiemset ludzi, nieprzyiaciela rospędził, i go- 593.

nił, á potykaiąc ſię cały dzień, zabity nakoniec poległ.

597. P. Jako Jonathas zemścił ſię śmierci brata Judaſa, po ktorym zoſtał wodzem ludu Bożego?

Jonath na Bachidzie. O. Jonatas zwyciężył po wiele kroć Bachideſa, przymuſił go, że o pokoy proſił, i zawarł.

P. Co uczynił Jonatas na utwierdzenie powagi ſwoiey, zoſtawſzy naywyżſzym Kapłanem narodu ſwego?

601. O. Uczynił przymierze z Synem Antyocha Epiphaneſa, to ieſt: z Alexandrem Balą zwycięſcą Demetryuſza Sotera ſwego przeciwnika.

P. Ktory Król naſiąpił po Demetryuſzu Soterze?

O. Demetryuſz Nikanor Syn iego, ktorego też potym Jonatas zwyciężył.

V. P. Demetryuſz Nikanor byłże zawſze nieprzyiacielem Jonataſa?

609. O. Nie był, albowiem po przegrany i zabiciu Alexandra Bali iego przeciwnika, Demetryuſz Nikanor uczynił pokoy z Jonatą, ktory mu dał poſiłki przeciw własnym iego poddanym bunt podnoſzącym w Antyochii,

chii, ale gdy łaskę tę niewdzięcznością Jonatasowi zapłacił Demetryusz Nikanor; Jonatas utrzymywał młodego Króla Antyocha Bala Syna Alexandra Bali.

P. W takowym rożróżnieniu Królow Syryi, na co wyszła Jonatasowi przyiaźń z Tryphonem Opiekunem młodego Króla Syryiskiego Antiocha Bala?

O. Tryphon myśląc o śmierci swego sieroty Antyocha, á z tey przyczyny obawiaiąc się sprawiedliwey urazy Jonatasa, sprowadził go do Ptolemaidy pod pozorem zlecenia mu iey rządów, ale zdradzony Jonatas w Ptolemaidzie umarł zabity Tryphona zdradą. *610 Tożzdradzon od Tryfona zmarł w Ptolemaidzie.*

IV. *P.* Ktory sławny spor wczął się w Ptolemaidzie za czasu Jonaty?

O. Samarytani za czasu Alexandra Wielkiego, wystawiwszy Kościół na gorze Garyzym na sprzeciwienię się Kościołowi Jerozolimskiemu, wielom wątpliwość uczynili, ktoryby był z tych dwóch *Kościół* prawego Boga.

P. Kto był wybrany na sprawowanię rządów ludu Bożego na mieysce Jonaty około roku sześćsetnego Rzymu? *612.*

wsześćset lat Symon trzeci z Tryfonem woiuie.

O. Symon trzeci brat iego, ktory woiował z Tryphonem, opieraiąc się okrucieństwu iego, Symon dobył miasta Gaza, z zamkiem Sionu.

III. P. Po zabiciu zdraycy Tryphona, co uczynił Demetryusz Nikanor Król Syryi dla zabrania przyiaźni z Symonem III. Kapłanem, i Wodzem Zydów?

O. Zdał mu naywyższą władzą ludu Bożego, tak dalece: że zaczęto bić monetę pod ślęplem Kapłanów naywyższych, ktorzy razem byli naywyżsi rządcy, i naywyżsi Kapłani.

IV. P. Gdy Demetryusz Nikanor w więzieniu w rękach Arsaxesa Króla Partów zostawał; co uczynił Antiochus Sedetes brat iego przeciwko Symonowi?

O. Antiochus zmowę, ktorą z Symonem uczynił, targaiąc, wyprawił przeciwko niemu Cendebeusza Hetmana swoiego; nad ktorym odnieśli zwycięstwo Synowie Symona.

II. P. Jaką zdradą zażył Symona zięć iego Ptolemeusz, uniesiony chciwością panowania na mieyscu iego?

O. Zabił go w mieście Jerycho na uczcie, na ktorą go zaprosił.

P. Kto-

P. Ktorego czasu Ptolemeusz przyprawił o śmierć dwóch Synów starszych Symona, i ich matkę?

O. W ten czas gdy się bydź wi- *Hirkanus po Symo-*
dział w zamku Dagon obleżonym *nie Oycu*
od Jana Hirkana następcy po Oycu *następuie.*
swoim Symonie, ktorego był Syn trzeci.

IV. Jan Hirkanus miał korzyść z rozróżnienia Królow Syryi, Antyocha Sedeta, i Demetryusza Nikanora, nie maiąc abowiem czego się obawiać z strony Syryi, podbił sobie Idumeyczyków, ktorzy w ten czas byli iedney wiary z Zydami.

IV. W kilka lat potym Jan Hirkanus zburzył miasto Samaryą, zbiwszy na głowę woysko Ptolemeusza Lathura Króla Egiptu, i tak przyniosł pokóy kraiowi swemu.

P. Arystobulus Syn starszy i na- *650.*
stępca Jana Hirkana uczyniwszy się *Arystobul*
Królem, iako aż do rozlania krwi *Hirkana*
własney przyszedł? *Syn w*
krwi wła
sney bro-

O. Dla zazdrości i chciwości pa- *dzi.*
nowania, braci swoich otruł, przyprawił o śmierć Antygona, ktorego bardziey, niż innych kochał, wylał ieszcze innym sposobem krew własną,

albowiem na samym mieyscu okrutnego zabicia brata swego umarł, krwi wiele pluiąc wyrzuciwszy.

Tego brat w okrucieństwie Janneus przechodzi.

P. Gdzie się znaydował pod ów czas Alexander Janneus: brat i następca Hirkana, większy ieszcze okrutnik od niego?

O. W więzieniu: z ktorego wyprowadziła go Królowa Salome Wdowa pozostała po Arystobulu, i za męża wzięła.

IV. Janneus zaraz w początkach panowania ogromnym się uczynił nieprzyiaciołom swoim, zburzywszy miasto Gazę, i przyprowadziwszy Krolestwo Izraelskie do dawnych swoich granic.

IV. P. Jak wielce roziątrzyło na Janneusa Alexandra Zydów, iego okrucieństwo i zdrady?

O. Podnieśli bunt przeciwko niemu tak gwałtowny, że podczas buntowania się, zginęło ich więcey nad pięćdziesiąt tysięcy.

665.

II. P. Jaki był koniec okrucieństwa Janneusa, gdy poddani iego zaciągneli przeciwko niemu posiłkow od iednego z Synow Antyocha Gryphą, Króla Syryi?

O. W

O. W iednym dniu osiemset ich obiesić kazał, i zabiiać przed oczami ich żony i dzieci, podczas samey uczty, ktorą przy tak okropnym widoku dawał dla swoich nałożnic.

P. Po śmierci Janneusa, Salome pozostała po nim wdowa pozwoliłaż bydź następcą Hirkanowi drugiemu Synowi starszemu na państwo?

Salome wielkim czyni Kapłanem Hirkana

O. Salome zatrzymała dla siebie berło, á uczyniła tylo naywyższym Kapłanem Hirkana drugiego Syna swego starszego, ktory nie został Królem aż po śmierci matki swoiey.

IV. Pod ten czas powstała *Sekta* obłudników Pharyzeuszów, ktorych w opiece swoiey miała Salome, sekta ta była przeciwna sekcie Saduceuszów, ktorzy niewierzyli zmartwychwstania ciał, ani nawet nieśmiertelności duszy.

Władza Państwa przez brata iest mu odebrana.

P. Po śmierci Salomy, ktory Książe zrucił w krotce z tronu Hirkana drugiego?

O. Arystobulus brat iego młodszy.

P. Kto znowu przywròcił na trón Hirkana?

O. Jeden Pan Idumeyski imieniem Anty-

Antypater Pompeiusz tronu znowu wraca.

Antypater, ktory do wypełnienia zamysłu tego zażył nayprzód Aneraſa Kròla Arabſkiego, i Pompeiuſza Hetmana Rzymſkiego.

V. P. Jakim ſpoſobem Antypater pozyſkał od Pompeiuſza, że mu zdał rządy Judei.

O. Ponieważ ten kray ſiał ſię dańniczym Rzymu pod rządem Syryi, na ktorey też podbicie Pompeiuſz przyciągnął po zwyciężonym Mitrydateſie, i tym ſpoſobem chciał zawdzięczyć Antypatrowi.

Brat tego z Synowcami więzieniem przypłaca.

P. Po przywrôceniu Hirkana na trón Judzki na iaką karę w Rzymie przyſzli brat iego Aryſtobulus, i Synowcy iego Alexander i Antygonus.

O. Pompeiuſz odeſłał ich więźniów do Rzymu, ale gdy ſię woyny domowe w Rzymie wſzczęły, na nich baczności i pamięci wcale niemiano, i wyſzli wolni.

698.

P. Antygonus ieden z dwôch braci wyſzedłſzy z więzienia, za czyim poſiłkiem odzyſkał tròn Judzki?

Antygon z Rzymu uſzedł, Pakorus go wſpiera, Jero-

O. Za pomocą Pakora Króla Partów iawnego nieprzyiaciela Rzymu, za ktorego też ſpomożeniem wſzedł zwycięſca do Jeruzalem.

III. P. Antygonus dostawszy w moc swoią Hirkana Stryia swego, dla iakiey przyczyny oberznąć mu roskazał nos, i uszy?

zolimę miasto zwycięsca odbiera.

O. Aby go przez tę szpetność niesposobnym do Naywyższego Kapłaństwa uczynił. 711.

IV. P. Po śmierci Antypatra, ktory był posiłkował Króla Hirkana, na iaki opłakany koniec przyszedł Phasaelus?

O. Phasaleus Syn starszy Antypatra głowę sobie o mur zgruchotał podczas tryumfu Antigona, á to aby się niedostał w ręce iego.

Heród nad nim przemógł szy na śmierć ie- go czuwa

P. Co uczynił Syn młodszy Antypatra, to iest: Heród nazwany Askalonita, od miasta Askalon, w ktorym się urodził.

O. Gdy Antygonus opanował miasto Jeruzalem, Heród udał się do Rzymu, gdzie dokazał, że Antygona nieprzyiacielem Rzymianów ogłoszono, sam Królem Judzkim został z łaski Antoniusza, i Oktawiana Cezara, ktorzy iuż w tenczas zwierzchnością i powagą Rzymską dzielić się poczęli.

P. Heród w trzy albo w cztery lat potym dobywszy Jerozolimy, i przemógłszy nad swoim przeciwnikiem,

kiem, iak się zemścił osłatecznie nad nim?

Toż potym Antoniusz z życia go wyzuwa.

O. Prześladował go, i o śmierć przyprawił, álbowiem Antygonus zaprowadzony do Antyochii z rozkazu Marka Antoniusza ścięty iest.

717. IV. To się stało roku pierwszego panowania Heroda Askalonity.

VI. P. Jakie było powodzenie Króla Hirkana, i iego krewnych, gdy ich Heród wyrwał z rąk i niewoli Partów?

O. Dał mu naprzód pomieszkanie wswoim pałacu. uczynił też naywyższym Kapłanem Arystobula Wnuka Hirkana, Kiążęcia na owczas bardzo młodego.

724. III. P. Gdy Heród przez nasadzonych na to, utopić kazał tego młodego Arcykapłana, iakie inne okrucieństwa wywierał nad krewnemi Hirkana?

726. O. Heród kazał nadto zabić Hirkana Oyczyma swego, potym Maryannę żonę swoią, córkę Hirkana, i Alexandrę macochę swoią różnego czasu, i pod różnemi pozorami buntów.

P. Którego się roku urodził Jezus Chry-

Chryſtus Zbawiciel świata za pano-
wania Heroda?

Podczas rządów Heroda Zbawiciel się rodzi.

O. Roku ſiedemſetnego pięćdzieſiątego trzeciego od założenia Rzymu: á roku czterechtyſiącznego pięćdzieſiątego trzeciego od ſtworzenia świata.

Siedem set pięćdziesiąt trzy lat Rzymu uchodzi.

IV. P. Dla czego Heród pozabiiał wielką bardzo liczbę niewiniątek, zaſtyſzawſzy o przyiściu nowego Króla Zydów?

O. Albowiem obawiał ſię utracić Króleſtwa ſwego, aby go znać nie wyzuł z Państwa Meſſyaſz, ktorego byli Prorocy przepowiadali.

III. P. Heród ten tak okrutny niebyłże potym zabóycą Swiętego Jana Chrzciciela?

O. Nie, albowiem Heród Aſkalonita umarł kilka lat po narodzeniu Jezuſa Chryſtuſa, zoſtawiwſzy iednego z pomiędzy Synów ſwoich imieniem Herod Antipas, ktory kazał zabić Swiętego Iana, i ktory wyśmiał Iezuſa Chryſtuſa przy męce iego.

V. Antipater Syn ſtarſzy Heroda wprawił w podeyrzenie dwòch braci ſwoich Aryſtobula i Alexandra u Oyca ſwego, ktory ich z życia zgła-

dzić

dzić roskazał, sam też Antipater życie trucizną odebrać usiłował Oycu swemu, za co na śmierć iako i bracia skazany iest: w pięć dni potym umarł sam Heród cały będąc wrzodami zarażony, i wewnętrzną gangreną spalony.

Koniec Dzieiow świętych.

CIE-

CIEKAWSZE PYTANIA

O obyczaiach Izraelitów.

i

uwagi na dzieie święte

przydane przez tłumaczącego.

P. CO to ieſt świat?

O. Swiat ieſt zbiór wſzyſtkich rzeczy widzialnych, iakowe ſą: ziemia i niebo, gwiazdy ſtałe, planety, i wſzyſtkie ciała między niebem i ziemią położone.

P. Byłże świat zawſze?

O. Nie był zawſze, ale w czaſie ſtworzony ieſt od Boga, iako świadczy *Piſmo* święte, i ſam rozum przyrodzony uczy; że każda rzecz ſtworzona mieć muſi początek ſwego ſtworzenia, i prawdzić to o ſobie; że kiedyś niebyła, ponieważ wiecznością z Bogiem równać ſię niemoże.

P. Ktorego czaſu roku świat ieſt ſtworzony?

O. Poſpolitſze zdanie ludzi uczonych, mianowicie *Piſarzów* Kościelnych twierdzi; że świat ſtworzony

ieſt

iest pod czas wiosny, piérwszy dzień stworzenia iego składaiąc na dzień 18. marca. Inni powiadaią, że iest stworzony na początku iesieni, dnia 25. września, czego oprócz innych dowodów ten bydź sądzą, iż prawie od stworzenia świata ludzie początek roku od września brali. Mnie pierwsze zdanie bardziey się podoba, częścią dla powagi większey liczby Oyców Swiętych: między ktoremi są, S. Atanazy, Cyril, Leo, Grzegorz Nazianzeński. Damascen, Ambroży, Beda: częścią: iż ta pora czasu zdaie się bydź przyzwoitsza rzeczom dopiero stworzonym.

P. Iak wiele czasu zabrało stworzenie świata?

O. Bóg iako iednym słowem stworzył wszystko, tak w iednym naymnieyszym czasie mógł stworzyć wszystko: atoli z oczywistego *Pi*sma świętego opisania iawnie się dowodzi; że świat w przeciągu sześciu dni stworzony iest.

P. Ktorym porządkiem świat stworzony iest?

O. Naprzód Bóg stworzywszy niebo, i ziemię dnia piérwszego stwo-

ſtworzył światło, i oddzielił ie od ciemności.

Dnia drugiego uczynił utwierdzenie przedzielaiące wody ziemſkie od niebieſkich.

Dnia trzèciego oſuſzona ziemia, uczynione morze, i drzewa rożnego rodzaiu wyprowadzone z ziemi.

Dnia czwartègo, światła niebieſkie, to ieſt: ſłońce, mieſiąc, i gwiazdy ſtworzone.

Dnia piątego, Ptaſtwo, ryby, i inne żyiące rzeczy tym podobne.

Dnia ſzóſtego ſtworzył Bóg ziemne zwierzęta, robactwo, i ptaſtwo, według rodzaiu różności przyzwoitych dla wygody, i pożytku człowieka; ſamego zaś człowieka ſtworzył dla chwały ſwoiey w niewinności, w ciało ulepione z mułu ziemi, wlał duſzę ſtworzoną z niczego, nieśmiertelną, rozumną, wolną.

Dzień ſiòdmy Bóg poświęcił, że wen odpoczął od wſzelkiego dzieła ſwego.

P. W którey porze lat ſtworzony ieſt Adam?

O. Poſpolitſze zdanie twierdzi, że ſtworzony ieſt w porze lat 34. mniey

albo więcey. Tegoż rozumienia iest S. Hieronim w liście 27. do Eustachii, gdzie dowodzi porównanie lat Adamowych z latami Chrystusowemi.

P. Na które mieyscie przeniesiony iest Enoch?

O. Według wielu nauczycielów przeniesiony iest do raiu, z którego Adam wypadł, inni iednak nieśmieią tego twierdzić, iako to S. Augustyn, który w księdze drugiey przeciwko *P*elagiuszowi naucza, iako rzecz pewna, iż Enoch, i Eliasz teraz żyią; tak gdzieby byli, niepewna, ani przystoi na miałki ludzi rozum, szperać ciekawie w tym: co Bóg przed nim u-
hom: 21. in Gen: tail, mówi Chryzostom.

P. Pod iakim rządem był lud za czasu Patryarchów?

O. Od stworzenia świata aż do potopu niebyło żadnego z tych rządu, które teraz w Królestwach kwitną. Każdy Przodek pokolenia swoiego miał całą zwierzchność Oycowską nad swoiemi potomkami.

P. Jaka była powaga Patryarchów?

O. *P*owaga *P*atryarchów była wielka. Niepodlegali nikomu, chociaż ich *P*ismo święte Królami nienazywa;

wa; Krolowie iednak zawierali z niemi przymierze, iako to z Abrahamem, Izaakiem, Izmaelem, Jakóbem, Ezawem. Sam Abraham z domowemi swemi sługami poraził cztèrech Królów: Amraphela Króla Sennaar, Ariocha Króla *Pontskiego*, Kodorlachomora Króla Elamitów, i Thadala Króla *Pogańskiego*. Luboć, prócz tego, że Boska go pomoc wspierała, Krolowie owych czasów prócz wspaniałego imienia szczupłe i nieludne Królestwa mieli, á prawie w iednym mieście zamknięte. *Gen: 26.* *Gen: 14.*

P. Jakie były bogactwa Patryarchów?

O. Bogactwa Patryarchów osobliwie zawisły na wielości trzód, i robotników. O Abrahamie mamy, że *był bardzo bogaty w osiadłości, złota, i srebra.* Grób, który od Ephrona dla żony swoiey Sary kupił Abraham, dowodem iest, że iuż owych czasów monety iakyeżkolwiek zażywano. *Gen: 13.* *Gen: 23.*

P. Jak pracowitego życia byli Patryarchowie?

O. Patryarchowie przy wystarczaiących do wygód dochodach prowadzili życie pracowite rolnicze, i

paſterſkie. Mięſzkali zawſze w polu pod namiotami, odmieniaiąc ſtanowiſka ſwoie podług potrzeby paſtwiſk, odprawowali piechoty podroży dalekie, i przykre, iako czytamy o Abrahamie, Jakòbie &ć.

P. Jakiey wſtrzemięźliwości byli *P*atryarchowie w pokarmach?

O. Lubo w Piśmie świętym zakazu żadnego nieczytamy, iednak zdaniem wielu Oycòw Swiętych ludzie przed potopem mięſa nieiedli, pokarmu zażywali dla potrzeby nie dla zbytku, możno miarkować o ich potrawach zwyczaynych z owey nadzwyczayney ſzoczewicy, którey oſobliwą chciwością thnięty Ezaw błogoſławieńſtwo przedał, i z innych przykładòw.

P. Co za pożytek przynioſł *P*atryarchom takowy ſposób życia?

O. Ten ſzczerey proſtoty, i pracy pełen ſposòb życia doprowadził ich do poźney ſtarości, i ſłodkiey śmierci, Abraham i Izaak żyli bliſko po dwieście lat, inni Patryarchowie ſto lat przeſzli, á przecie w tak długim życiu nie maſz wzmianki o ich chorobie. *P*ierwſzy raz *P*iſmo święte

wſpo-

wſpomina o lekarzach, gdy Jozef kazał namazać wonnemi maściami ciało Oyca zmarłego, dla czego Egipcyanom wynalazek lekarſtw przypiſuie wielu. *Gen: 50.*

P. Które oſobliwſze były zabawy Izraelitów?

O. Rólnictwo, i paſterſtwo, Od pierwſzych dwóch Synów Adama, aż do oſtatniego z Synów Jakóbowych Beniamina wſzyſcy ſię bawili rolą, i paſterſtwem. Moyżeſz paſł owce, Gedeon młócił zboże, gdy ich Bóg na uwolnienie ludu ſwoiego wybierał. *Jud: 6.* Ruth znalazła łaſkę u Booza pozoſtałe kłoſy po żniwie iego zbieraiąc. *Ruth: 2.* Elizeuſz od pługa na proroctwo powołany. *3. Reg: 19* Ani takowe zabawy właściwe ſamym ubożſzym były. Któż niewie, że Saul Królem iuż będąc ſzedł z pola za wołmi, gdy go na pomoc miaſtu Jabes oblężonemu wzywano. *1. Reg: 11* Dawid paſł owce nietylo gdy go Samuel na Króleſtwo namazać przyſzedł, ale zagrawſzy na arfie przed Saulem do trzody ſię powracał. Królem iuż będąc, Synowie iego uczynili wielką ucztę w dzień ſtrzyżenia owiec, pełno takowych przykładów w piśmie. *2. Reg: 13*

P. Mogliż być Izraelici obyczayni, i ludzcy przy takowym sposobie życia?

O. Mogli zapewne, i byli. Mamy jasne dowody ludzkiey rozmowy Ruthy z Boozem, Abigail z Dawidem, Judythy z Holofernesem. Zwyczay był u nich, przy powitaniu pocałowanie sobie dawać. U nas głowę odkrywać znak iest obyczayności, u nich był znak żałoby.

P. Możnaż sprawiedliwie przyganiać takowemu życiu Izraelitów?

O. Wielu podobno teraźnieyszetylko zwyczaie zważaiąc, niewiadomi cale dawnych, mniemaią, że Izraelici musiał to być lud ubogi, prosty, i gruby, który się do tak podłych zabaw zniżał. Atoli niech tylo zważą, że to był lud, u którego żyć szlachetnie, nie było iedno, co żyć w nieustannym próżnowaniu. Który wolał mieć mniey z pracą; niżeli wiele z niesprawiedliwością. Który wiedział, że człowiek i w raiu był postawiony na pracę, i po wygnaniu z raiu na cięszką skarany pracą, że ubostwo sprawuie ręka leniwa, że bogactwa nabyte z łatwością, nie posiadaią się z bło-

Gen: 2.

Prov: 10.

błogosławieństwem. Kto to zważy, uzna, że w takowym kraiu przyzwoitsza rzecz była wziętym sposobem pracować, niżeli w usławicznym próżnowaniu gnuśnąć. *Prov: 20.*

II. Niemożna mówić o Persach, Grekach, Rzymianach, żeby niebyli na woynach mężni, w umieiętnościach doskonali, w obyczaiach ludzcy, á przecie naczytasz się w Homerze o Królach, i Książętach, żyiących z owoców ziemi i trzód, około których sami pracowali. Heziod napisał z umysłu wiersz zalecaiący rolnictwo iako iedyny sposób zbogacenia się przysłoynego. Egipcyanie czcili rolnictwo, aż do szanowania bydląt, które im do roli służyły. Cyrus młody miał wielkie upodobanie w szczepieniu i uprawianiu ogrodu własnemi rękami. *Xenophon.*

Cóż ich tedy do takiego sposobu życia przywiodło? grubali rzeczy nie umieiętność? ále cożkolwiek, i w iakichkolwiek ięzykach naywybornieyszych ksiąg mamy, z ksiąg Greckich i Rzymskich iako ze zrzodła wypłynęły. Łakomstwo nie nasycone niczym? ále małoli Rzymskich Wale-

riuszow Publikolów? Meneniuszów Agrippów? Fabricyuszów? Attiliuszów Kollatinów? Regulów? złotem i wszelkiemi podarunkami gardzących? Pewnie wysokiego umysłu? i odważnego do woien serca im brakło? Lecz oto w tym samym pracowitego życia czasie nabrali sił zdolnych do zawoiowania całego świata. Attiliusza Kollatina, Posłowie od Senatu wyprawieni, z pola od sieyby do rządów *Państwa* Rzymskiego wzieli, którego przykurzone robotą wieyską ręce całość ludu Rzymskiego utrzymały, á które przedtym orzących wołów iarzmem rządziły; zwycięskiego wozu cugle strzymywały, áni wstyd ich było laskę rządu Rzymskiego złożyć, á do pługa się powrócić. (a) Kwintowi także Koncynnatowi orzącemu nietylko szlachectwo Rzymskie, ále i naywyższa ludu Rzymskiego

(a) *illæ rustico opere attritæ manus salutem publicam stabilierunt, ingentes hostium copias pessumdederunt, quæque modo arantium Boum jugum rexerant, triumphalis currûs habenas retinuerunt, nec fuit iis rubor: eburneo scipione deposito, agrestem stivam aratri repetere.*
Valer: Max: lib: 4, cap: 4.

go władza z urzędem Dictatora dana. *Kato Censor*, gdy wszystkie urzędy na woynie i w pokoiu w naylepszey Rzeczypospolitey porze piastował, nie wstydził się opisać wszystkich sposobów, iako uprawiać role i winnice, robić prasy do wyciśnienia wina, i oleiu, budować nawet staynie dla wszelkiego rodzaiu bydląt, co wszystko tak dokładnie opisał, iż można poznać, że to raczey z doświadczenia pisał, niżeli dla próżnego się przechwalenia.

Przyznać tedy potrzeba, że zabawy Izraelitów rolnickie, i pasterskie mogły się pogodzić z odwagą mężnego serca, z wszystkiemi potrzebnemi na woynie i w pokoiu przymiotami, z prawdziwey obyczayności prawidłami. Miał nad to takowy sposób życia ten osobliwszy zysk, że Izraelici żyli zdrowiey i dłużey nad nas, nie maiąc czasu do owych kosztownych uczt ów, i zbytków, nie łożyli nie potrzebnych kosztów, nie zaciągali długow, á co za tym idzie, nie przychodziło im do upadku domów, do kłotni, do sądów, do oszukania, do gwałtów.

P. Ja-

P. Jakie były rzemiesła u Izraelitów?

O. Luboć w rólnictwie zatopieni Izraelici w pierwszych zwłaszcza czasach mało co wzmianki o rzemiesłach zostawili: átoli nie były im ieszcze przed potopem niewiadome. Kaim wystawił miasto Henochią, Tubalkaim wynalazł sztukę obrabiania miedzi i żelaza. Jubal muzykę, Noe zbudował korab. Potomkowie Noego wieżą Babilońską stawiali.

Gen: 4.

Exod: 36. Za czasu Moyżesza Bezeel, i Ooliab okazali aż do podziwienia, á niewiem, czy do naśladowania podobną sztukę w budowaniu przybytku Pańskiego, rzeźba przedziwna rozmaitych i naybogatszych kamieni, ulanie Cherubinów stoiących z obu stron ubłagalni, umieiętność różnych od siebie rzemiest, iako, że ci sami byli razem przedziwni cieśle, tkacze, hawtarze, kamiennicy, zgoła w tym wszystkim, cokolwiek misternego wynalezionego być mogło: daie znać naprzod, że od Boga samego wzieli tę umieiętność; którey równego sobie ucznia niezostawili, powtóre, że dawna owa starożytność nie była tak nie u-

mie-

mieiętna, i prosta, iako wielu omylnie i nieumieiętnie sądzi.

W początkach panowania Saula nie było w całym Izraelu rzemieślnika sposobnego do ukowania miecza, Izraelici musieli chodzić do Filistynów po zaostrzenie lemieszów, motyk, rydlów tak bardzo potrzebnych w życiu rólniczym, ale to wyplenienie rzemieślników przypisać się powinno obrotom Filistynów prowadzących ustawiczne woyny z ludem Bożym.

Jednakże Dawid za panowania swego miał, i zostawił bardzo wiele *kamiennikow, mularzów, rzemieślników około drzewa i wszelkich rzemiest bardzo rostropnych, do czynienia dzieła ze złota, srebra, miedzi i żelaza.* 1. *Paral.* 22. Salomon Syn i następca Dawida do budowania Kościoła wybrał z samych Izraelitów na trzydzieści tysięcy robotnika, prócz tych wyznaczył 3. *Reg.* 5. ośiemdziesiąt tysięcy, którzy w górach kamienie łamali. W liczbie pokolenia Judy do Królestwa wyznaczonego doczytamy się o dolinie, na którey sami rzemieślnicy mieszkali, dradzy około robót Królewskich 1. *Paral.* 4

skich pod bokiem Króla pracowali.

P. Jakowe były pomieszkania, i domowe sprzęty u Izraelitów?

O. W początkach Izraelici pod namiotami mieszkaiąc trzód swoich pilnowali, namioty osobne miały niewiasty, iako to Sara, Rachel, Lia, Jachel, osobne mężowie: Abraham, Izaak, Jakób, owszem i do stołu przy zaproszonych gościach niezawsze z męszczyznami siadały iako czytamy o Królowy Wasti żonie Asswera.

Po Jerozolimskim Kościele, (którego opisanie czytay *3. Reg: 6.*) naywspanialsze były pałace Królów Judzkich, i Izraelskich. Dawid naradzaiąc się z Nathanem o budowaniu Kościoła Bożego. *Widzisz*, mówi, *że ia mieszkam w domu cedrowym, a skrzynia Boża położona iest między skórkami.* Pałac Salomona miał na sto łokci długości, 50. szerokości, 30. wysokości, trzy rzędy słupów z kamieni i cedrów wyrobione ze wszystką sztuką pod sznur i miarę strzymywały przysionki, w których iednym była stolica sądowa na kilka stopniów podniesiona naykosztownieyszemi marmurami i cedrami w koło obtoczona, sklepie-

2. *Reg: 7.*

nie

nie cedrowe misternie wyrobione cudem było sztuki do podziwienia dawnym, á do zazdrości czasom teraźnieyszym. Które na przepych we wszystkim żyiąc, chcą przy skąpszych dochodach zrównáć naybogatszym, łożą maiętności całe na wysławienie iednego pałacu, á tak pragnąc się okazać panami, przychodzą do ubóstwa.

Prywatnych Izraelitów domy mało się różniły od tych, których zażywały pograniczne kraie, Palestyna, Arabia, Syria. dachy były otwarte, i płaskie, do koła nisko opasane dla ustrzeżenia się upadku, taki kształt dachów był im wygodny do przechodzenia się, do wieczerzy, do spania, osobliwie w gorętsze czasy; iako mamy o Saulu, Dawidzie, Absalonie. Samson zatrząsnąwszy słupami utrzymuiącemi dom, zabił o koło trzech tysięcy oboiey płci z dachu i z sale z niego się naśmiewaiących: ztąd też łatwo zrozumieć słowa Chrystusowe: *co w uchostyszycie, przepowiadaycie na dachach.* *Jud:16.* *Math:10*

W zimowych pokoiach nie żażywali kóminów, ani piecow, w mroźniey

żney chwili węgle rospalone do pokoiu noszono, i tak gdy Król Joachim
Jere:36. kśięgę Jeremiasza spalił; siedział przy rospalonych w kotlinie węglach, okna nie były szklane, ale z kratek płóciane. W zbytnich domowych sprzętach niekochali się, Niewiasta owa Sunamitka na przyięcie Elizeusza cały sprzęt domowy wyraziła, mówiąc do męża swego. *Uczyńmy sałą ma-*
4. Reg: 4 łą, postawmy w niey łóżko, stół, krzesło, i świecznik, że gdy przyidzie do nas Elizeusz, będzie tam mieszkał, łószka ich były bez pawilonów. Bogatsi zażywali łożek słoniowych, o co gromi rospustnych swego czasu
Amos 6. Amos, áleć to iuż w ten czas obyczaie Izraelitów się nadpsuły, á Rzeczpospolita do upadku się zbliżała, nie świèce, ále oliwę w świecznikach palili.

P. Jaki był sposób iedzenia u Izraelitów?

O. Izraelici iedli siedząc. iako Grecy za czasu Homera, gdyż poźnieyszych czasow iadali leżąc, na łożkach, iako Persowie, i Rzymianie. Cnotliwi iadali dopiero poźno po pracy, dla czego iadło i picie ranne

w pi-

w piśmie świętym znakiem iest ludzi rospustnych.

P. Jakie były potrawy Izraelitow?

O. Potrawy Izraelitów rownie iak Patryarchow były dla potrzeby, nie dla zbytku: ztąd zwyczaynie wzmianka iest w Piśmie świętym o iedzeniu chleba, i piciu wody, dla czego też to słowo *chleb*, bierze się w piśmie świętym za wszystkie rodzaie pokarmów. Izraelici nie kraiali, ale łamali chlèb, ponieważ nie był okrągły iak u nas, ale długi.

P. Byłyż niektóre pokarmy zakazane u Izraelitów?

O. Niegodziło się Izraelitom ieść tłustości, krwi, mięsa wieprzowego, ryb nie maiących łoszczki &c. á to częścią dla zachowania zdrowia, któremu te potrawy szkodzą, częścią dla wprawienia ich w strzemięźliwość, posty, i dla zachowania obyczaiow czystych, iako obszernie wywodzi Tertulian. *Tertul: in Marc: cap: 18.*

P. Jakie były żałoby u Izraelitow?

O. Nietylko po śmierci krewnych, ále i w powszechnych nieszczęściach w żałobie Izraelici chodzili, znak żałoby był, bić się w piersi, załamywać ręce,

ręce, posypować popiołem odkrytą głowę, golić brodę, którą Rzymianie w nieszczęściu zapuszczali.

P. Jako się sprawowali Izraelici pod czas żałoby?

O. Niżeli dni żałobne wyszły, nie godziło im się ani namaszczać drogiemi oleykami, ani umywać, nosili włosiennice, suknie podarte, i niepoczesne, chodzili boso z odkrytą głową, twarzą zasłonioną, niekiedy pokrywali się płaszczem, aby niepatrzyli na słońce, i łzy swoie pokrywali. W dni żałobne chowali post ścisły, dopiero po zachodzie słońca trochę chleba i iarzyny iedząc, zamykali się w domu, siedzieli na ziemi w popiele, w głębokim milczeniu usta chiba na narzekanie i śpiewanie pieśni smutnych otwieraiąc. Żałoba po umarłym trwała zwyczaynie przez dni siedem, á czasem przez miesiąc cały, iako to po śmierci Aarona i Moyżesza, niekiedy przez dni siedmdziesiąt, iako po śmierci Jakóba Patryarchy. Były niektóre wdowy w żałobie przez całe życie chodzące, iako Judith, i Anna Prorokini.

Gen: 50.

P Jakie były pogrzeby u Izraelitow? O. Wszyst-

O. Wszystkie naydawnieysze narody miały sobie za straszliwe przeklęctwo, gdyby ciała ich przyiacioł zostały bez pogrzebu na pożarcie zwierzętom i ptakóm, álbo gdyby zgnilizną i rozsypką swoią żyiących zarażały. Izraelici mieli tę pociechę umieraiąc, ieżeli mogli być pochowani w grobie Oycow swoich, godnieyszych ciała namaszczano drogiemi oleykami, składali często w grobie ze skały wykowanym, niekiedy wonne oleyki nad ciałami umarłych palili, iako nad ciałem Azy Krola Judzkiego złożonym na łożu pełnym maści wonnych. *2. Paral: 16.*

P. Z iakiemi obrządkami noszono umarłych do pogrzebu?

O. Którzy służyli do pogrzebu umarłych, przybrani byli w żałobę, i narzekali głosem wielkim, iako czytamy na pogrzebie Abnera; były też od tego niewiasty narzekalniczki, do smutnych pieśni przygrywano na piszczałkach dźwięk żałosny wydaiącyeh. Nakoniec na pochwałę godnych mężów nieszczęśliwą śmiercią zabranych składano pogrzebne pieśni,

śni, tak Dawid dla Saula. Jeremiasz Prorok dla Joziasza.

2. Reg: 17

P. Czyliż na pogrzebach Izraelitów służyli Kapłani?

O. Chociaż pogrzeby umarłych były pobożną uczynnością, iednakowoż do nich służący potrzebowali oczyszczenia, dla tego Kapłanom nie wolno było służyć do pogrzebów, tylko swoich krewnych, átoli czyniono ofiary za umarłe, iako Judasz Machabeyczyk.

2. Mach: 12.

P. Jaka była powaga, i przywileie Sędziow?

O. Sędzia nie był áni naywyższym Królem, áni prostym tylko Wodzem. Miał władzą prowadzić, i rządzić woyskiem, obierać w nim urzędników, i żołnierzy, wypowiadać woynę, zamykać pokòy, był obrońcą praw, utwierdzeniem wiary, mścicielem bałwochwalstwa, niemógł stanowić praw nowych, lubo był co do godności pierwszy, dochodów iednak nie miał większych, áni krewni iego na większą wstępowali godność nad tę, którą przedtym mieli, wszystka powaga dożywotnia z osobą Sędziego umierała. Często Bòg cudami swe-

swemi bardziey się do obierania Sędziow przyczyniał, niżeli ludzie, prawie zawsze dla wyswobodzenia ludu z niewoli dawał Bóg Sędziów nadzwyczayney cnoty.

P. Wieloraki był sąd u Izraelitów?

O. Dwoiaki: ieden większy, drugi mnieyszy. Obydwa początek maią od Moyżesza, mnieyszy postanowiony z rady Jetra. Większy z roskazu Boga. *Przyczyna* sądu mnieyszego opisana iest w księdze drugiey Moyżeszowey, gdy bowiem Moyżesz sądzeniem ludu dzień cały się trudził, z rady Jetra: *wybrawszy męże potężne ze wszystkiego ludu, postanowił ie przełożonemi nad ludem, którzy sądzili lud, a cokolwiek było ważnieyszego, odnosili do niego.*

Sąd większy postanowił Bóg mówiąc do Moyżesza. *Zbierz mi siedemdziesiąt mężów starszych Izraelowych, i przywiedziesz ie do drzwi przybytku, odeymę z ducha twego i dam im, aby dźwigali z tobą brzemię tego ludu, a nie ty sam był obciążon.* Num: 11.

P. Jaka była różnica sądu większego od mnieyszego?

O. Wieloraka 1. Większy sąd od-

prawiał się w Jeruzalem, mnieyszy we wszystkich miastach. 2. W większym rozsądzały się sprawy ważnieysze, w mnieyszym łatwieysze. 3. W większym zasiadał naywyższy Kapłan. 4. Od mnieyszego można było rusyć do większego. 5. W większym zasiadało 70. Osob, oprócz naywyższego Kapłana.

P. Jaka była powaga Królów u Izraelitów?

O. Król Izraelski miał moc życia i śmierci, mogł skazać na śmierć bez żadnego innego sądu. Dawid zażył prawa tego na Amalecycie zabóycy Saula, i na zabóycach Izbozetha, Królowie mogli stanowić, podnosić, i umnieyszać podatki, tak Saul obiecał uwolnić od podatku pokolenie tego, który by się z Goliathem spotkał. Roboam powiększając podatkow uciężliwych po Oycu swoim Salomonie, Krolestwo Judzkie rozdwoił. *2. Reg: 1. 15.*

P. Czyliż niebyła określona powaga, i moc Królów?

O. Moc Królów była określona co do stanowienia, i zachowania praw, równie iak inni prywatni powinni ie byli zachować, znosić starych, nowych,

wych ſtanowić nie mogli: iakoż niemaſz przykładu, żeby ktòry z Królòw nowe prawa ſtanowił.

P. Jakie były obrządki przy uwieńczeniu Króla?

O. Naywyżſzy Kapłan namazał go na Króleſtwo, dawał mu w ręce kſięgę praw, nośił koronę, berło, i ſuknią białą, niekiedy purpurę.

P. Co była za powaga Kapłanow?

O. Z famego pokolenia Aarona naſtępowali naywyżſi Kapłani, ktorych powaga była wielka, brali częſto w małżeńſtwo córki álbo ſioſtry Kròleſkie Panny, w poźnieyſzych i oſtatnich czaſach Rzeczypoſpolitey kupowano tę godność.

P. Jaka powinność była innych Kapłanów? i Lewitow?

O. Do innych Kapłanow należało lud nauczać, Lewici w Kościele uſługowali. Spiewali Pſalmy, noſili Kościoł noſicielny, &c.

P. Które inne oſoby miane były za poświęcone?

O. Prorocy, ktòrzy też dzieie ſpiſywali. Nazareyczycy, ktorzy wſtrzymywali ſię od wina, i trunku, który upoić może. Eſſeńczykowie prowa-

dzili życie skromne: odludne, bez bogactw, i woien, nieznali kłamstwa, przysięgi, żyli z sobą spólnie, i w potrawach skromnie.

Obszernieysze opisanie Izraelskich obyczaiów, świąt, woien, sposobów woiowania czytay w przewyborney kśiąsce. *Les Moeurs des Israelites par M. Fleuri Prêtre, Précepteur de Monseigneur de Vermandois.*

UWAGI NA DZIEIE SWIĘTE DO WW. JCHMOSCIOW PANOW KAWALEROW *Collegii Nobilium Posnanienſis.*

MCi PANOWIE.

UMieiętność powſzechnych dzieiów iak ieſt przyzwoita, i potrzebna dla wſzyſtkich; wywodzić wam długo nietrzeba. Nayznakomitſzych mężów zdania, codzienne dzieiów czytanie, ſamo czasòw, i ludzi teraźnieyſzych doświadczenie, czyliż nie iaſnym tey prawdy dowodem? coż bowiem ieſt dzieiòw powſzechnych umieiętność? tym zaiſte ieſt i teraz, czym ią być znali, i poważali zawſze, świadkiem czasów, światłem prawdy, życiem pamięci, nauczycielką życia, oznaymicielką ſtarożytności. (a) Ta ożywia pamięć, oświeca wyſokiemi zdaniami rozum, błąd rozróżnia od prawdy, wyſławia złote

(a) *Hiſtoria tuſus temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magiſtra vitæ, nuntia vetuſtatis.* Cic: lib: 2. de orat.

czasy na poprawę zepsutych, kwitnące Krolestwa na przykład bezrządnych, wskrzesza przykłady umarłych ku naśladowaniu żywym, a co większa; stawia przed oczy czasy przeszłe, iak gdyby teraźnieysze, Krolestwa dawno upadłe, iak gdyby teraz kwitnące, ociera z popiołu śmiertelności tych; którzy zasłużyli być nieśmiertelnemi, maluie tak żywo umarłych; iak gdybyśmy patrzyli na żywych, powraca ich rozumowi wysokie zdania, bez wyniosłości, ustóm szczerość mówy bez obłudy, rękom miecz sprawiedliwości bez okrucieństwa, twarzy powagę bez pychy, sercu Oyczyzny miłość, bez miłości własney, duszy wielkość, dziełom nieśmiertelność.

Stawia iak w zwierciedle Kaligułę, Nerona, Domicyana, których okrucieństwa pełne obłudnych pochwał w życiu, stały się celem sprawiedliwey obrzydliwości po śmierci. Stawia przeciwnie Tytusa, Traiana, Marka Aureliusza, iako iedyne pieszczoty Rzymu, że będąc każdy z nich iedynowładnym Panem; starał się raczey okazać Oycem.

Z ta-

Z takowych zaś niezliczonych w dzieiach przykładów, niemacieſz *Mci Panowie* zapewne, że áni ſzlachetność krwi, i przódków, áni wytworność ſprzętów, áni doſtatek bogactw, áni wſpaniałość pałaców, áni pomyślność woicn, ſława zwycięſtw, áni nawet rozum i umieiętność, lecz ſama iedynie cnota człowieka prawdziwie chwalebnym czyni.

Być choynym, dobroczynnym, wſpaniałym. Używać bogactw na poparcie ubożſzych, urzędu na ſławę Oyczyzny, wziętości na przytłumienie zbrodni, powagi na zaletę cnoty, być w ſzczęściu z pomiarkowaniem, cierpieć niedoſtatek z wſpaniałością umyſłu, przymówki z cierpliwością, umorzyć do zemſty porywczość, darować z przyiaźnią tym, nad któremi ſię zemścić można, ſzacować powſzechne dobro nad wſzyſtko, iemu poświęcić ſwoie dobra, ſtarania, życie, ſławę, to to ieſt *Mci Panowie*, na czym ſię ſamym cała chwały oſnowa zaſadza, i toczy.

Takowych mężow przykłady w czytaniu dzieiów uważać pilnie, i poważać wielce macie, abyście wiedząc,

co

co w tamtych chwalą, Starali ſię, aby z tego ſamego was chwalono.

Wiedzieć na pamięć naydawnieyſzych czasów odmiany, Krolów rządy, wodzów odwagę, woiowników zwycięſtwa, Senatorów Oyczyzny miłość, Sędziów ſprawiedliwość, godnać w prawdzie ciekawość ſprawiedliwey pochwały. *(c)* Piekna abowiem i ſprawiedliwa rzecz ieſt, oddać należytą nadgrodę cnocie, nie grzebać w śmiertelney niepamięci tych, którzy na pamięć ſobie zaſłużyli nieśmiertelną. Niewiedzieć też, co ſię przed nami na świecie działo; choć przy podeſzłey ſtarości, ieſt być zawſze dziecięciem, *(d)* atoli nie ten ieſt koniec dzieiów, aby próżną ciekawość naſycić, lecz żeby pożyteczny do naśladowania przykład zabrać.

Piekna ieſt rzecz, to wſzyſtko wiedzieć, ale niepożyteczna, na tey umieiętności przeſtać. Trzeba poſiąpić daley, trzeba uważać, z iakich początków nayſtawnieyſze Państwa powſtały

(b) Pulchrùm imprimis videtur, non pati occidere, quibus æternitas debeatur. Plinius. lib: 5, Epiſt. *(c) Neſcire, quid antea, quàm natus ſis, acciderit, ideſt ſemper eſſe puerum.* Cicero in Orat:

wstały, po iakowych stopniach do takiey sławy, mocy, i podziwienia przyszły, z których nieszczęśliwych przyczyn upadły, ábyście urodzone do obrad publicznych umysły kształtowali z młodu, iakim na potym przemysłem Rzeczpospolitą do pory przyprowadzać, w porze utrzymywać, i od upadku bronić.

Trzeba uważać z pilnością obyczaie ludzi, ich skłonności, ich prawa, ustawy, zwyczaie, sposób rządu, obrad, woien, sądów, przymioty, i przywary same, áby poznać, co pomaga do wywyższenia, i poniżenia Państwa.

Trzeba uważać wielkość, wszechmocność, dobroć, cierpliwość, sprawiedliwość, á nadewszystko ową taiemną Boga opatrzność, która sama wzbudza, wywyższa, i poniża na przemiany Państwa. Abyśmy dziwne owe odmiany i upadki Królestw nie trefunkowi samemu przypisali, i ludziom, lecz Bogu, który rządzi podług upodobania wszystkim, trzyma losy Królów w rękach swoich, wyznacza granice trwałości, i panowania Państwom, *przenosi Króle-*

stwa

ſtwa od narodu do narodu na ukaranie niesprawiedliwości, krzywd, i zdrad ludzkich. To, mówię, uważać macie z pilnością; ábyście dopełnili obowiązku i powinności waſzey.

Eccl: 10. 8.

Dwoiaki obowiązek macie. *Mei Panowie*, ieden względem Boga, drugi względem Oyczyzny. Względem Boga, iako światłem rozumu i wiary oświeceni ludzie: względem Oyczyzny, iako Synowie, Bogu powinniście świątobliwość życia, Oyczyznie wierność wſzyſtkich uſług, otoż z dzieiów świeckich nauczyć ſię macie ſpoſobow wſzyſtkich, iako ſłużyć Oyczyznie wiernie: z dzieiów świętych, iako oraz ſłużyć Bogu świątobliwie. Dzieie święte pełne ſą naychwalebnieyſzych prawideł dla wſzyſtkich, dla Kròlów i poddanych, bogatych i ubogich, Panów i ſług, mężatych i wolnych, rodzicòw i dzieci.

Królowie według ſerca Bożego wſzyſtkie myśli na uſzanowanie Bogá, wſzyſtkie ſtarania łożyli na uſzczęśliwienie Oyczyzny. Wiedzieli, (*e*) że dla

(*e*) *idcirco poſuit te Regem, ut facias judiciũ atque juſtitiã.* 2. Paral: c. 9. v. 8.

dla tego brali od Boga Królestwo, áby czynili sprawiedliwość we wszystkim. Z iaką wesołością nabożnego serca Dawid przenosi, i skacze przed skrzynią Páńską, nie zważaiąc áni na powagę Króleską, áni na przymówki poddanych, i żony swoiey! Z iaką usilnością o rozszerzenie zakonu Bożego pracuie Jozafat! nauczycielów po ziemi swoiey rozsela, ba sam nawet naucza! Jakiego starania o cześć prawego Boga w Judzkim, i Izraelskim Królestwie nieprzykłada Joziasz? to czytaiąc; każdy pozna; że tym umysłem na tronie siedzieli, áby daley rozciągneli Królestwo Boskie, niżeli swoie, áby okazali iawnie, że cnota pomocą iest do sprawowania urzędów, nie przeszkodą.

Sędziowie, i wszyscy na urzędach postawieni iaki przykład sprawiedliwości maią w Moyżeszu, Jozue, i innych aż do Samuela Sędziach, w Jobie, Nehemiaszu, Ezdraszu, Eliacymie! iaką szczerość w słowach, wierność w obietnicach, rzetelność w umowach, pogardę upominków, prętkość sprawiedliwości, pilność w sprawach!

Ma-

Maiętni i bogaci maią czego naśladowac w Abrahamie, Jobie, Boozie. Wiadomo, iako Abraham przy bogactwach skromnie choyny, i ludzki, dom iego był otwarty przechodniom, przeciw którym sam wybiegaiąc, do domu ich swoiego wprowadzał.

Job 31. Job równie bogaty, iak choyny, i miłosierny, zeznaie rzetelnie o sobie, że od dzieciństwa wzrosło w nim użalenie, i razem z nim na łonie matki się wypielęgnowało. Miał za naywiększą chwałę, nazywać się i być ślepemu okiem, hromemu nogą, ubogich Oycem, przechodnich obroną, sierot opiekunem, zgoła obległ się cały sprawiedliwością, i przyodział się nią iako szatą. *29. 14.*

Booz prowadził życie przy bogactwach w polu pracowite, bez zbytku, bez wygód, bez gnuśności, bez pychy, z iaką łagodnością wita się z swoiemi żeńcami, mówiąc: *Pan z wami*, iakie od nich wzaiemnie przychylnych powitanie odbiera! *Niech ci błogosławi Pan.* Uczyćby się tu mieli bogaci, áby niezabiegali o bogactwa zbytecznie chciwie, niepośiadali niesprawiedliwie, nie trwonili nie-

niepomiarkowanie, nieoszczędzali niemiłosiernie, wiedząc o tym, że co nad stan, potrzebę, i przygody zbywa, to się ubogim należy.

Wzór domowego życia możesz być doskonalszy nad ten; który nam Pismo święte wystawia w Tobiaszu? iakie w nim nieprzełamane męstwo żadnemi rospustły szturmami, równość umysłu w różnych odmianach szczęścia! wspaniałość w bogactwach, aż do pożyczania znacznych pieniędzy bez zarobku, cierpliwość w ubóstwie bez naymnieyszego sarknienia, owszem z tysiącznym błogosławieniem Boga, nie ustraszona odwaga w miłosiernych uczynkach, łagodność na przykre przymówki domowych, mocna w Bogu ufność w ciężkich doświadczeniach, pieczołowitość w wychowaniu Syna w boiaźni względem Boga, w sprawiedliwości względem bliźniego, w użaleniu względem ubogich! iak żywa nadzieia wieczney nadgrody, którą słodził sobie nayprzykrzeysze ucieszenia. *Jesteśmy* mówił on, *Synowie świętych, i żywota onego czekamy, który Bóg da tym, którzy wiary swey* *Tob: 2. 18.*

swey nigdy nieodmieniaią od niego.

Ubodzy czyli od narodzenia, czyli z nieszczęścia maią niemałą pociechę w ubóstwie swoim; Czytaiąc, iako w niespodzianey odmianie Job błogosławi Pana: *BOG dał wszystko. Bóg odebrał wszystko, niech będzie imie Pańskie błogosławione.* Nauczą się z przykładu Ruthy przy ubóstwie ciała, być pokornego ducha, nie wynosić się naymniey, gdy ich samo szczęście poniża, á będąc ubogiemi w dochody, być bogatemi w cnoty, iako mówił, i czynił Tobiasz. *Nie bóy się Synu móy, ubogić w prawdzie żywot wiedziemy, ale wiele dobrego mieć będziemy, ieżli się będziem bać Boga, a odstąpiemy od wszelakiego grzechu, i będziem dobrże czynić.* Tob: 4. 23.

Jak dzielne do naśladowania zamężnym przykłady w Sarze, córze Raguela, Ruthcie, Esterze, Judithcie, Tobiaszu Oycu, i Synie, Jobie: Sara na dworze Króla Faraona wierna, Ruth w rozmowie skromna, Judith w obozie pogańskim nienaruszona, Job w pośrzód powabów do rospustly przymierze z oczami czyni, áby nie pomyślał nawet o Pannie.

Z go-

Zgoła Pismo święte pełne iest naywybornieyszych cnòt i przykładòw do naśladowania wszystkim. Tam się naczytać, iako Bòg doświadcza tych, ktòrych kocha, w przykładzie Abla, Abrahama, Jozefa, Moyżesza, Joba, Dawida, Tobiasza, Daniela.

Tam się naczytać w przykładzie Kaima, Abimelecha, Sichimitów, Absalona, Achitophela, Jeroboama, Achaba, Baaza, Jezabeli, i innych, iak nieszczęśliwa iest bezbożność, á iakąkolwiek życia bezbożnego szczęśliwość, i płodycz, z goryczą się zgryzoty sumnienia łączy, á ostatnią nieszczęśliwością kończy.

Tam się naczytać, iak krzywda bliźniego o pomstę do Boga skutecznie woła, i niezawodnie ią ściąga w przykładzie Abla względem Kaima, Jakòba względem Labana, i Ezawa, Synów Gedeona, względem Abimelecha, Uriasza względem Dawida, Nabotha względem Achaba i Jezabeli.

Tam się naczytać, iako prawdziwa pokuta gniew Boski skutecznie błaga, i wyciągnioną iuż na ukaranie rękę wstrzymuie. W przykładzie Ni-

niwitów, Izraelitów po wiele kroć razy, Achaba, Manasſesa.

Tam ſię nauczyć, iako urazy nieprzyiaznym darować z przykładu Abrahama względem Lotha, Jozefa względem własnych braci, Dawida względem Saula.

A co naypotrzebnieyſza ieſt, w dzieiach świętych zabrać macie *Mci Panowie* wyſokie o Bogu zdanie. O iego iedności, o którey tak częſto, i tak głośno Bóg wſpomina, mówiąc: *Ja Pan, a niemaſz innego.* Ja Bóg *a niemaſz innego.* O iego wſzechmocności okazaney iawnie w ſtworzeniu, zachowaniu, i rządzeniu świata, w łatwości, z którą wywyżſza na tron, i poniża, wſkrzeſza Państwa, i obala, czyni Króleſtwa kwitnące, i nędzne. W panowaniu powſzechnym powierzchownym, i wewnętrznym nad radami, i ſercem ludzkim. Które o ieden raz przemienia, i do przeciwnych zamyſłów ſkłania, iako widzieniy w Labanie i Ezawie nieprzyiaznych Jakóbowi naprzód, á nieſpodzianie przyiaznych. O iego dobroci, z którą ſię wylewa na ludzi nieznaiących, nie wdzięcznych a częſto bluźniących ſiebie. O

Iſaia 45. 18. & 22.

ie-

iego cierpliwości, z którą oczekuie przez wiele wieków poprawy ludzi, iako czekał od przepowiadania Enocha aż do potopu. Amorreyczykowie dopiero po czterysta lat miary złości swoiey, i kary Boskiey dopełnili. Państwo Judzkie i Izraelskie po tyle częstych, i ciężkich niewolach, po tyle długich i straszliwych proroctwach, i upominaniach upadły bez powstania. O iego sprawiedliwości, z którą iak cierpliwie się ociąga; tak straszliwie karze. Jako mamy przykłady iawne, w potopie powszechnym świata. Sodomie, Niniwe, Babilonii, Samarii &c.

To iest *Mci Panowie:* co w dzieiach powszechnych uważać powinniście pilnie, á co w dzieiach świętych uważać możecie łatwo, gdyż każdy prawie rozdział takowe wam uwagi na myśl natręca.

Pierwsze początki, i stworzenie świata wystawia wam nieogarnionego stworzonym rozumem Boga, to wszystko co zabawia oczy, czemu się dziwi rozum, Bóg stworzył przez swoie słowo, rosporządza przez swoią mądrość, zachowuie przez swoią

wſzechmocność, wydoſkonala przez ſwoią dobroć, utrzymuie w porządku przez ſwoią opatrzność, iako niemaſz ſtworzenia, któreby niebyło od Boga, tak niemaſz ſtworzenia, któreby nas nie prowadziło do Boga. Cożkolwiek ieſt dziwnego rozumowi; Boſką nam mądrość zaleca, co pięknego do widzenia, Boſką nam piękność wyſtawia, cożkolwiek wſpaniałego, iego wſzechmocność ſtawi, zgoła wſzyſtkie rzeczy mówią nam, że Bóg ieſt. Bòg nieogarniony żadnym mieyſcem, żadnym czaſem, żadnym rozumem, Bòg, który ſam nieprzyſtępny ogarnia wſzyſtko, niewidzialny widzi wſzyſtko, nieodmienny odmienia wſzyſtko, niepoięty poymuie wſzyſtko. Niemaiąc ſam początku, i końca, wyznacza początek, i koniec rzeczom wſzyſtkim. Tak, że to iuż w czaſach tych światłem rozumu i wiary oświeconych, śmiechu godne ieſt zdanie Epikura zwalaiącego ſtworzenie świata na przypadkowe baiecznych proſzków ułożenie. Zdanie rymotwórſkim bayków podobne, á od ſamych Pogáńſkich Mędrców ſzczęśliwie pochań-

bio-

bione, ktòrzy o bytności Boga z przyrodzonego światła wiedzieli dobrze; lubo o iego doskonałościach błądzili wielce.

Jedni wysławiali sobie Boga, iako ducha przytomnego we wszystkich częściach świata, dla udzielenia życia, i ruszenia rzeczóm wszystkim. *Pitagoras.*

Inni iako mądrego Pana, i zachowacza rzeczy wszystkich, á nie bez władnego iakiego Boga, któryby stworzonych rzeczy zachowaniem nic á nic cale się nie zatrudnił. *Plato*

Inni iako mądrego żeglarza nie zaniedbuiącego tych, których postanowił zachować. *Stoici*

Takowe o Bogu oświecenie w same Pogańskie ciemności się przebiiało, iakiegożby dopiero nie zabrali światła; gdyby czytali przedziwny ow stworzenia świata porządek; ktòry w Boskich księgach opisał Moyżesz naydawnieyszy z dzieiopisów, nayby-strzeyszy z miło Mędrców, naymędrszy z prawodawcòw.

Zważcie krótko *Mośti Panowie* stworzenia i rządzenia świata sposób, á wysokie o Bogu zdania zabierzecie zapewne.

BOG ſtworzył w ſześciu dniach wſzyſtko, Niebo i ziemię, ſłońce, i gwiazdy, ziemne i wodne zwierzęta, co za dzieła wſzechmocności! tworząc wſzyſtko iednym ſłowem, okazał, że Bogiem wſzechmocnym ieſt, któremu nic trudnego być nie może. Tworząc przez ſześć dni wſzyſtko, okazał, że Bogiem mądrym ieſt, który Panem będąc ſpraw ſwoich, nie czyni nic albo przez koniecznie naglącą potrzebę, albo przez nierozmyſlną popędliwość.

Wſzyſtko ſtworzywſzy dla człowieka, ſtworzył człowieka dla chwały ſwoiey, á ſtworzył ſpoſobem nieporównanym do ſtworzeń innych. Inne rzeczy áby był wyprowadził z niczego; dość mu było na iednym ſłowie. *Niech ſię ſtanie światłość, niech ſię ſtanie utwierdzenie między wodami, niech zbiorą wody, niech ſię ukaże ziemia, niech ſię ſtaną światła na utwierdzeniu nieba &c.* Ale gdy do ſtworzenia człowieka przyſzło, innym ſpoſobem rozmawiającego Boga opiſuie Moyżeſz. *Uczyńmy*, mówi, *człowieka, na obraz i podobieńſtwo naſze.* Słowo nie mniey dzielne lu-

Gen: 1.

bo

bo bardziey flodyczy, niż powagi pełne. Bòg iakoby naradza się z sobą, pobudza samego siebie, wzywa nieiako trzech osób Nayświętszey Troycy ku stworzeniu człowieka na obraz i podobieństwo swoie, ábyśmy z tego nadzwyczaynego sposobu mówienia poznali zaraz wysoką człowieka godność, á będąc wywyższeni nad inne stworzenia, nad niemi panowali rozumnie, á im się nie poddawali podle.

Tak stworzonego człowieka sławia Bóg w raiu roskoszy, pozwala mu wszystkiego, cokolwiek może iego rozum zabawić, iego oczy nasycić, iego smakowi dogodzić, iego potrzebie, i wygodzie służyć. Jedno drzewo wiadomości dobrego i złego zostawia sobie, na dowod, że Panem człowieka iest. Byłże kiedy albo łatwieyszy do wykonania roskaz? albo większa człowieka ku Bogu niewdzięczność? Zakaz ten bardziey iego chciwość rozdrażnia, bez tego drzewa owocu nic iego myśli zabawić, iego oczu nasycić, iego smakowi dogodzić, iego wygodzie nie mogło służyć. Pyszne pragnienie zró-

wnania Bogu, namowy zdradliwego węża, chciwość wewnętrzna, śmiertelnym były upadkiem Ewy, idzie za powodem zmyślności, która za samego Boga roſkazem iść była powinna, ſtaie ſię przyczyną śmierci mężowi; któremu na pomoc życia ieſt dana.

Zważcie *Mci Panowie* nieſzczęśliwe ſkutki upadku człowieka. Bóg oto, który wſzyſtko ſtworzył dla iego wygody; odmienia wſzyſtko na iego umartwienie. Ziemia ſtaie ſię celem iego pracy, zwierzęta przedtym poſłuſzne poſtrachem, niebo niewygodą, ſumnienie zgryzotą, wymówki oſkarzeniem, ciało przeciw duchowi, ſam człowiek przeciw ſobie powſtaie, Bóg ſtaie mu ſię nieznośnym, ucieka przed iego okiem, ale przed ſprawiedliwością uść niemoże, która wypędza go z raiu roſkoſzy na prace, w boleści rodzi Ewa Syna, á maiąc krótką pociechę z iego porodzenia, ma nieznośnieyſzą boleść z iego zazdrości. Pierwſze prześladowanie cnoty naſtaie. Zazdroſny Kaim zabiia niewinnego Abla młodſzego brata. Co za żal nieſzczęśliwym rodzicóm, patrzyć na pièrwſzy zabòyſtwa przy-

kład

kład w Synach własnych! boleią nad stratą niewinnego, á nieśmieią nie nawidzić winnego Syna. Bóg iednak zasmuciwszy pociesza, na mieysce Abla daie im równie pobożnego Setha Patryarchę pokolenia świętego, i Synami Bożemi nazwanego.

Gdy oto nieszczęśliwy Kaim zostawszy przodkiem pokolenia podobnego sobie, którego sprosne rospusty powszechnym potopem zalewać potrzeba było, został oraz żywym bezbożnego sumnienia przykładem, i karą. Nie było na ziemi, ktoby mu z ludzi zabóystwo wyrzucał, á oto własne sumnienie katem się winnemu staie. Krew brata o pomstę do Boga woła, gryzie się sam w sobie, ucieka, choć żadnego ścigaiącego siebie nie widzi, odmienia mieysca, wszędzie go obwinione sumnienie ściga, śmierci się lęka, choć go Bóg o życiu upewnia. Patrzcie *Mci Panowie*, iak w żadnym czasie, i mieyscu *nie masz pokoiu bezbożnym*.

O tak cudowney karze powszechnego potopu w krótkim czasie świat zapomniał, zaczeli się razem ludzie i rospusty mnożyć. Cham niegodny

godny imienia Syna szydzi z Oyca, i nieszczęśliwych skutków Oycowskiego przeklęctwa doznaie. Pycha pamiątkę sobie haniebną w budowaniu wieży Babilońskiey wystawia, niezgoda trzech Noego Synów ziemią się dzieli, chciwość Nemroda cudze dobra naiezdza, i woyną pierwsza wydziera. Rospusta Sodomy ogniem Niebieskim płonie, tyle było niewdzięczności ludzkiey ku Bogu przykładów, tyleż mściwey Boga sprawiedliwości ofiar.

Między tak wielką rospustnych liczbą, nie zbywało nigdy na mężach świętych, którzy Boskie obietnice brali, i Synom ie swoim podawali. Jaka niewinność Abla, i Setha! iaka czystość Enocha! iaka sprawiedliwość Noego! iakie posłuszeństwo Abrahama! iaka powolność Izaaka! iaka wierność Jakóba! iaka cierpliwość Jozefa! iaka gorliwość Moyżesza, których to Bogiem, osobliwszym sposobem Bóg się sam nazywa.

Obróćcie tu uwagę *Mci Panowie* na niedościgłe Opatrzności Boga rady. Obeyść on bez naszey się świątobliwości może, bo sam nayświętszy iest, a toli

toli o iak przedziwnie rozróżnia między pobożnym, i bezbożnym, między służącym sobie, i nienawidzącym siebie! przyimuie niewinne ofiary Abla, odrzuca Kaima, wybiera Jakóba, zosławia Ezawa, świat rospustny zalewa potopem, o sprawiedliwym domie Noego pamięta, ogniem wszystkich w Sodomie pali, Lotha wyrywa, dopieroż staie się przewodcą Abrahama, nadgrodą iego wiary, pochwalcą iego posłuszeństwa. Bogiem na reszcie iego osobliwym.

To prawda: że i bezbożni są niekiedy w zmyślonym szczęściu, pędzą dni swoie w obfitości, opływaią w roskoszach, gdy tym czasem sprawiedliwi prowadzą dni smutne w goryczy, we łzach, w zataieniu. Atoli pozwólcie cokolwiek uwadze; á uznacie, że szczęśliwość bezbożnych łączy się zawsze z goryczą, á kończy nieszczęśliwością, nieszczęśliwość pobożnych szczęśliwością. Prawdziwa cnota może być prześladowana, ale nie może być przytłumiona, można blasku iey niekiedy przyćmić, ále nie podobno zgasić.

Patrzcie na przykład Jozefa Pa-

try-

tryarchy, bracia zawzieli się na iego upokorzenie, á Bòg czego nie czyni dla iego wywyższenia! wpuszczaią go w studnią na śmierć, przedaią iak niewolnika, potwarzaią iak rospustnika, obciążonego żelazem wrzucaią do ciemnicy iak winowaycę: á oto gdy się być zdaie wzapomnieniu, Bòg o nim pamięta, słodzi mu dni, i nocy bezsenne, z potwarzy do chwały; z niewoli do wolności, z więzienia do rządów całego Egiptu przyprowadza, staie się Panem braci swoich, i chwała iego przechodzi nieporównanie przeszłe poniżenie.

Mogłaż być cięższa kiedy niewola, iako Izraalitòw w Egipcie? ludność, i pomyślność czyniły ich winnemi przed Egipcyanami, Krol zazdrosny począł ich obciążać nad siły, powiększaiąc zamiast nadgrody karę, átoli, gdy u ludzi wielką niesprawiedliwość, u Boga dziwne znaleźli miłosierdzie, sporządza im wybawiciela z niewoli Moyżesza, co za dobroć! która áby się wydała iawniey, dziwnemi go drógami do wielkiego urzędu od samego prowadzi urodzenia.

Czas

Czas przyszedł, gdy się narodzić miało szczęśliwe to dziecie. Król granic nie kładzie zapalczywości swoiey, od wykrętnych roskazów do okrutnych się udaie, aby płeć męską po narodzeniu zaraz Izraelici topili. Ten roskaz do iakiey przebóg rospaczy lud ów święty, lud Boży przywiódł! Obiecywali sobie, i oczekiwali w krótce wybawiciela z niewoli, ále niżeli życie zaczął, iuż wyrok śmierci nad nim widzieli.

Powszechne nieszczęście wszystkim Izraelitóm staie się szczególne Jochabedzie matce Maryi i Aarona, w tym czasie gdy ogień prześladowania nayżwawiey gorał; poczyna, i wydaie na świat Syna. Niewie nieszczęśliwa, iak wysoki był los wybrania iego, átoli w nim coś tak powabnego znayduie; że odważa się na niebezpieczeństwa wszystkie, i nadzieią pomyślnego skutku podchlebia sobie.

Wzięła więc przed się, kryć się z opłakanym dziècięciem. Przechowuie go w domu skrycie. Trzy miesiące od narodzenia upływaią, tym czasem áni płacz dziècięcia, áni porozumie-

mienie żadne taiemnicy nie wydało.

Przyszedł iednak ten nieprzyiazny czas, gdy go iuż dłużey w domu utaić niemogła, cóż tu miała opłakana matka począć? iak mocne szturmy serce iey na obie strony rozrywaią? ztąd miłość wrodzona ku Synie, z owąd ku pospolitemu ludu dobru, mamże, myśliła sobie, taić się dłużey zdziecięciem? szukać go będą, znaydą, i Syna nie ocalę, i dla niego iednego lud cały zgubię, przemaga miłość powszechnego dobra całego ludu, nad miłość własnego Syna, czyni plecianke z sitowia, kładzie z płaczem dzieciątko, niesie do rzeki Nilu, zostawia wrogoży na brzegu, waży się między rospaczą, i ufnością, boiaźnią i nadzieią iaki los na opłakaną matkę, i Syna padnie, znieść pewnie nieznośnego żalu nie mogąc, odchodzi, córce swoiey Maryi baczną być na wszystkie przypadki każe. Lecz cóżby pomogła baczność ludzka, gdyby iey niesparła pomoc Boska? Bóg nie ma żadney przeszkody przeznaczeniom swoim. Opatruie mu mocnieyszą, i bespiecznieyszą na ów czas matkę, córę Faraona Króla. Która tre-

fun-

funkiem, czyli raczey z zrządzenia Boga do Nilu przyszedłszy, widzi na brzegu pleciankę zamkniętą, zdumiała każe do siebie przynieść, otwiera, znayduie dzieciątko, którego piękność, przyiemność, kwilenie i łzy same, podziwienie w Krolewnie, i użalenie wycisnęły, siostra szczęśliwego dziecięcia Królewnie się nadtrąca, bierze roskaż, aby czymprędzey karmicielkę opatrzyć. Zaden roskaz z takim weselem wykonany niebył. Bieży co żywo młoda Izraelitka do matki, dziwne Boga rady przekłada. Biegną obydwie do pieszczącey się z dziecięciem Krolewny. Oto, mówi do nieznaiomey matki Królewna, macie dziecię z waszego pokolenia, taiemna iakaś siła przymusza mnie, wziąć macierzyńskie o nim staranie, własna matka odbiera Syna, uczy prawey wiary, przypomina dzieie Abrahama, Izaaka, Jakóba, iego urodzenie, nieszczęścia, cudowne zachowanie, nadzieie ludu swego, ale Bóg ów naywyższy nauczyciel rysuie głębiey na sercu młodego Moyżesza. mądre matki nauki, á nieobiawiaiąc mu ieszcze rad swoich, poddaie odważną pogar-

dę

dęczci ludzkiey, która go na dworze Faraona czekała, i nieustraszoną odwagę, którąby przeniosł raczey bronić lud uciemiężony, nad wszystkę szczęśliwość niewiernych.

Czas przyszedł, Królewna z domu ubogiey matki Syna na pałac Królewski bierze, chowa, do wszelkiey czci, i okazałey dumy zaprawia, czterdzieści lat przechodzi, zmiękczony uciemiężeniem ludu z pałacu do niego idzie, á przenosząc uciemiężenie niewinnych nad szczęśliwość bezbożnych, do Madiańskiey ziemi uchodzi.

Tym czasem ściśniony lud do nieba oczy podnosi, żałosne ięczenia przed oblicze Boga przesyła. Wspomniał Bóg na przymierze, które z ich Oycami czynił, i łaskawym okiem na Synów spoyrzał, postanawia wypełnić obietnice swoie, niespodzianie pasącemu na górze Horeb Moyżeszowi w goreiącym krzaku się obiawia, zbliżaiącemu przez Anioła mówi, na uwolnienie ludu swego do Egiptu wysyła, być się z nim zawsze obiecuie, iego krokami kierować, iego sprawami rządzić, cudami wspierać,

rać, do imienia Boga Faraona wywyższyć; idzie za roskazem Boga powolny Moyżesz.

Przenieście uwagę *Mci Panowie* od straszliwych Egiptu kar, do cudownego ludu Bożego uwolnienia.

Godne są uwagi niemniey straszliwe kary, iak i niepoięte cuda. Moyżesz o uwolnienie ludu prosi, Farao odmawia. Cudotwòrca całe Krolestwo w podziwienie wprawia. Wody w krew, laskę obraca w węża, wszystkie ziemie okryły żaby, z prochu powstaią mszyce. Palac i wszystko Krolestwo Faraona much pełne, powietrze i wrzody na ludzie i zwierzęta powszechnie, błyskawice, grzmoty, i pioruny nieznośne, grad wszystek urodzay wybiiaiący, szarańcza niszcząca wszystko, ciemności przez trzy dni nadzwyczayne, wszystkie pierworodne aż do Faraonowego Syna od Anioła o iednę noc wyrznięci, sam Farao z niezliczonym woyskiem w morzu zatopiony, tyle cudów mściwey sprawiedliwości Boga! tyleż łaskawego miłosierdzia nad Izraelitami.

Patrzcież *Mci Panowie*, iako Bóg

pyſznych poniża, á wywyżſza pokornych. Król pyſzny niechciał uznać mocy Boga, prześladował lud iego, pokładał nadzieię w mnogości ludu, otoż mściwa ręka zatopiła go ze wſzyſtkim, á wybawiła Izraela, i prowadziła do obiecaney ziemi cudownie, ſłup ogniſty przyświecał im w nocy, i łagodził upały letnie we dnie, wody wytryſkały ze ſkał dla ich ochłody, traciły gorzkość dla ich pragnienia, uſtępowały dla ich prześcia, padała manna dla ich pokarmu, mury opadały dla ich zwycięſtwa, ſłońce ſtawało dla dokończenia ſzczęśliwey bitwy.

Któryż lud wſzechmocności i dobroci Boga dowody álbo oczywiſtſze odbierał? álbo częſtſze? ále patrzcie oraz, któryż lud z większą i częſtſzą ſię niewdzięcznością okazał w pośrzód tylu pobudek do wdzięczności? Oto Bóg pokarmem go niebieſkim karmi, w tym wſzelakich ſmaków pokarmie ſobie nieſmakuie; prowadzi do obiecaney ziemi, á on do ziemi niewolniczey tęſkni. Sporządza cudownego Wodza Moyżeſza, przeciwko niemu ſzemrze,

i po-

i powſtaie, daie mu prawo ſłodkie i święte na dowod, że Bogiem iego ieſt, á on fałſzywym Bożkóm ofiaruie. Cóż? pewnie Bòg daruie niewdzięczność ludowi ſwemu, dla tego, że ludem iego, ludem wybranym ieſt? nie mylmy ſię *Mci Panowie, Bóg na żadne ſię oſoby nieogląda.* Owſzem w karaniu ludu ſwoiego dał poznać, iż im więcey dobrodzieyſtw świadczy, tym większey ſię wdzięczności domaga, i za niewdzięczność karze. *Act: 10. 34.*

Nadab, i Abiud Synowie Swiętego Aarona, że świeckiego ognia do Swiętych zażyli ofiar, ogniem niebieſkim nagle giną. Jeden Izraelita, że dnia świętego, zbieraniem drew nie uczcił, drugi, że na Boga ſię bluźnierſtwem targnął, ukamienowany. Kore, Datana, i Abirona z dwieście pięćdzieſiąt innych ſzemrzących pożera ziemia, Maryą Moyżeſza ſioſtrę coś przeciw Moyżeſzowi mowiącą trąd pokrywa. Sam Moyżeſz do ziemi obiecaney nie przyſzedł, áni wſtyd go było opiſać, że iedno lekkie powątpiwanie w tak wielkim mężu, zaſłużyło na tak wielką karę.

Dopieróż za panowania Sędziów

w różnych odmianach szczęścia i nieszczęścia lud zostawał. Po śmierci Wodzów, pamięć tak sławnych cudów osłabła zwolna, á skłonność wródzona lud do bałwochwalstwa nakłoniła; ile kroć w bałwochwalstwo upada, tyle kroć w niewolą się dostáie, iuż pod Chuzana Mezopotanii Króla przez lat osiem, iuż pod Eglona Króla Moabitów lat osiemnaście, iuż pod Jabina Króla Chananieyskiego lat dwadzieścia, iuż pod Madianitami, i Amalecitami lat siedem, iuż pod Filistynami; ále, ilekroć znowu do Boga się udali w pokucie, tylekroć ich z niewoli wyswobodzał, owszem w samym niewoli czasie, wybawicielów im gotował, Othoniela, Aoda, Deborę z Barakiem, Gedeona, Jephte, Samsona. Których uzbraiał mocą do obrony, powagą do rządów, mądrością do sprawowania sądów.

Po weściu ludu Bożego do obiecaney ziemi nie mieli żadnego nad sobą Króla, prócz samego Boga, mogli się sprawiedliwie chełpić, że żyli nietylko pod nayspokoynieyszym, ále i naypieknieyszym rządem Boskim, za-

zawsze szczęśliwi, gdy byli wierni, ieżeli kiedy dźwigali iarzmo niewoli, wiedzieli, że dla odzyskania wolności nie trzeba im było nic więcey; tylko przebłagać Boga. Atoli przestali im się podobać Sędziowie, że niemieli nic z owego blasku, którym ich pogranicznych Królów świetność raziła. Nalegaią na Samuela, i mimo wszystkich odmów, i przestróg, dostaią za Króla Saula, i doznaią na sobie nieszczęśliwi, że Bóg często łaskawszy iest w ten czas, gdy nie użycza tego, o co prosiem.

Przy tey odmianie rządów, i życia, odmiennego ku sobie doznaią Boga. Bóg ábowiem, co przedtym na uwolnienie ich wzbudzał gorliwych Sędziów; potym zbrodnie ich na ludu całym, i Królach karał. Saul szczęśliwie panować zaczął przy niewinności, nieszczęśliwie skończył przewiniwszy. Dawid póki niewinny, w pokoiu króluie, iak prętko przeciw czystości, sprawiedliwości, i pychą zgrzeszył, powietrze, i woyny sprowadza uprzykrzone, Salomon cudem mądrości, gdy Kościół Bogu prawemu wystawia, i poświęca; staie się podziwieniem głupstwa, gdy przy

rospustney starości licznym bożyszczom kadzidło pali. Łakomstwo Roboama, i uciążliwość poddanych Królestwo Judzkie rozdziela, dziesięć pokoleń zbuntowanych, i od Króla, i od prawego Boga odstępuie. Jeroboama Królem swoim czyni. Tak z iednego ludu dwa Królestwa niepodobne sobie powstaią, iedno pod Jeroboamem w Samaryi, drugie pod Roboamem w Jerozolimie; tamto zaraz po swoim odstępstwie w bałwochwalstwo wpadłszy, i zbrodnie; tak zatwardziało nakoniec; że ani namowami Prorokòw, ani oczywistością cudòw, ani surowością kar poruszyć się do poprawy niechcąc, wpadło w niewolą pod Króla Salmanazara, straciło Państwo, swobody, wolność, i wszelką nadzieię odzyskania wolności, i Królestwa.

Królestwo Judy miało przed oczyma domowy przykład, átoli górę biorąca rospusta zaćmiła im oczy, odięła rozum, zatwardziła serce. Wzmaga i w tym Królestwie niesprawiedliwość, i uciemiężenie sierót, á Bóg wzbudza naprzód Sennacheriba Króla za narzędzie rózgi i pomsty swoiey,

w rę-

w ręce iego rozgniewanie swoie kładzie, opowiadać Prorokóm, wiszącą nad ludem karę, i sposób uniknienia każe: zamysł był ieszcze nie do końca rozgniewanego Boga, poprawić tylko lud, nie zgubić. Król zaś pyszny niezrozumiał zamysłów Bożych, szedł na zatracenie ludu tego, który tylko miał być nawrócony, czyli pysznego ludu duma, czyli pokutuiących Izraelitów pokora, zniesła nieprzyiacielskie woysko bez potyczki, Bóg za nich woiuie, á o iedne noc sto osiemdziesiąt i pięć tysięcy woyska Sennacheryba wycina Anioł.

Atoli przy tak przedziwnych cudach, straszliwych pogróżkach, świątobliwości Kapłanów, do bałwochwalstwa często lud się skłania, cierpiał długo Bóg niewierność Królów potomków Dawida, dla świątobliwości Dawida sługi swego, átoli dopełnił się czas sprawiedliwey pomsty, wzbudza znowu Bóg, straszliwszego nad wszystkich Nabuchodonozora Króla Babilonii. Zbliża się do Jerozolimy, dobywa raz pierwszy miasta, część Obywatelów do Babilonii przeprowadza, ani ci, którzy się wolnością

cieſzą, áni owi, ktòrzy w więzieniu ięczą, do pokuty ſię nie maią cale, chociaż Bóg iednych przez Jeremiaſza, drugich przez Ezechiela, upomina, woleli ſłuchać zmyślonych Proroków, ktòrzy ich mamili, niżeli Proroków Bożych.

Mściciel zbrodniów Nabuchodonozor powraca, niewoli iarzmo powiękſza, bezbożność dopełnia miary, pycha z ſłabością rośnie, á Nabuchodonozor wſzyſtko obraca w perzynę.

Bóg nieprzepuścił nawet świątyni ſwoiey, ów przepyſzny Kościoł, ozdoba całego świata, który ſtrwać miał wiecznie, gdyby Izraelici byli wierni zawſze, ſpalony od Aſſyryiczyków upadł, daremnie wołali bez przeſtanku Żydzi, *Kościoł Boży. Kościoł Boży ieſt między nami*, rozumieli, że święte mieyſce, á nie święte życie ocalić ich od zguby miało, á Bóg dał im poznać: że nie tak ſtoi o Kościoły kamienne, iako o ſerca wierne, zburzył Jerozolimſki Kościoł, ſkarby od pobożnych Królòw nadane doſtały ſię bezbożnemu, ludu wolność w niewolą zamienił.

Mogł.

Mógłże się kto spodziewać *Mci Panowie*, żeby lud ów niewdzięczny, lud po tyle razy bałwochwalski miał otrzymać miłosierdzie? á oto patrzcie, iak wielka iest cierpliwość, i dobroć Boża; gdy wszelką nadzieię stracili w swoiey sile, Bóg ich niezostawił bez nadziei. Izaiasz przepowiadaiąc ich zgubę, widział w duchu ich powstanie, owszem wybawiciela ich Cyrusa na dwieście lat przed narodzeniem iego wytknął.

Jakoż, któż się nie zadziwi Oycowskiey pieczołowitości Boga nad swym ludem, karząc go nad nim się lituie, i gdy ich poniża, wywyższa. Nabuchodonozor oto Król ów dumny, który się czcić za Boga każe, sam się Danielowi kłania. Cyrus dopieroż dobywszy dziwnie Babilonii, uznał coś Boskiego w Zydach, á zdumiawszy się Proroctwom, które iego zwycięstwa głosiły, wyznał; że panowanie swoie *Bogu Nieba* powinien, któremu Zydzi służyli, i pierwszy zaraz rok Państwa swego wsławił odnowieniem Kościoła i ludu Bożego. Wiele pokoleń rosproszonych między pogaństwem ginie, pokolenie Ju-

da

da z niektóremi innemi idzie do ziemi Oyców swoich.

Stawiaią Ołtarze, odnawiaią Kościół, podnoszą obalone mury, zaczynaią ofiary, lud, i Kapłani opłakuią przestępstwa swoie, które ściągnęły tak wielką karę, wszyscy razem czytaią w księgach świętych, pogróżki straszne, dziwne ich spełnienie, proroctwo Jeremiasza, wyście z niewoli po 70. lat obiecane, dziwuią się, i cieszą, szanuią rady Boże, á poiednawszy się z Bogiem, żyią w pokoiu.

Pokóy słodki nie do końca był bez odmiany. Pięć set lat do narodzenia Messiasza było. Bóg wiedział, że miał być ofiarą ich zaiadłości. Wzbudza wiele Proroków, którzy nayiaśniey i nayczęściey głosili, iaka ich czekała zguba. Spełniły się żądze Patryarchów, i opowiadania Proroków, przyszedł upragniony Zbáwiciel, i sama istotna dobroć w padła w nienawiść u niewdzięcznego ludu, opowiada niebieskie nauki, á oni idą za baśniami zmyślonych proroków. Nienawiść Faryzeuszów i Kapłanów na śmierć potępia niewinnego. Na owe ostatnie słowo: *skończyło się*, odmie-

nia

nia wszystko na świecie, prawo starozakonne ustaie, cienie nikną, ofiary ustępuią naycelnieyszey ofierze Chrystusa, Żydzi zabóycy dopełniwszy miary swych zbrodni, zostali narodem na zawsze odrzuconym.

Przyłóżcież, proszę: *Mci Panowie* całey myśli, i uwagi waszey do zważenia upadku Państwa i ludu tego, á naprzód rzecz naypewnieysza z samychże Żydów świadectwa; że pomsta Boża, áni straszliwiey, áni iaśniey się nie okazała nigdy, iako wostatnim tym upadku. Z podania niewątpliwego mamy, że na czterdzieści lat przed spustoszeniem Jerozolimy, straszliwe widoki w Kościele się okazywać zaczęły, każdy dzień okropny widok przynosił, tak że Kapłani mówili. *O Kościele! o Kościele cóż cię tak mieszza, i dla ktorey przyczynu sam w sobie tak okropnym się staiesz?*

Cóż mogło być okropnieyszego nad głos ów przeraźliwy, na który struchleli Kapłani w Kościele. *Wychodźmy ztąd, wychodźmy ztąd.* Aniołowie obrońcy Kościoła oświadczyli się głośno, że go odstępowali w ten czas, ponieważ go Bóg, który w nim mieszkał, opuścił. Nie

Joseph de bello Iud: c. 12

Tacit hist: v. 1. c. 13.

Niedosyć było na tym cudzie, którego sami Kapłani świadkami byli, czyni Bóg cud nowy przed obliczem całego ludu; człowiek prosty, (pisze Jozef sam Zydowin dzieiopis iak wierny, tak dzieiów ludu swego nay-biegleyszy) poczyna na cały głos wołać. *Głos od wschodu, głos od zachodu, głos od czterech wiatrów, głos na nowożeńców, i małżonki, głos przeciwko Jerozolimie, przeciwko Kościołowi, głos przeciwko ludowi całemu.* Ani w dzień, ani w nocy nieprzestał wołać: *Biada, biada Jerozolimie,* w dni święte częściey wołał, żadne inne słowo z ust iego nie wyszło. Ci, którzy się nad nim żalili, którzy opatrywanie dawali, którzy prześladowali, nie słyszeli nic więcey, tylo straszliwe owo słowo. *Biada Jerozolimie.* Biorą go, pytaią, na rozgi skazuią; na każde pytanie i bicie nic się nieskarżąc, wołał. *Biada Jerozolimie,* wyśmiany za głupiego, przebiegał kray cały, powtarzaiąc bez przestanku smutne proroctwo. *Biada Jerozolimie,* siedm lat bez odpoczynku na cały głos wołał, á głosu mu niebrakło nigdy. Wostatnim obleżeniu Je-

lib: VII. de bell: Iud: c. 12.

rozo-

rozolimy, biegaiąc uſławicznie około murów, á co ſił miał, wołaiąc: *Biada Kościołowi, biada miaſtu, biada całemu ludowi*, na koniec przydawſzy: *biada mnie ſamemu*, w tym ſamym czaſie od kamienia z procy wypuſzczonego poległ.

Prorok ten nazywał ſię Jezus, zdaie ſię, iak gdyby to ſamo imie Jezus, które miało być imieniem zbawienia, ſtało ſię proroctwem wiecznego nieſzczęścia, i odrzucenia.

Jakoż, uważcie *Mci Panowie* ſmutne Jerozolimy ſpuſtoſzenie, á mieć będziecie proroctwa tego dowód aż nad to oczywiſty.

Titus obrażony, ściśle obległ miaſto, głód okrutny powſtaie, i z ſamego wſtydu lud wyzuwa, bogatſi przedaią całą maiętność za troche zboża, które ſurowe przełykać muſieli, żona mężowi, Syn Oycu, matka dziecięciu oſtatni kawałek z geby wydziera, á na krótki czas przeciągnąwſzy opłakane życie; na mdleiące dziecie patrzy ze łzami, dachy i domy pełne obumarłych niewiaſt, i dzieci, ulice ſtarców. Widzieć było iednych wybladłych, niby umarłych

cie-

cienie, chwieiących ſię po mieście, i o ieden raz padaiących, innych w okropnych grobach ſmutney czekaiących ſmierci, pozoſtali przy krótkim życiu, áni ſiły, áni odwagi niemieli, na grzebienie umarłych, nieſłychać áni łez, áni wrzaſku w mieście, wſzyſcy w głębokim milczeniu, niby w nayokropnieyſzey nocy záſypiaią. Głódem i roſpuſtą żebrane buntowników kupy, plądruią nayſkrytſze domów kąty, odzieraią umarłych; dobiiáią oddychaiących, gruchocą o ziemię dzieci, które co przygębie miały. Na cóż więcey? Niewiaſta iedna imieniem Maria, córka Eleazara równie bogata, iak ſzlachetna, w tym oblężeniu ſię znaydowała, buntownicy wydarli iey wſzyſtko, oſtatnią roſpaczą zdięta, co tylo mogła złorzeczeń rzuca, áby iey życie nareſzcie ſamo wydarli; cóż miała nieſzczęśliwa matka czynić? ścińiona oſtatnim głodem, bierze od pierſi kochane dziecie w drżące ręce, á błędnemi oczyma na nie ſpoglądaiąc. *Nędzne niemowle*, zawoła: *na cóż cię nędznieyſza matka przy życiu mam chować? natoli, abyś po zmarłey matce umar-*

Joſeph lib:

umarło z głodu? czyli na to, abyś w niewolą Rzymianom, lub w zdobycz gorszym nad Rzymian buntownikom poszło? to domawiaiąc, zabiia niewinne dziecie, piecze, w tym samym żywocie gròb czyni, który mu był początkiem życia, połowe z iada, pół skrycie sobie zostawia. Na dym i zapach buntownicy biegną, z dobytym mieczem lękliwey niewieście grożą śmiercią, ieżeli im zgotowaney potrawy niewyda. Zachowałam dla was dosyć, odpowie matka, pozostałą połowę Syna przed oczy stawi, strach wszystkich przeymie, i z przelęknienia zdrętwicią. Kończy matka. *Syn to moy iest, iam go zabiła; com niedoiadła, iedzcie, wszak ani dotkliwsi nieiesteście, iak niewiasta, ani miłosierniejsi, iak matka.* Wieść ta po całym mieście wybuchła, każdy żywie uczynek ten stawiaiąc sobie, tak się nim brzydził; iak gdyby go sam popełnił. Rzymianie z trudnością uwierzyli, drudzy się litowali, inni goretszą ku opłakanemu narodowi zawziętością się zapalali. Titus sam oświadczał się przed Bogiem, że okrucieństwa tego przyczyną nie był; rzecz całą na uporczywą hardość Zydow,

dów, á bardziey na karę mściwego Boga zwalaiąc.

Oſmego dnia Sierpnia zaczęto ſzturmować Kościoł, âle gdy tarany wſzyſtkie, twardość murów, i kamieni z ſtępiła; i ſzturmuiących wyniſzczyła ſiły. Titus był przymuſzonym kazać zapalić drzwi Kościoła, ogień w krótce ſię na ganki doſtał. Żydzi widząc ſię być w śrzód ognia, ſtruchleli. Ogień iednak dnia tego i nocy z wolna ſię ſzerzył. Titus też część żołnierzy na ratunek Kościoła wyprawił, żałuiąc tak przepyſzney ozdoby Pańſtwa iuż ſwego, atoli w ściekła zawziętość Żydów na broniących Kościoła Rzymian uderzyła, od Rzymian odpór wziąwſzy, do Kościoła ſię coſa. W tym żołnierz Rzymſki, nieczekaiąc żadnego roſkazu, á Boſkim iakimſiś nathnieniem zdięty, roſpaloną ſmolną głownią w złote okno wrzuci, natychmiaſt ogień ogarnie wſzyſtko, Titus przybywa, na żołnierzy woła, do ratunku znać daie, âle w ięzeniach i wrzaſkach, áni głoſu Tituſa nie ſłyſzeć, áni znaku widzieć, tak tedy ogień w śrzodek Kościoła w padłſzy, wſzyſtek w

perzy-

perzyne, obrócił, i tak spełniło się Proroctwo Chrystusa, że kamień nie został na kamieniu. W tym zwycięstwie rachuią iedenaściekroć sto tysięcy w oblężeniu umarłych, dziewięćdziesiąt i siedm tysięcy w niewolą wziętych. *Joseph 7. c. 17.*

Titus zaś Korony, i powinszowania nawet od pogranicznego ludu przyiąć niechciał, całe to zwycięstwo karze zagniewanego na Zydów Boga przypisuiąc.

Jakoż *Mci Panowie*, kto wszystkie spustoszenia tego okoliczności zważy, uzna iaśniey tę prawdę, niżeli Król ów nieoświecony wiarą. Jerozolima i Kościół dwa razy był spustoszony. raz przez Nabuchodonozora, drugi raz przez Tituſa, w oboiu tym spustoszeniu wydaie się mściwość sprawiedliwego Boga, nieporównanie iednak większa w ostatnim.

Prawda nieomylna na tylu mieyscach Pisma świętego wyłożona, że naywiększy iest skutek kary, gdy Bóg zagniewany puści człowieka za powodem chuci iego, tak, że staie się głuchy na wszystkie namowy, ślepy na drógę zbawienia, prętki do wie-

rzenia tego, co go podchlebnie gubi, zuchwały pyszne na wszystko, co siły iego przewyższa.

Otoż gdy Nabuchodonozor oblężeniem Żydów ścisnął, oprzeć iuż mu się niemogli, Jeremiasz Prorok upewnia z ramienia Bożego, że ich Bóg Królowi temu w niewolą podał, i niemogli inaczey, tylko przez niewolą wyniść na wolność, mówi do Sedecyasza Króla, i całego ludu. *Poddaycie szyie wasze pod iarzmo Króla Babilońskiego, służcie mu, i ludowi iego, a żyć będziecie, czemuż umierać macie, i daiecie to miasto na spustoszenie?* tym prorocł wom niewierzą, w czasie oblężonego miasta słuchaią fałszywych Proroków, którzy iak omylnie za Proroków Bożych się udaią, tak uroioną zwycięstwa nadzieią lud mamią, mówiąc, iak gdyby imieniem Boga. *Skruszyłem iarzmo Króla Babilońskiego, ieszcze dwie lecie dni, a ia każe odnieść na to mieysce naczynia, które pobrał Nabuchodonozor, i przeniosł do Babilonu.* Lud czczemi obietnicami omamiony cierpiał pragnienie, i głód ostatni, i tak Nabuchodonozora zaiątrzył, że więcey dla nich

Jere: 27. 12.

Jere: 28. 2.

miło-

miłosierdzia nie miał. Miasto zburzył, Kościół spalił, wszystko zniszczył.

Na to nieszczęście Zydzi poznali rękę Bożą nad sobą, atoli w drugim i ostatnim spustoszeniu miasta, mściwszą daleko rękę Bożą ściągnęło toż samo omamienie, zuchwałość, i ostatnie zaślepienie.

Lubo wybiiali się pysznie z pod panowania Rzymian, pod którym cały prawie świat zostawał. Titus iednak niechciał ich do końca zgubić, i owszem przy Państwie i życiu miał ich zachować nie tylko w początkach woyny, ale gdy iuż z rąk iego wyśliznąć się nie mogli, iuż obtoczywszy zewsząd miasto, posełа do nich wspòł Obywatela, ich Wodza, ich Kapłana Jozefa, co ten nie czynił dla ich pod posłuszeństwo nakłonienia? iakich gruntownych przyczyn niedawał? Wystawiał niebo i ziemię zagniewaną, zgubę przy ich uporze pewną, całą nadzieie wolności w Tytusa łasce. *Ocalcie* mòwił do nich, *święte miasto, ocalcie was samych, ocalcie Kościoł cud ieden świata, który Rzymianie poważaią, a Titus powiewolnie zgubić musi.* Lecz oni oma-

Joseph. l. VI. de bell. Iud. 4.

mieni fałszywych Proroków baśnią, niesłuchali mądrych namów, przyszli do ostatniego nieszczęścia, głód więcey ich umorzył, niż woyna, Titus tknięty tym nieszczęściem, brał Bogów swych za świadków, że nie iest przyczyną ich zguby, miasta dobyto, ogień ogarnął wszystko, mury i domy w perzynę poszły, mnóstwo nieprzeliczone wyrznięto, reszta na okazałość Tituſowego zwycięstwa poszła.

Patrzcież teraz na wielką rożnicę między pierwszym upadkiem, i ostatnim, Nabuchodonozor kazał zapalić Kościoł, Titus nic nie opuścił dla iego ocalenia. Nabuchodonozor przyszedł na zupełne ich zatracenie, Titus na ich poprawę. W pierwszym Oblężeniu Zydzi się zgadzali z sobą, w ostatnim trzy buntowników półki lud swoy dość nieszczęśliwy gubili. Pierwsze spustoszenie siedemdziesiąt lat trwało; po ostatnim iuż tysiąc lat przeszło, iako niewolnikami po całym świecie zostaią, á ciężaru niewoli swoiey żadnego ulżenia nieznayduią, i nie znaydą do końca. A lubo za pomocą Cesarzów mury, i

Ko-

Kościoł odnawiać chcieli, zapocząć go nawet nie mogli nigdy, ogniſte kule wybuchaiące z ziemi, dziełó wſzyſtkie, i robotników pożerały, nie mogła tego odnowić praca, i przemyſł ludzki. co mściwość Boſka poſtanowiła zniſzczeć. Zważcież to *Moi Panowie*, á te wielkie uwagi w pamięć waſzą głęboko wpuście. Lud Izraelſki był wybrany od Boga na zachowanie prawdziwey wiary aż do opowiadania Ewangelii. Bóg ſam był iego ſzczegulnym Panem, i Bogiem, iego obrońcą w uciſkach, wybawicielem w niewoli, rządcą w drògach, chwałą w pomyślności. Wybrał go na okazanie ſwoiey wſzechmocności, mądrości, opatrzności, dobroci, cierpliwości, ſprawiedliwości na reſzcie, i gniewu ſwego, dał go na przykład, że im komu, więcey łaſk świadczy: tym ſurowiey nie- *Prov: 16. 12.*
wdzięczność iego karze, że ſprawiedliwością utwierdzaią ſię Państwa, á nieſprawiedliwością upadaią. Rośniecie na obronę i ſławę Oyczyzny waſzey, roścież razem na wyſławienie waſzego Boga, łączcie powagę urzędów z świątobliwością Chrześci-

ściańskiego imienia, z przyiemnością skromność, z ludzkością wesołość, z wesołością stateczność, z rostropnością szczerość, z myślami o oyczyznie myśli o Bogu, mieycie to zapewne, że nie pomogą nayzdrowsze rady, bez mądrości Bożey, która nieomylnie o sobie twierdzi. *Moia iest rada, i prawość, moia iest rostropność, moie iest męstwo, przez mnie Królowie króluią, i prawostawcy stanowią sprawiedliwość. Przez mnie Książęta panuią, i mocarze skazuią sprawiedliwie, ia mieszkam w radzie, a przy myślach ćwiczonych bywam. Przy mnie są bogactwa i sława, pyszne maiętności, i sprawiedliwość, boiaźń Pańska nienawidzi złości, i pychą, i hardością, i drogą złą, i ustami dwuięzycznemi brzydzę się.* Pamiętaycie wiecznie, że *Królestwo bywa przenoszone od narodu do narodu dla niesprawiedliwości, i krzywd, i potwarzy, i zdrad rozmaitych.* Regnum à gente in gentem transfertur propter injustitias & injurias, & contumelias, & diversos dolos. *Eccle: 10. V. 8.*

Prov: 8. v. 12.

PA-

PATRYARCHOWIE

Przed Potopem żyli.

Adam	930	Jakòb	147
Seth	912	Lewi	137
Enos,	905	Kaath	133
Kainan	910	Amram	137
Malaleel	895	Moyżesz	120
Jared	962	*Sędziowie.*	
Enoch z ziemi przeniesiony	365	*rządzili*	
		Jozue	6
Matuzalem	969	Othoniel	40
Lamech	777	Aod	80
Noe	950	Barak i Debora	40
Patryarchowie po Potopie		Gedeon	40
		Po 9. lat	
Sem	600	Abimelech	3
Arphaxad	438	Thola	23
Sale	433	Jair	22
Heber	464	Jephte	6
Phaleg	239	Abesan	7
Rew	239	Aialon	10
Sarug	230	Abdon	8
Nachor.	148	Heli	40
Thare	205	Samuel	22
Abraham	175	*Kròlowie*	
Izaak	180	Saul	40
		Dawid	40

Salomon	40
Krolowie Judzcy	
Roboam	17
Abia	3
Aza	41
Jozafat	25
Joram z Oycem	4
Joram sam	4
Ochoziasz	1
Attalia niewiasta	6
Joas	40
Amaziasz	29
Oziasz	52
Joathan	16
Achaz	16
Ezechiasz	20
Manasses	55
Amon	2
Joziasz	31
Joachaz	3. m.
Joachim	11
Joakim	3. m. 10
Jechoniasz	
Sedeciasz	11

Krolowie Izraelscy	
Jeroboam	11
Nadab	1
Baasa	23
Ela	1
Zamri	8
Amri	11
Achab	21
Ochoziasz z Oycem Achabem	11
Joram	12
Jehu	28
Joachaz	16
Joas	16
Jeroboam II. z Oycem	41
Bezkrolewie	11
Zachariasz	6. m.
Sellum	m.
Manachem	10
Phaceias	2
Phacee	20
Ozeasz	18

Po niewoli Babilońskiey rządzili Wodzowie i Kapłani aż do zburzenia Jerozolimy.

Omyłki Znacznieyſze

w Dzieiach Swiętych

Karta	*wierſz*		*czytay*
8.	25.	Sema- -	Setha.
38.	22.	w pośrzoku.	w pośrzodku
45. i 55.	17.	*Aza przed trzytyſiącem*	

Czytay

Aza przed trzytyſiącſtem lat &c.

62. na brzegu. *W trzech tyſiącznym trzydzieſtym.*

Czytay

W trzech tyſiącznym trzech ſetnym.

Xawerii Rzewiewski

BIBLIOTHECA
VNIV. IAGELL.
CRACOVIENSIS

Biblioteka Jagiellońska
stdr0027387